

poze 14

OKTOBER 2019

Het beest van Lutjegast

Kruidendokters

Addergebroed

Watertrappelend
in regio-literatuur

Wat pad goan jim del?

Vlechtjesvraauw

Hé Witte

Zwartheid & Witheid
in regio-literatuur

Santa Claus

Robinson Crusoe

Zwart zaand

View from the blue sky above
unshorn hornless sheep

PSA-professor

Uitgaven van Ter Verpoosing (selectie)

Goudmerels – Chrétien Schouteten

Keerlicht – Chrétien Schouteten

Minnezinne in moerstaal –
Delia Bremer & Ria Westerhuis

Momentje alstublieft – Jan van Ginkel

Langs de weg – Herman de Koning

ANYA de Vrolijk saga – Gerard Stout

Schijnmarkering – Gerard Stout

Met de klink in de haand – Harm Soegies

W'a'k je vertellen wil – Harm Soegies

Verbinding / Connection – Meta Geerts

Levende leegte – Klaas Koops

Whiteheadian Metaphysics – Jan B.F.N. Engberts

Van Noorderstraat tot Schapendijk –
Gerard Op de Weegh

Oerdieet – Remko Kuipers

Oergezond – Remko Kuipers

Sinterklaas Zwarte Piet & Ali Baba – Machiel Sol

Vanwege het getal – Ton Peters

Volk ik moet je wat bekennen – Martin Koster

Geen bericht terug – John Vorenkamp

De put – Rouke Broersma

Bij ons in het dorp alhier – Jan Wierenga

Diep geworteld – John & Dorothy Keur

Om teruggaan is het begonnen – Theo de Jong

Lichtvoetig I & II & III –
Red. Henny Katerberg & Gezienus Omvlee / STEMM

The Ashurst Heritage – Victor Cate

Dansen met vuur en slangen – Carla Goos

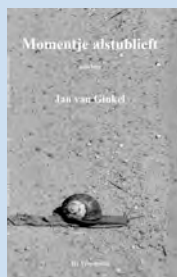
www.gerardstout.nl

Anya : de Vrolijk saga / Gerard Stout. - Eerste druk, [Peize] : Ter Verpoosing, 2019. - 685 pagina's : illustraties ; 24 cm.

Deze gargantueske roman is als iedere sage, een streekgebonden vertelling met een mix van fantasie en werkelijkheid. Het basisverhaal, dat een lange, deels hier opgetekende voorgeschiedenis heeft, gaat in retrospect over de socioloog Jaap Vrolijk (nomen est omen), geboren in Peize, opgeleid als cultureel antropoloog, met praktijkervaring in Kameroen en in 2018 gestorven als hoogleraar niet-westerse sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het belangrijkste vertelperspectief is dat van zijn dochter Anya, een naam waarmee de auteur Gerard Stout verwijst naar zijn idool: de eveneens recentelijk gestorven Russische postmodernist Andrei Bitov. De roman is niet lineair, grenzen tussen vroeger en nu lijken onbelangrijk. De lezer kan op ieder willekeurig punt beginnen. De tekst is meervoudig gelaagd, vaak lichtvoetig, maar ook met ruime aandacht voor serieuze thema's als seks, religie en filosofie. Het boek is als podcast en film op www.gerardstout.nl/anya/ terug te vinden. Met dit boek probeert Gerard Stout (1950) definitief de Drentse streekliteratuur te ontstijgen. Hij schreef eerder o.a. verhalen en recensies en ontving in 2014 de Grote Culturele Prijs van Drenthe voor zijn inzet voor de Drentse taal.

Recensie Biblion

COLOFON

ISSN 2468-340X (digitale versie)

ISSN 2542-8985 (papieren versie)

Poze is een particuliere uitgave van Gerard Stout. Dit is nummer 14. Poze verschijnt onregelmatig, wanneer daar aanleiding voor is. Dit nummer en ook eerdere nummers zijn als pdf af te halen op www.gerardstout.nl/poze

Oplage: 50 papieren exemplaren.

Uitnodiging

Directe aanleidingen voor deze *Poze* zijn: een oproep van het Depot van de KB – waar blijft *Poze?* –, een verzoek van *de Volkskrant* om onderwerpen aan te reiken voor nieuwsberichten, een uitnodiging om in Grootegast *acte de presence* te geven op een uitgeversdag, en al die andere kleine aanleidingen om iets groots te verrichten.

Een fietstocht door het Westerkwartier bracht me het verhaal *Hé witte*, met een zwart alter-ego op een voetveer. Het overlijden van Toni Morrison, zwarte winnaar Nobelprijs voor literatuur zette me op het spoor van *Zwartheid en Witheid in regio-literatuur*. Haar bundel *Playing in the Dark* gaf me een andere blik op streektaalliteratuur, regio-identiteit en op mijn gekleurde herinneringen aan jeugdheld Robinson Crusoe.

Ik nodigde selecte schrijvers uit een bijdrage te leveren. Velen zijn geroepen. Tonko Ufkes, opgegroeid in het Westerkertier, schreef een kort verhaal met een gekleurde vrouw als hoofdpersoon. In een gedicht herdenkt hij Ambonezen in Nuis. Tonko schreef: *Moi Gerard, dank veur dien briefke. Ok dizze streektoalschriever zit niet roem ien e donkere mensen. Ien mien eerste gedichtenbundel zit n gedichtje over n oudere Ambonees [de eerste donkere mensen ien mien leven warren Ambonezen - loater (Zuud)Molukkers, mor rond 1970 nog Ambonezen] En ien t tiedschrift Roet ston ien t haarstnummer 2015 t verhoal 'Goed'. t Verhoal het gien eigen bundel hoald . . Groet, Tonko. Met lichte wijzigingen kreeg het verhaal de titel *Vlechtjesvraauw*.*

Gezienus Omvlee dicht over de treinkaping bij De Punt. “*De eerste keer dat ik Molukkers zag waren het vrouwen. Ik zat bij mijn vader in de auto en we reden bij Grolloo. Ze waren daar bezig aardappels te zoeken. Wel twintig. In sarong. In de regen want het was herfst. Dat beeld ben ik nooit vergeten.*”

Jan van Ginkel verkent de natuur in het Westerkwartier. Hij komt in Tasmanië terecht. En niet enkel *down under*. Abel Darwinkel schrijft over de taalgrens tussen Noordenveld en Westerkertier. Theo van Berkel verhaalt over Santa Claus. Ria Westerhuis ontmoet Livingstone. *I presume*.

In deze *Poze* in herhaling mijn pleidooi activiteiten rond Nedersaksisch te verbreden en te verdiepen. De redactie van *Roet* heeft mijn betoog afgedrukt met een passende waarschuwing die ik graag opneem. Wie het essay van Toni Morrison over *Robinson Crusoe* tot zich neemt, en internaliseert, kan veel communicatiepatronen uit de Oude Landschap herkennen. Wat me aansprak over kleurverschillen in literair werk staat in *Zwartheid en Witheid*. Ik stel graag een bundel met streektaalpoëzie en -proza samen met *donkere mensen* als onderwerp. Kom op. – Wat de oude garde van de *Roet*-redactie aangaat bedoel ik natuurlijk: Maak een nostalgienummer. En: Maak Plaats. –In *ANYA* heb ik met *Littéraire Salon* een persiflage opgenomen over *Droet*. Te bekijken en te beluisteren via mijn website.

Ik daag het Drents Museum uit om Nedersaksisch een plek te geven in exposities. Mocht de taal van Peest tot Petersburg en omstreken niet in beleidsspeerpunten passen dan lijkt mij Emmen (Rensenpark) een goede plek om een Taallaboratorium te starten. De naam van de taalwerkplaats *Tongue in Cheek* ruil ik graag voor een betere.

Het Drents Archief in Assen leverde mijn tekst uit *Roet* december 1987 over een zwarte/neger die vanuit Zambia antropologisch onderzoek doet in Drenthe. Welke stereotyperingen geef ik mee met mijn zwarten? Ik zou op mijn brandende vragen graag antwoorden krijgen van externe leken en deskundigen. Alle afleveringen van *Roet* als pdf op het web biedt mogelijkheden voor nader onderzoek naar trends in Drents.

View from the blue sky above unshorn hornless sheep schreef ik na dichtersoptreden rond Vasalis in Roden.

In mijn proza komen in verhouding met mijn dagelijkse leefwereld veel getinte medeburgers voor. Ik sprak en spreek van negers en niet van zwarten. In mijn gebeiteld systeem is zwarte een neerbuigende benaming. Neger associeer ik met trots. Ik vrees dat die associaties niet meer te veranderen zijn. Vermijdingsgedrag is mijn uitvlucht. Als ik in (later) proza zwarte schrijf, bedoel ik neger. Over wat zich in mijn hoofd afspeelt is er slechts één baas. Soms ben ik die baas.

PSA-professor borduurt voort op het leven van Jaap Vrolijk uit mijn roman *ANYA de Vrolijk saga*. Ik ken inmiddels een tiental vrienden en bekenden met die oudemannenkwaal. Luchtigheid over lijflijk ongemak is niet verkeerd. Wie Jaap Vrolijk wil leren kennen daag ik uit *ANYA* te lezen of te beluisteren (YouTube via mijn website).

De foto's komen uit mijn archief, op de foto's bij het verhaal (Lutjegast) van Jan van Ginkel na. Middenin deze *Poze* het echtpaar dat ik, als het lot anders had beschikt, *maman et papa* had mogen noemen. Tip: Lees *Zwartheid & Witheid*, zoek daarna overeenkomsten en verschillen tussen de foto's.

Het beest van Lutjegast

Natuurverkenning in het Westerkwartier

Nieuwsgierig geworden door de fiets- en wandelgids *Parels in het Westerkwartier* reisde ik af naar de Doezumermieden. De streek ligt op de grens van het Westerkwartier met Friesland. Grenzen doen mij wat. Mijn verkenningen van de grens tussen waken en dromen, tussen fantasie en feiten leveren telkens nieuwe belevenissen en inzichten. Voor een roes heb ik geen andere middeltjes nodig. Grensgebieden van landen en provincies dagen mij uit om te gaan neuzen. Het zijn overwegend streken waarin de mensen aan beide zijden van de scheiding met de rug naar elkaar toe leefden. De gebieden zijn daardoor lang ongerept gebleven. Er ontbraken doorgaande wegen, op een enkele hoofdweg na, en de onderscheiden bestuurlijke eenheden richtten zich vooral op hun kern. Ik vraag mij af wat ik van die geschiedenis terug vind in het landschap van vandaag. Ter oriëntatie bekijk ik vooraf topografische kaarten.

Vanaf de Doezumertocht en Peebos richten lange smalle kavels zich noordnoordwest op het riviertje de Lauwers die de grillige grens met Friesland vormt. Het is geen toeval dat hier aan de Groningse boorden van de stroom de laatste petgaten en moerasbosjes liggen. Zij vormen een restant verwilderd cultuurland. Vanaf de zandruggen waarop de dorpen liggen tot aan de Lauwers bestond het land uit onafzienbare reeksen veenputten. Moeras, broekbos, trilveen, krabbenscheer, petgaten, legakkers: heerlijke namen om in te dwalen.

Naast de topografie word ik geboeid door de geschiedenis van een streek. De streekgeschiedenis gaat hier over de worsteling van veen- en boerenarbeiders voor een menswaardig bestaan. Gebonden aan wat de natuur voor mogelijkheden bood, maar meer nog gehinderd door lokale potentaten, trachtte men zijn lot te verbeteren.

Heer van Faan

Recent las ik *Rudolf de Mepsche, heer van Faan*. Ab Visser schreef deze roman op basis van feiten. Jonker Rudolf heeft als grietman van Oosterdeel Langewold de bevolking jarenlang gekoelend door verbeten te jagen op homoseksuelen. De jonker leefde in de eerste helft van de 18^e eeuw. Sodomie is in die tijd een levensgevaarlijke 'grauwelijke' zonde. Opgehitst door de predikant en uit op erkenning door hogere heren terroriseerde De Mepsche zijn rechtsgebied.

Aanvankelijk arresteerden de hulpen van de schout vooral jongens. Volstrekt willekeurig en onvoorspelbaar, zo leek het. De willekeur maakte de bevolking doodsbang. Die angst nam groteske vormen aan toen ook enkele mannen van gezag en aanzien in de boeien belandden. De Mepsche wist uiteindelijk ruim twintig mannen en jongens veroordeeld te krijgen. De benodigde bekentenissen heeft hij verkregen door middeleeuws aandoende martelingen. De Roomse inquisitie had van hem kunnen leren. De meeste van de in Faan ter dood veroordeelde mannen stonden zijn machtswellust en

ambities in de weg. Destijds vierden onder de borgheren corruptie en vriendjes- en familiepolitiek hoogtij, lucratieve ambten waren letterlijk te koop.

Visser beschrijft het karakter van de heer van Faan op zo'n manier dat er een duivelse mens regeerde over een land vol van angst en bijgeloof. Hoe zou dat land eruit gezien hebben?

Hier en nu

Vanaf Grootegast rijd ik over een bochtig wegje door de polder Bombay. Overal liggen uitnodigende hoekjes om in door te dringen. De zwerflust wordt sterker als ik langs de tocht naar Peebos rijdt. De ruime cabine van m'n kampeerbus wordt meer en meer een benauwde capsule die mij isoleert van de omgeving. Vanaf de weg lopen aanlokkelijke wandelpaadjes naar De Petten. Het moeras daar trekt aan mij.

In Peebos, vlak bij de brug over de vaart, pak ik mijn luie stoel. Voordat ik op de fiets stap, wil ik doordenken en dromen over de plek waar ik mij bevind. Ik zie dat de brug over de Doezumertocht is gemaakt in 1930. Mijn nostalgische verlangens richten zich op het onbekende; ik weet immers niet hoe het leven hier destijds is geweest. Zou het bijgeloof uit de tijd van De Mepsche in het begin van de twintigste eeuw minder zijn geworden? Ik denk eerder dat voor de meeste bewoners het landschap destijds nog vol geheimen en dreiging zat. Behalve voor de stroper en vrijbouter die ik zou hebben-willen-zijn-geweest.

Mijn verwachtingen zijn hoog gespannen. Het liefst ga ik direct op pad naar De Petten. Toch neem ik eerst de rust om er hier en nu te zijn. Het weer en landschap zijn te mooi om langer te griezelen om de Heer van Faan...

Ik mijmer over de grenzen aan ruimte en tijd. Er komen fietsers langs. De vraag klinkt: 'Waar zijn we?' Hij antwoordt met een blik op de knooppuntenkaart: 'We zijn nu hier'. Vrijwel altijd is dat een afdoende reactie. Tijd –nu– en ruimte –hier– zijn onloochenbaar geduid, een hele geruststelling in dit tomtomtijdperk.

Roofdier

Na nog zo wat voorbijgangers knoop ik mijn veters vast en duik de diepte in. Door de droogte van de afgelopen tijd zijn de paadjes hard. Maar ik loop over een van nature slappe ondergrond en het blijft oppassen geblazen wanneer ik van het pad af ga. Elzen en wilgen, kattenstaart en gele lis laten er geen misverstand over bestaan: ik loop over veen. Dit is voor mij het echte struinen: doordringen in plekken waar geen mens komt. Behoedzaam buig ik takken opzij en vermijd het dode hout op de grond. Aan de rand van een moerasbosje blijft de haas rustig knabbelen aan kruiden tussen het gras. Verderop steekt een ree over. Zou het kalfje in dekking liggen? Het seizoen van vogelzang is voorbij, maar er scharrelen winterkoninkjes en mezen. Ondanks de rijkdom aan bloemen zijn er weinig vlinders. Kom op; geen sombere gedachten over de achteruitgang van de natuur!

De rauwe kreet van een gaai haalt mij uit mijn gepeins. Heeft de vogel mij in de smiezen of loopt er een vos? Een verwilderde kat lijkt me waarschijnlijker. Misschien een jagende sperwer? Dichter bij de Lauwers wordt het drassiger en stiller. Opgeschrokken eenden verdwijnen met geruis en hees gekwaak.

Vlak langs één van de petgaten loopt een wildpaadje. Ik zie pootafdrukken in de modder, wijd uitstaande duo-hoefjes van een ree en de lange tenen van een reiger. De afdrukken vertellen dat het hier normaliter zompiger is. Er liggen rui-veertjes van eenden en verderop is een duif geplukt. Een dikke keutel trekt mijn aandacht. Is die van een vos of deed hier een marter zijn –wel erg– grote boodschap? De poep is van een roofdier. Ik zie dat aan de kleur, de haren en botjes en de gedraaide punt. Hoewel ik van menige keutel de producent heb kunnen vaststellen, weet ik niet goed aan welk dier ik deze drol moet toeschrijven. De sporen in de opgedroogde modder leveren enkel meer vragen op. Ik zie sporen als van een marter, maar de pootafdrukken zijn te groot. Achter een wilgenstruik liggen de restanten van een reekalf.

Als ik op de terugweg het aangevreten lijk vind van een huiskat en nog zo'n keutel, maar dan vers, is het raadsel compleet. Wat huist er in de Doezumermieden?

Pootafdruk

Terug bij de bus besluit ik een nachtje over te blijven, liefst ergens in het wild. Morgen neem ik tijd voor een bezoek aan het Abel Tasmanmuseum in Lutjegast. Ook dat idee komt uit de *Parels*. Ik ben benieuwd of Tasman al door de mand is gevallen, zoals ene J.P. Coen.

Na enig gezoek vind ik een doodlopend wegje zonder bebouwing. Een elzenbosje met dichte ondergroei onttrekt de bus grotendeels aan het zicht vanaf de doorgaande weg. Ik heb geen zin in koken, liever pak ik een boek of laat ik mijn gedachten gaan over de belevenissen van de afgelopen dag. Ik bekijk de foto's nog eens goed. Door in te zoomen verschijnt

de geheimzinnige pootafdruk beeldvullend op mijn camerascherm.

Welke dieren zijn in onze fauna betrekkelijke nieuwkomers? Natuurlijk de wolf; zijn pootafdrukken ken ik. Verder zijn er meldingen van wasbeer en wasbeerhond en van de allernieuwste, de goudjakhals. Van deze dieren ken ik de sporen niet, al heb ik ze ooit bekeken in mijn diersporengids. Helaas heb ik de gids niet bij me. Welk dier kan een verdwaalde huiskat aan? Was het een onervaren kat, uit de auto gegoooid? Zo'n poes blijft toch in de bewoonde wereld? Een verwilderde kat? Ik zie op de foto dat het lijkt inderdaad van een forse kat is. Dat een dier huishoudt onder verwilderde katten kan geen kwaad. Ik kom er niet uit. Ik kan mij ook niet meer op mijn boek concentreren. Het is nog warm als de avond overgaat in de nacht. De muggen rukken op. Ik besluit te gaan slapen en hoop dat er geen nieuwsgierige burens of handhavende gezagsdragers m'n plekje ontdekken.

Ik prent mij in dat ik morgen in Lutjegast vooral wil zoeken naar de wetenswaardigheden die Tasman heeft genoteerd over zijn visite aan Van Diemensland. Was dat toen niemandsland?

Helse kreet

Er zijn van die momenten dat ik plotseling klaarwakker ben en niet weet of ik heb gedroomd of echt wat heb gehoord. Zo ook nu, diep in de nacht en stilte alom.

De wind ruist zacht door de bomen. Uit het geritsel begrijp ik dat in het bosje een ratelpopulier staat. Ik dut weer weg totdat een helse kreet alle slaap bij toverslag verdrijft. De volgende kreet jaagt mij de stuipen op het lijf. Ik weet niet hoe snel ik een lichtje aan moet knippen. Natrillend zak ik neer op het bankje, weer naar bed is er niet bij. Met de zware staaflamp in de hand word ik rustiger. Zal ik de raampjes dichtdoen? Nee, nieuwsgierigheid krijgt de overhand. Ik wil de kreet nog eens horen. Als het lang stil blijft open ik voorzichtig de schuifdeur. Dat gaat nooit zonder enig gerucht, maar nu scheurt het rollende mechaniek de stilte aan flarden.

Weer hoor ik die onwerkelijke kreet. Het dier lijkt zich te verwijderen. Kippenvel! Toch stap ik uit en schijn met de staaflamp ver voor mij uit over het wegje. Ik zie een zwarte schim, zo groot als een das, maar op hoge poten. Na enkele minuten stap ik naar binnen en sluit de deur. Als geheugensteuntje noteer ik de kreet: hoog geknepen gil, hees, een varken dat de veewagen niet in wil, een paard met pijn, een krijs achteruit de keel.

Ik lig een tijd wakker, ben onrustig en vraag me af welk dier zo'n verschrikkelijke stem kan opzetten.

Draken

De volgende ochtend herinner ik mij warrig te hebben gedroomd. De draken Van Daenyris Targaryen spuwden vuur en krijsten hartverscheurend. In hun grote muil een voorbeeldig gebit. Dat krijg je van

een nachtje bingewatchen van *Game of Thrones* en een afspraak bij de tandarts. Maar er was meer, iets uit mijn kindertijd of die van mijn drie dochters. Concentreer je Jan. Knuffels, ik zie knuffels. Een Tweety, zo groot als een kleuter en Bugs Bunny, de favoriet van Janneke. Maar de draad van de droom breekt. Met een onbestemd, onprettig gevoel rijd ik naar Lutjegast voor de kennismaking met de grote Abel Tasman.

Abel Tasman

Het is rustig in 't kleine museum dat als motto voert: *In touw met Abel Tasman, leer van deze VOC-ontdekkingsreiziger uit Lutjegast*. Op mijn gemakje neem ik kennis van historische kaarten, altijd leuk, oude voorwerpen en stukjes tekst uit de logboeken van A.T. Zijn geschiedenis speelde zich af in de eerste helft van de 17^e eeuw, maar is geactualiseerd. In 2018, zo lees ik, heeft een delegatie Maori's een verzoeningsbezoek gebracht aan Lutjegast. Blijkbaar was er sprake van strijd.

Het verhaal wil dat een aantal bemanningsleden van de VOC in 1642 bij Nieuw Zeeland slaags is geraakt met de Maori's. Er vielen drie witte doden. Niet zo gek als je beseft hoe de VOC gemiddeld genomen met inwoners van de 'ontdekte' landen omging. In dit geval schijnt het gewapend treffen te zijn veroorzaakt door een misverstand. De geblazen signalen, respectievelijk op een schelphoorn vanaf het land en op een sloopshoorn vanaf de zee, werden uitgelegd als oorlogsverklaring. Zo wreken zich cultuurverschillen als je met wapens op pad gaat. Hoe dan ook, verzoening is altijd toe te juichen. Zeker als de ceremonie gepaard gaat met een haka en mooie woorden van een gedeputeerde. Om het motto aan het halen: wat kunnen wij hiervan leren?

Voetafdrukken

Van Diemensland, het latere Tasmanië, is al eerder in 1642 'ontdekt'. Ik lees in het logboek dat het groepje uitgezonden mannen geen mensen is tegengekomen. Wel schrijft de nauwgezette Tasman, zag men voetafdrukken, rook en bomen met kasporen. Uit een en ander werd afgeleid dat het om grote mensen moest gaan. Naar alle waarschijnlijkheid hebben deze mensen tot een stam van de Aboriginals behoord. We kennen ze echter niet. Ze zijn vertrokken, uitgemoord of van lieverlede opgegaan in de genen van de witte immigranten onder wie veel verbannen misdadigers. Een typerend staaltje van het Britse mondiale denken in die tijd.

Ik mis woorden over koloniale toestanden. Als *Gutmensch* en politiek uiterst correct had ik die reflectie wel verwacht. Ook al nam Tasman het land niet in bezit – er zijn vandaag de dag lieden die dat spijtig vinden –, zijn ontdekkingstochten droegen bij aan de Westerse suprematie over Oceanië. Uit zijn verdere loopbaan blijkt dat onze koopman-kapitein geen lieverdje was. In gedachten verzonken laat ik mijn blik nog een keer rondgaan.

Ten slotte zie ik een vak met daarin twee knuffels en een kaartje. De ene knuffel is Taz, een figuur uit de *Looney Tunes*, de ander een mini-reproductie van de Tasmaanse duivel. Op het kaartje staat een foto van dit buideldier met de tekst dat de vormgeving van Taz ten hemel schreiend is en vervangen zou moeten worden door de bijgevoegde waarheidsgetrouwe weergave van de buidelduivel.

Taz

Het zweet breekt mij uit. Vorig jaar kwam er bezoek uit Nieuw Zeeland naar Lutjegast. De Maori's wilden verzoening. Dat is mooi. Wij brachten hen – met onze Westerse cultuur – ongevraagd ratten, varkens, schapen en geiten en andere tot-huisdier-gemaakten. De inheemse dierenwereld op Tasmanië is door onze beesten grotendeels uitgeroeid.

Willen de dieren wraak? Kwam de Tasmaanse buidelmarter per ongeluk in de Doezermieden, door een misverstand? Brachten de grote verzoeners onder schelphoorngeschal hun duivelstoejager mee?

Buidelduivel Taz krijst in mijn verward hoofd. Ik verlaat het museum. Met bonkende slapen volg ik het spoor terug naar de Doezermieden.

Jan van Ginkel

Kruidendokters

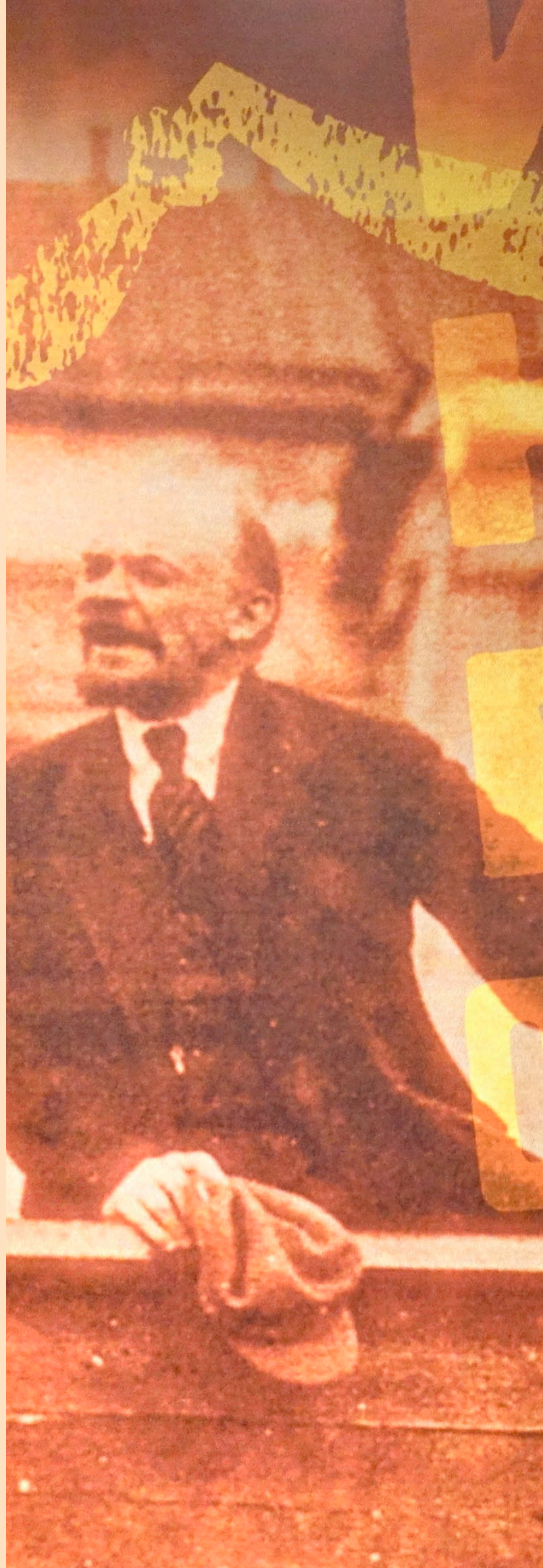
Mensen in de natuur, de natuur in mensen

De groep van 20 asielzoekers die ik begeleidde bij hun 'inburgering in de Nederlandse natuur' viel in het begin van de enkele maanden durende samenwerking uiteen in enkele fracties. Aanvankelijk groeften de deelnemers afkomstig uit de drie verschillende centra bij elkaar, maar na enkele bijeenkomsten raakten die wel geïntegreerd. Mensen uit de voormalige Sovjetrepublieken en uit landen als Iran en Afganistan legden onderling contact. Zelfs, na wat handen-en-voetendiscussie hierover, werden de aanwezige vrouwen, beide afkomstig uit Algerije, volledig geaccepteerd. Maar er bleef tot vrijwel het einde toe één scheidslijn in stand: tussen de Russische taalgenoten – de witten- en de mensen uit Afrika, de zwarten. Op een enkeling na neigden de Russen voortdurend tot pesten en uitlachen van Somaliërs en Westafrikanen. Het geklier van het klikkje dreigde onaangenaam te worden. Doordat ik niet precies wist wat de inhoud van hun opmerkingen was en de achtergrond van hun gedrag niet kon plaatsen, was het moeilijk adequaat om te gaan met deze discriminerende momenten.

Tot geluk van de groep had Ben, afkomstig uit Congo-Brazzaville, in Moskou gestudeerd. Hij sprak en verstond voldoende Russisch om de pestkoppen te begrijpen en reageerde loyaal aan zijn huidskleurgenoten. Ik heb hem gevraagd intermediair te zijn tussen mij en de beide groepen. Dankzij zijn inzet werd voorkomen dat de zwarte Afrikanen er de brui aan zouden geven. Ik kon Ben, die ook Engels sprak, duidelijk maken dat ik zijn hulp alleen voor deze momenten wilde invoeren om hem niet te isoleren van de groep.

Enkele Russen deden niet mee aan de vervelende opstelling van de anderen. Sergei was één van hen en hij kwam in de loop van de cursus in gesprek met Ismaël uit Somalië. Beiden hadden een behoorlijke botanische kennis. Zij gebruikten die om kwalen te genezen van familie en dorpsgenoten. De kruidendokters vonden elkaar op momenten dat ik op excursies Nederlandse planten ging benoemen en hun medische eigenschappen aan de orde stelde.

Jan van Ginkel

Addergebroed

Voor mij is het vanzelfsprekend een adder met rust te laten, maar dat is het niet voor iedereen. Daar kwam ik pas goed achter toen ik met cursisten door het Bargerveen stapte. Mijn groep bestond uit 20 asielzoekers die 12 nationaliteiten vertegenwoordigden. De cursus die ik gaf had als doel om hen te laten 'inburgeren' in natuur en omgeving. Dat betekende voor mij er veel op uitgaan om van alles te laten zien en ontdekken. Op één van de dammen door het veen lag een adder te zonnen. Roman, Armeniër en voormalig schaapherder, zocht direct een stok om de slang dood te meppen. Hij wilde hem roosteren op een klein vuurtje. Nergens een stok gelukkig, want Ismael uit Somalië keek vol ontzag op de adder neer. Slangen zijn in zijn geloofsbeleving heilige dieren. Een discussie –met handen voeten en allerlei talen in steenkoolvariant – brak los en de adder gleed er snel vandoor. Afwachtend keken de cursisten mij aan. Het was aan mij de taak om uit te leggen dat de slang in Nederland beschermd is vanwege zijn ecologische en intrinsieke waarde. Maak dat maar eens duidelijk aan mensen die het begrip 'natuur' niet als zodanig kennen ...

Jan van Ginkel

Pumulo Monde met onthoofde slang.

Watertrappelend op zoek

Worsteling naar nieuwe richtingen in (streektaal)literatuur

Literatuur drijft op (gehyppte) bestsellers. Dat is de ene kant van het spectrum. Aan de andere kant worstelen schrijvers zich veelal vergeefs een weg naar een groter en jonger publiek. Literatuur lijkt gericht op vijftigplussers, en dan met name op de vrouwelijke lezers. De massa van het volk beperkt zich voor lering en vermaak tot social media, YouTube en een enkele podcast. Literatuur doet er nauwelijks nog toe; de grensverleggende en stichtende functies worden niet meer herkend; of ontbreken. Slechts enkele romans ontstijgen het niveau van lief-en-leedverhalen bekend van weekendbijlagen van kranten en periodieken. Verrassende en richtingbiedende romans die persoonlijke beslommeringen overstijgen zijn betuun. Misschien is de behoefte aan ontregeling verdwenen. Redacties, uitgeverijen en boekverkopers laten zich leiden door oplage, advertentiemogelijkheden en afgeleide online-verdienmodellen. Geld speelt – noodgedwongen – de hoofdrol in de boeken- en tijdschriftenbranche. Tegendraadse en genuanceerde inhoud staan niet op de eerste plaats. In dit literaire speelveld doen streektaalen niet of nauwelijks mee. Plat is liefhebberij voor intimi zonder ambities. Wat zijn mogelijke richtingen voor een breder (literair) streektaalklimaat? Welke rol is weggelegd voor kleine uitgevers?

In de jaren zestig van de vorige eeuw was literatuur een van de eerste levensbehoeften. Wie mee wilde praten kon niet zonder kennis van de Grote Drie (Mulisch, Reve, Hermans) en van mindere goden als Wolkers, Cremer, Raes. Hun literatuur kaartte misverstanden aan op gebied van (onze rol in de laatste) oorlog, politiek, religie en sex. Diverse instituties kwamen onder vuur en verloren hun dominante rol. Ontzuiling werd het toverwoord. Ieder voor zich en het aardgas voor ons allen. De teloorgang van gezamenlijkheid nekte weekbladen als *Vrij Nederland*, *Haagse Post / De Tijd*, *De Groene Amsterdammer*. De vrienden- en kennissenkring verloor deze gemeenschappelijke informatie- en discussiefora. Op het werk gingen gesprekken niet meer over literatuur en weekbladen. In die maalstroom van ‘verlichting’ verdwenen ook gezaghebbende romans. En dat niet alleen; literaire debuten verdwijnen inmiddels binnen een halfjaar van de markt als een bodemoplage niet is verkocht. Tegelijkertijd neemt het aantal schrijvers toe; ook door de onbeperkte mogelijkheden van print-on-demand (POD). (Inmiddels bestaat 10% van de titels uit POD-uitgaven.) Het gros van de boeken in een boekwinkel fungeert als behang. De omzet komt van tientallen bestsellers en van non-books als ansichten, speelgoed en spelletjes. Een beetje boekhandel organiseert wekelijks een signeursessie, een lezing of presentatie. De rol verschuift van verkoop van literatuur naar activiteiten om de samenhang in de samenleving te versterken. Boekhandels als instrumenten om met koffieochtenden, wijnmiddagen en voordrachten eenzaamheid te voorkomen; een rol inmiddels van overheidswege ook opgelegd aan bibliotheken. In bibliotheken is de uitleen van media bijzaak. Cursussen voor laaggeletterden, assistentie bij ontwikkeling van digitale vaardigheden om met de overheid via DigiD te kunnen communiceren.

Niet alle veranderingen zijn *con amore*. Veranderingen in de samenleving dwingen verschuivingen af; op straffe van verdwijnen. Niet elke oudgediende kan of wil de omslag maken. Tussen droom en verandering staan tradities en navelstaren in de weg; naast onkunde en angst voor het onbekende. Pas als het water tot de lippen staat verandert redactiebeleid, gaat een weekblad naar een maandblad, verschijnt een (literair) tijdschrift online als podcast en film en niet meer op papier; tenzij als collectors item.

Dagbladen zoeken naar nieuwe vorm en inhoud. Het snelle gratis nieuws staat voor iedereen op het web. Lange beschouwende verhalen verdwijnen achter een betaalmuur. Triviale inbraken, verkeersstremmingen, omgewaaide bomen en andere ongemakken verdwijnen langzaam uit de papieren kolommen. De trend naar genuanceerde en gedegen achtergrondverhalen is wellicht een beweging naar een minder frequente papieren krant; enkel op maandag (sport), woensdag (wereldpolitiek), vrijdag (cultuur) en zaterdag (leven & zo) een papieren krant in de bus. Wie de lezer wil behagen, moet meebewegen. Ik vis een aantal krenten uit de literaire en publicitaire pap. In (homeopatisch) verdunde vorm zijn deze ontwikkelingen ook in streektaalliteratuur zichtbaar. Het doet me goed dat de redactie van *Roet* de kolommen opent voor gedachtenwisseling over andere vormen en nieuwe richtingen in de streektaalen. Graag geef ik enkele voorzetten. Ik krijg graag weerwoord.

Diversiteit

Maandblad *Onze Taal* deed ruim een jaar geleden een oproep voor suggesties om het periodiek over Nederlands bij de tijd te brengen. De vraag was een schot voor open doel. De antwoorden gelden voor (heel) veel periodieken en andere media.

Diversiteit is een veelvoorkomende ontbrekende schakel. Wie diverse tijdschriften doorbladert ziet vrijwel enkel witte mensen netjes in pak of in heersende mode. In *Onze Taal, Spoor, Groei & Bloei, Kampioen*, vakbladen als *NVOX* en andere niche-tijdschriften zijn getinte medelanders nauwelijks te vinden; niet op afbeeldingen en ook niet als auteur. Dagbladen hebben de laatste jaren wat dat aangaat een inhaalslag gemaakt. Ook diverse programma's van de publieke omroepen verschuiven zichtbaar in een diversere richting; al kunnen witte boeren en boerinnen op zoek naar een wederhelft zelden een getinte partner kiezen. Populaire programma's doen het soms met een getinte verslaggever, gekleurde uitbaters van B&B zie ik niet voorbijkomen. Bij muziek, dans, sport en bij kookprogramma's lijkt de afspiegeling van de maatschappij geslaagder. Deskundige (hoog) leraren zijn vrijwel altijd wit, vrijwel altijd *the usual suspects*. In musea zie ik zelden gekleurde en / of gehooftdoekte bezoekers; op schoonmaaksters en restaurantpersoneel na.

Onder ons

Diverse dagbladen en ook andere periodieken hebben een (lichte?) voorkeur voor verhalen over de eigen medewerkers, over hun gezinnen en kennissenkring. De verslaggever vertelt zijn of haar eigen (kwalen)verhaal of vraagt naar de wederwaardigheden van een collega. Intieme-kringverhalen. Meer dan één columnist en/of schrijver laat kinderen of familie figureren in de bijdragen. Privacy geldt niet voor het kroost dat het wellicht 'ongetwijfeld grappig' of 'leuk' vindt om door vader of moeder bekendheid te krijgen.

Recensenten van literair werk slaan de boeken van collega's zelden over. Wie dicht bij het vuur zit, warmt zich het best. Het is aan de ombudsman/vrouw van de krant om deze keuze eens in de zoveel maanden van nuances te voorzien; het is inderdaad een spanningsveld. Recensie over een recensie. We doen ons best. De ruimte is schaars.

Kleine uitgeverijen

Het hoofdredactioneel lentegeluid in *Roet* verzucht: *Al die kleine uitgeverijen. Der komp een tied dat elke schriever zien eigen uutgever is en zien eigen boeken recenseert.* Bezige Bij Abel Darwinkel, Bunner Boekerij, Ter Verpoozing en al die andere kleine uitgeverijen. De kleine uil, Passage, Het Nieuwe Kanaal. Ach, moet dat nou?

Jaarlijks verschijnen in Nederland rond de 26.000 nieuwe titels. Naast kook- en reisboeken en andere non-fictie verschijnen ca. 10.000 titels van literair werk (www.boekblad.nl). Rond de 100 auteurs kunnen ruim, maar veelal op de armoedegrens van hun schrijfwerk bestaan. Boekwinkels draaien op enkele tientallen (vaak vertaalde) bestsellers. Nieuwkomers doen mee aan een loterij met veel nieten. Wie niet bij een krant werkt, wie geen connecties heeft in het circuit, kan eeuwige roem als schrijver vergeten.

Naast de roem is er ook de aandrang om op enige manier het eigen bestaan vorm te geven. Honderdduizenden (amateur)schrijvers zoeken en vinden een weg. Ook in kleine uitgeverijen. Schrijfhulp is beschikbaar (www.noordwoord.nl).

De wet kent de vrijheid van meningsuiting. Er zijn geen diploma's vereist om een uitgeverij te beginnen. Voor een paar tientjes kan eenieder een ISBN aanvragen voor eigen uitgaven (www.isbn.nl). De volgende stappen zijn: maak van een wordbestand een pdf (knop; afdrukken, opslaan als pdf), stuur de pdf naar een webdrukker, betaal en binnen een week worden de boeken bezorgd. Oplage vanaf 1 exemplaar. Kostprijs van een boek van 100 pagina's, afhankelijk van de oplage, gemiddeld 5 Euro. Wie wil kan veel eigen foto's in zijn/haar boek afdrukken en na registratie bij Pictoright (www.pictoright.nl) jaarlijks een fotovergoeding of een leenvergoeding van Lira (www.lira.nl) ontvangen. Wie wil laat ik in een halve dag gratis zien hoe de werkwijze is.

Het Drents Boek geeft jaarlijks zes boeken uit, veelal van eigen medewerkers en bestuursleden. Tientallen manuscripten worden afgewezen (Anne Doornbos in

Tot 1917 trokken Rusluie uit Vriezenveen door het Nedersaksisch taalgebied. Ze vestigden zich in Petersburg. Twents was niet de voertaal; in de handel vooral Duits en Frans. Russisch voor de dagelijkse zaken

DvhlN, december 2018). Jammer. In 2018 heb ik als kleine uitgever bijna 20 titels uitgebracht. Naast eigen werk geef ik werk van tientallen anderen een plek. Het fonds van Ter Verpoozing telt inmiddels bijna 200 uitgaven. Oplages meestal tussen 50 en 100. Uitschieters komen ook voor. Van de Drentstalige boeken van Harm Soegies uit Peest zijn meer dan 1000 verkocht. Ja, graag elke schrijver zijn/haar uitgeverij. Zonder brede basis komen er geen uitschieters.

Prijzen

De *Dagblad van het Noorden* streektaalprijs is de belangrijkste literaire prijs voor uitingen in dialect in de regio. Het aantal manuscripten dat wordt ingestuurd varieert en komt zelden boven de 40. Drentse en Stellingwerper schrijvers winnen in herhaling. De vijver met dialectschrijvers is heel klein. Graag verbreden en aansluiting zoeken bij Het Beste Groninger Boek (www.noordwoord.nl) en bij Friesland.

Een stimulans kan zijn een forse prijs voor een gedicht, essay, (kort) verhaal. Het Ierse tijdschrift *The Moth* (www.themothmagazine.com) looft jaarlijks een poëzieprijs uit van 10.000 euro voor 1 gedicht en een vergelijkbare prijs voor een kort verhaal. Wie mee wil dingen betaalt nog geen twee tientjes. Dergelijke prijzen kunnen ook in het Nedersaksisch taalgebied voor enthousiasme zorgen. Het geld komt (deels) uit Den Haag, na de erkenning van Nedersaksisch. Bijzonder. Er is slechts 1 jurylid.

Websites

Hoog tijd voor de website www.nedersaksisch.org met documentatie, verhalen, gedichten, essays, pdf van alle verschenen werken, podcasts, films, enz. Een goed voorbeeld is de website van het tijdschrift *Ons Erfdeel*. (www.de-lage-landen.com). Op www.nedersaksisch.org horen ook alle *Schrieverportretten*, de 25 films gemaakt door Albert Haar. Op mijn website (www.gerardstout.nl) staat bijna al mijn literair werk als pdf (ook bij dbnl.org de digitale bibliotheek van Nederland), veel verhalen en nouvelles als podcast en tientallen verhalen als YouTube-film. Mijn jongste roman *ANYA de Volijk saga* (688 pag.) heb ik vrijwel integraal voorgelezen en ook als film op mijn website gezet. Voor de lezers van *Roet* is wellicht het hoofdstuk Litteraire Salon interessant.

Als al het (literair) streektaalwerk op het web toegankelijk is kunnen leerlingen/studenten zich gemakkelijk verdiepen in taal en structuur van het werk. Abel Darwinkel schreef over verkleinwoordtjes in Drents werk. Ieder die wil kan een (profiel)werkstuk schrijven over veranderingen in Nedersaksische talen vergeleken bijvoorbeeld met de standaardtaal. De provincie (of kleine uitgeverijen) kunnen samen een prijs uitloven voor het beste jaarlijkse onderzoek.

Streektaalspecialisaties

Aanstaande leraren basisonderwijs van Stenden kunnen een streektaalspecialisatie Drents volgen. Ooit ben ik eenmaal op die hbo-instelling geweest. Van de derdejaars streektaalspecialisatie kende niemand mijn naam, en ook

niet de namen van Martin Koster, Jan Veenstra, Marga Kool. Drentse literatuur leek daar onbekend. Ik ken geen enkele Drentse literator die daar ooit heeft voorgelezen in lessen over literatuur. Een wereld te winnen.

Synergie

Om jeugd te interesseren voor (Drentse) taal kan een opdracht aan scholieren een ingang bieden. Het Educatief Centrum bij het Noordscheveld (Norg) als voortzetting van De Bosrand (www.debosrand.nl), heeft een opdracht verstrekt aan leerlingen van het Dr. Nassaucollege in Norg: maak een voorlichtingsmedium over de voormalige (schijn)vliegvelden bij Norg. Dat kan een folder, boek, tijdschrift, podcast, film, quiz zijn. Elke taal is goed.

De Neie Drentse Schrieverskring heeft zich laten voorlichten op het voormalige oorlogsterrein met onder meer de Hitlerring. Wellicht verschijnt een uitgave met literair werk in het herdenkingsjaar 2020 (75 jaar na afloop van de oorlog). Landschap, gebruiken, economische ontwikkeling in combinatie met (streek)talen.

Meertaligheid

Nedersaksische taalvarianten bestaan naast andere tussentalen; de aanduiding in Vlaanderen voor patois, plat. In (literaire) tijdschriften en boeken kunnen deze varianten op de standaardtaal naast elkaar een plek vinden. Drent, Twents, Gronings, Fries, Engels, Frans, Duits, Moluks naast en met elkaar. Henk Nijkeuter en Abel Darwinkel geven het goede voorbeeld met een Drents Sinterklaasboek dat najaar 2019 verschijnt. Diverse talen naast elkaar. In *ANYA de Vrolijk saga* gebruik ik naast Nederlands ook Drents, Frans, Duits en Engels; heel natuurlijk. *Minnezinne in moerstaal*, samengesteld door Delia Bremer en Ria Westerhuis, laat ook de rijkdom aan Nedersaksische en andere tussentaalvarianten zien.

Herhaling

Op de zoektocht naar nieuwe wegen, op zoek naar beleid, is het wellicht nuttig om de eigen (literaire) geschiedenis te bestuderen. In *Diep geworteld*, een onderzoek door hoogleraren John Keur & Dorothy Keur, komen trekken van zanddrenten naar voren. Wie hun verhaal leest of hoort (hoofdstuk XIII op mijn website) herkent wellicht inefficiënte trekken uit het streektaalwereldje waarin samenwerking geen hoge prioriteit lijkt te hebben. “Komp der een boek van joe uut? Toch niet bij Gerard Stout. Hè.”

Van een literaire streektaalauteur hoorde ik: “Nee, ik lees geen andere boeken als ik zelf een boek schrijf. Ik wil niet door een ander beïnvloed worden.” Al is het bij dergelijke uitspraken voor mij zelden helder of er sprake is van verhulling, ironie of parodie.

Hoogste tijd om tegendraads bloed te gaan zoeken voor groei in literair Drenthe en verre omstreken.

Gerard Stout

Deze bijdrage verscheen in het zomernummer 2019 van *Roet*.

Roetreactie

Het zomernummer van Roet is verrijkt met mijn bijdrage over de toekomst van Nedersaksisch. Het redactioneel zet de toon.

In dit zomernummer van Roet ook een bijzondere bijdrage van Gerard Stout, een schrijver die al langdurig niet meer publiceert in dit blad, omdat de laatste jaren een problematische relatie kreeg met de streektaolliteratuur. Zijn stuk is wellicht niet voor niets geschreven in het Nederlands. Het is een reactie op de constatering van de redactie van Roet in het laatste nummer dat er een ontwikkeling gaande is, waarbij zo langzaam maar elke schrijver zijn eigen oetgeverij begint. Prima dat Stout daarop reageert, maar dat staat nogal wat discutabele en ook antoonbaar onjuiste en niet of slecht onderbouwde beweringen in het stuk van Gerard. Zo schreef ik bijvoorbeeld dat Het Drentse Boekveuralwerk oetgeeft van zijn metwerkers en bestuursleden en vergeet ik te melden dat zijn eigen oetgeverij Ter Verpoozing vooral dreef op oetgaves van de oetgever zelf. Dit is niet de enigste passage in het stuk waar ik over kunt vallen. Het stiet vol met dit soort teksten. Geen reden voor mij om het stuk te weigeren, wel alle aanleiding om te reageren op dit zomernummer van Gerard Stout. In elk geval zal in de volgende Roet de redactie daarop weerom komen.

Heel mooi dat mijn ideeën onder het volk komen. Ironie of satire, zei mijn betere helft, nadat ik het redactioneel voorlas. Ik ben benieuwd naar de reactie van de redactie en vooral naar opmerkingen van anderen.

Na aandacht van Joep van Ruiten – 13 augustus 2019 – op www.woestenledig.nl

Afgaand op het redactioneel in het zomernummer van Roet kan het inderdaad geen kwaad als er op sommige plaatsen in Drenthe een frisse wind gaat waaien. Want waar komt dat redactioneel op neer? Op stemmingmakerij, nog voor de lezer kennis heeft kunnen nemen van de inhoud. Op een uitgestoken voet van de gastheer, kort na het moment dat hij zijn bezoeker een hand heeft gegeven en van harte welkom heeft geheten in zijn veel te benauwde woning.

kreeg ik twee reacties. De schrijvers willen vooral niet naar *Roet* of naar wie dan ook reageren.

Het herfstnummer van *Roet* met toekomstvisie – en wellicht met een interview met de nieuwe directeur van het Huus van de Taol – verschijnt in oktober/november. Wordt lid.

In augustus heeft het Huus van de Taol webplek ingeruimd voor *Minnezinne in moerstaal*. Aandacht voor dialectuitgaven van andere uitgeverijen. Een begin.

‘Wat pad goan jim del?’

TAALGRENS WESTERKWARTIER NOORDENVELD

De grens tussen de gemeente Noordenveld en de gemeente Westerkwartier is ook de provinciegrens tussen Drenthe en Groningen. En hoewel er in beide provincies Nedersaksisch gesproken wordt, is het ook een taalgrens tussen een variant van het Drents (Noordenvelds) en een variant van het Gronings (Westerkwartiers). De inwoners zijn zich daar bewust van.

Mijn moeder is geboren en getogen in Langelo in Noordenveld. Een achterneef die eveneens in Langelo woonde, trouwde begin jaren zestig een vrouw van Jonkersvaart, een streekdorp gelegen langs het gelijknamige kanaal in de gemeente Westerkwartier, tussen het Drentse Roden en het Groningse Marum. Zij sprak de taal van die streek en toen er na enkele jaren twee zoons geboren werden, praatte zij in het Westerkwartiers tegen haar babies. En omdat moeders in die jaren nog de opvoeding voor hun rekening namen, werd het Westerkwartiers hun eerste taal. Als vaderliet’s avonds thuiskwam en de peuters het in het Westerkwartiers over een ‘kopke’ en een ‘huuske’ hadden, dan verbeterde hij ze op barse toon met de Noordenveldse verkleinwoorden: ‘KOPPIE!’ en ‘HOESIE!’ Op het moment dat de beide jongens naar de lagere school gingen, pasten ze zich uiteraard aan hun Noordenveldse vriendjes aan en na verloop van tijd spraken ze vloeiend Noordenvelds, tot grote vreugde van hun vader. Leeftijdsgenoten hebben uiteindelijk meer invloed op de taal van jongeren dan moeders.

Maar dat de taal van Noordenveld en het Westerkwartier verschilt weet vrijwel iedereen die één van beide talen spreekt. Onlangs schreef ik een artikel over twee verschillende vormen voor *jij ziet* in de taal van Roden. ‘Doe zigst’ lijkt in de taal van Roden langzamerhand te veranderen in ‘doe zöst’. De reactie van de redacteur was: ‘Doe zigst’ is voor mijn gevoel geen Roners. Meer iets van ‘over het Piepke’. In Noordenveld spreekt men over het Westerkwartiers als de taal van *over ’t Piepke*.

“Door de eeuwen heen is ’t Piepke immer een belangrijke maar hinderlijke verbinding geweest tussen de Drentse plaats Nietap en de Groningse plaats Leek. De vele weggebruikers moesten zich een weg zien te banen door deze flessehals. In 1912 werd de oude brug vervangen door een dubbele brug, vanwege de aanleg van de spoorbaan. De nieuwe, verbrede brug was een hele verbetering. De plaats waar de provincies Groningen en Drenthe met elkaar zijn verbonden, onderging in 1950 echter nog een belangrijke verbetering. De overgang over het stroompje ‘de Lek’ werd namelijk aanzienlijk verbreed. De brug verdween en daarvoor in de plaats kwam een duiker onder de weg te liggen.” Bron: wikipedia.

De *Leekster Courant* was jarenlang een belangrijke krant in de regio’s Westerkwartier en Noordenveld, die voor 1998 nog bestonden uit een aantal kleinere gemeentes. In die Leekster krant had de Noordenveldse schrijver Peter van der Velde enkele jaren, van 4 november 1961 tot en met eind december 1963, een briefwisseling met Wim Beereboom. Haarm Jan en Annechje uit Roden schreven brieven met Tjeerd en Diene uit Leek. De titel van die brievenrubriek was *Van Kwietnieters en Kweitneiters*.

Iemand uit het Westerkwartier zegt voor: *ik weet niet*: ‘*k wiet niet*’ en een Noordenvelder zegt: ‘*k weit neit*’. *Weten* is in het Noordenvelds ‘*weiten*’ en in het Westerkwartiers ‘*wieten*’. En *weten* is niet het enige woord dat verschillend is in beide regio’s.

Zoals bij vrijwel alle streektaalen verschilt het

Westerkwartiers per dorp een klein beetje. Voor het Noordenvelds geldt hetzelfde. Er zitten kleine verschillen tussen de taal van de dorpen Roden, Norg en Peize. Zonder acht te slaan op de verschillen binnen het Noordenvelds en Westerkwartiers zal ik enkele opvallende verschillen tussen het Noordenvelds en het Westerkwartiers aanstippen. Allereerst het woord ‘*jim*’. In het Westerkwartier gebruikt men dat als persoonlijk voornaamwoord en bezittelijk voornaamwoord voor ‘*jullie*’. Uit het *Nieuw Groninger Woordenboek* van Ter Laan: ‘*Dij binnen nao jim tou*’, hetgeen betekent: Die zijn naar jullie toe. En ‘*jim hond*’ betekent jullie hond. Het woord *jim* komt ook in het Fries en Stellingwerfs voor, maar verder in geen enkele variant van het Gronings of Drents.

Ook de vervoegingen van de werkwoorden *zeggen* en *leggen* zijn in het Westerkwartiers duidelijk verschillend van het Noordenvelds. In het Noordenvelds is de vervoeging van *zeggen*: ‘*hij zeg*’, iemand uit het Westerkwartier zegt volgens de *Groninger Grammatica* van dr. Siemon Reker; ‘*hij zeit*’.

En het werkwoord *liggen* wordt in het Westerkwartiers in de derde persoon enkelvoud vervoegd als ‘*hij leit*’, terwijl het in het Noordenvelds ‘*hij lig*’ is.

Het Nederlandse werkwoord *doen* is in het Noordenvelds ‘*doun*’ en in het Westerkwartiers ‘*doen*’, terwijl het in de rest van Groningen ‘*doun*’ is net als in het Noordenvelds. *Hij doet* is in het Noordenvelds ‘*hij döt*’ en in het Westerkwartiers ‘*hij dut*’. Een te verwaarlozen verschil.

Ook het woord *huis* heeft in het Noordenvelds een andere klinker dan in het Westerkwartiers. ‘*Huus*’ in het Westerkwartiers en *hoes* (met een lange *oe*) in het Noordenvelds. Iemand uit het Westerkwartier noemt de plaats Zevenhuizen ‘*Zeuvenhuzen*’, terwijl iemand uit Noordenveld ‘*Zeuvenhoezen*’ zegt.

En dan is er nog het Westerkwartierse woord ‘*del*’ dat *neer* of *langs* betekent en dat iemand uit het Noordenveld nooit zal gebruiken. Het *Nieuw Groninger Woordenboek* van Ter Laan geeft de volgende zinnestjes:

– ‘*Konterleur gaat om del*’. De barometer gaat naar beneden.

– ‘*Wat pad goan jim del?*’. Welk pad gaan jullie langs?

Abel Darwinkel

Bronnen: Dr. Siemon Reker - *Groninger Grammatica*
K. ter Laan - *Nieuw Groninger Woordenboek*

Abel Darwinkel is specialist Nedersaksische talen. Hij schreef *Waotertrappeln* korte verhalen in de taal van Norg en Langelo. Een uitgave van *Bij Abel*, Appelscha

De taalgrens vindt zijn oorsprong in de natuurlijke grens tussen het Noorderveld en het Westerkwartier. Er lag een groot veengebied op de grens van Friesland, Drenthe en Groningen. Zevenhuizen, De Wilp, Nieuw-Roden en Jonkersvaart zijn nieuwe veendorpen. Dat is de oorzaak van de taalverschillen tussen beide regio's.

De Punt, 11 juni 1977

Men kwam met goed en met valse hopen
naar Holland voor een tijdelijk bestaan
in houtbarakken bij elkaar gekropen

Besluiten ze je vader te ontslaan
de toekomst van een Knil'er ligt thans open
de god van zijn gezin verliest zijn baan

Je ziet je moeder in haar sarong lopen
die droomt van Ambon, Ceram en Yamdena
En jij gaat aan 't loket een kaartje kopen

Maar je bereikt zo toch niet Halmahera
en als je oorzaak en gevolg dan duidt
dan denk ik aan Hansina Utkolseja

Daar kan ik nu nog steeds niet over uit
het leek een internationaal besluit

Gezienus Omvlee

Veurbij

Ien boeten kom ik host nooit meer
allent nog bij slim zunneg weer.
En t liekt hier altied kold.

Ons kiender bennen uut huus, aalmoal
vot, met gewoonten en de toal.
Gient die t nog onderhoudt.

De leste joaren dreum k ok doags n nust;
nooit over Moarum of het kamp ien Nuus.
k Vuul de waarme wiend, waiend noar de kust:
n schofke nog, dan ben ik thuis.

Tonko Ufkes

Vlechtjesvraauw

Uut mijzelf ben k wakker worden, al liekt het nog slim vroeg. Veurzichtege zunnestroalen tekenen de schare van e kastanjeboom op t slopkoamergerdien, de keersen bennen voag van e takken te onderscheiden. Het wordt vast n mooie dag, staarker nog, het is n mooie dag en k stap van berre, doe mien ochtendjas aan en zweef e trap òf om e kraant te hoalen. En om geliek thee te zetten en dan lekker n haalf uurke lezen veur k me aanklee en ien e tuun aan t waark goa. Ja, dat doe ik, doarveur ben k vervroegd met pensioen goan en doarveur woon ik nou hier.

Zaacht, om de burenen niet wakker te moaken, schoevel ik op mien nije klompen over t padje noar de gruune brievebus. Veul kracht het e zun nog niet vernem k, t vuult gewoon kold aan e benen en misschien is t nog te vroeg veur de kraant, ik wiet gieneens hoe loat of t krekt is. t Is ienderdoad te vroeg, de brievebus is nog leeg, nee toch niet, der zit aanswat ien. Op e bodem ligt wat broens, t is pepier, of nee, n envelop vis ik der uut. Die is blikboar gusteroavend of vanmörn hiel vroeg bezörgd. Hij is oardeg dik en der stijjt gien adres op, teminnent, dat zie k niet zo gaauw.

Weer ien e keuken zet k theewotter op, nem e leesbril van t plankje, goa aan toavel zitten en puul veurzichtege de envelop lös. Der zit n soort beurs ien van duuster leer, doar stekt n briefke uut. Tussen doem en wiesvinger trek ik de strook pepier uut e beurs en leg die veur me op toavel, schoef de bril noar mien ogen en lees t haandschrift. Haardop. "Om goed met te doen".

Het theewotter fluit en argens loop ik noar t aanrecht, zet thee, smeer n beschuut en as k weer aan e keukentoavel zit, lees ik t briefke vannijs haardop, keer t om, mor doar stijjt niks en lees dan weer: "Om goed met te doen". Mien handen beven n beetje en mien mond is dreug. Noa n slok thee pak ik deur.

De duustere beurs weegt host niks. Met stieve vingers knip ik t ding open en hol t dan ondersteboven: één munt tikt op toavel, draait n slag en blift ien e midden leggen. Geel-broen, as n 50-cent stuk zo groot ligt het veur me, tot ik t oppak en bekiek. Het is n golden tientje.

Met e munt ien e haand blift ik zitten en zo zit k n zet tot ik ien t lest opstoa. As ien n dreum klee k me boven aan en weer beneden trekken mien ogen geliek noar de keukentoavel. Alles ligt doar nog: de open envelop, de beurs, het geld en e leesbril. Ik leg t aalmoal op t plankje en met mien thee en beschuut goa k ien boeten. Op t terras noast t huus begun k te eten.

Omdat k me veur vandoag veurnommen har om ien e tuun aan e gaang te goan, doe k dat. Wat moet k per slöt ok aans en hieltied wrut ik deur, nem amper tied om te eten of te rusten. De hiele veurtuun krieg k omspit en t is goeie grond om ien te groaven; het waark moakt me muude en dat wiet ik.

Met n beetje geluk val k vanoavend as n blok ien sloap.

n Nust heb k vannacht niet sloapen, hieltied bleef ik prakkezeren mor van dat rondmoalen heugt me allent één ding: Al ben k dan gien boekholder, optellen en òftrekken moet ik. Het stijjt me bij vanòf t mement dat k wakker wer. n Schaarp beeld van n groot stuk pepier met n soort 'debit' en 'credit'. Zo is het beeld en zo doe k het ok.

Uut het buro hoal k n groot wit vel en goa aan toavel zitten. Links schrief ik op wat goed ging ien mien leven. Zeker drie zoaken: t grootbrengen van e kiender, het tot t lest toe verzörge van mien Anneke en dik veerteg joar waarken. Dat is t wel zo ongeveer.

Nee, roem rekend kin der nog wel wat bij, ik leg de pen del en nem n potlood, om t zo neudeg weer uut te gummen: ik perbeer vrundlek te weden tegen elkneen ien mien nije stroat en wel wiet doe k aander week met aan e buurtschoonmoak. n Regel of acht, negen krieg k op pepier.

Rechts is slim lasteg, want eileks schut me amper wat ien t zin. Echte plannen veur de kommende joaren heb k niet, teminnent, t is niet recht duudlek hoe of ik t nou eileks wil. Argens wil k de tied van vroeger weerom, leuf ik. Verdikke, t is ok zo'n vremde opdracht: "Om goed met te doen". Har ik die domme envelop mor nooit kregen!

Noa n tweede kop thee beden k ik toch n poar lösse dinkjes, die k met potlood opschrief. Ik huuf gelukkeg allent met dat golden tientje wat goeds doen. Niet geliek met e hiele rest van mien leven; dat is ok wel veul ien één keer.

Dat tientje moet ik ien elks geval niet zulf bruken mor weer votgeven - of beter - deurgeven. t Zulfde briefke zol der bij kinnen, al huuft dat niet. Want as k het votgeef ben ik der teminnent van òf, ik heb nou wel genogt noadocht over wat goed is. Misschien heb k het juist doarom kregen, misschien is dat de gewoonte hier op t dörp, om nije bewoners uut te perberen of zuks wat. Aans zol ik niet wieten woarom of ik die beurs met die opdracht kregen heb. t Moet slim wennen, zo'n nij dörp met van die biezuudere gewoonten.

Eileks is der gieneen om dat tientje aan te geven; ien e weken dat k hier woon heb k allent zulf kennes moakt met e burenen aan weerskaanten. En alle moalen bij de bakker zeid dat t mooi weer is of zukswat. Nou goed, juist doar heb k één keer wat langer proat met n aander klaant, n donkere vraauw van mien leeftied sprak me aan: Zomor n poar woorden ien e winkel en noatied, ien boeten bij ons fietsen, veul meer. Eén keer dus - doar bleef het bij.

Onderweegs noar de bakker zag k eerguster ieneent die donkere vraauw ien e veurtuun bezeg, heur vlechtjeskop stak boven de bessestroeken uut. t Liefs waas k geliek òfstapt mor ik duurde niet. k Ben omdraaid en kwam zunder stoet thuus. En ik wis het, met opzet heb k niet met heur sproken, eerguster niet en eerder ok niet.

Om Anneke, heb ik der ientussen bij bedocht.

Aan e aander kaant, zij is wel de enege vraauw die k hier ken; zij moet dat tientje hemmen. Stiekem dan, zunder dat ze deurkrigt dat ik het geef. Want summege vraauwen vienden t mooi wiet ik, zo'n golden munt aan n ketje. Anneke wol ok groag zo'n hangertje mor t is der niet meer van kommen. Het tientje ligt nou vast ien t sieroadendeuske bij heur ringen, heur traauwring en n plukje blond hoar. Of aans het ze die munt bijkaans votgeven aan n vriendin.

Meteen pak ik de fiets en goa vannijs onderweegs noar de bakker en vlak veur dat ene huus en die ene tuun draai k om. Opgelucht moak ik n grote boog deur t dörp: het klopt zo as me t heugt en ien t lest wiet ik wat me te doen stijjt!

Terug bij mien eigen huus goa k lekker ien e tuun aan t heistern. Of der niks gebeurde is. De hiele dag ben k bezeg en e veujoarszun dut zien best en gluit op mien rug. n Veurteken is t, van n t ènde van e winter en t deurzetten van t veujoar.

n Beetje onzeker fiets ik oavends loat echt noar t huus van e vlechtjesvraauw en doe gaauw mien envelop ien heur gruune brievebus. Thuus trek ik n wienfles lös en schenk n glaas vol en doarnoa n tweede om de veurege vot te spulen. Eénmoal op berre dwoalt de donkere vraauw de hiele nacht deur mien dreumen, om en om met Anneke.

Aanderdoagsmörns vien k gewoon de kraant ien e bus en k goa gewoon mien gaang, mor n dag loater is t aans: Onder de kraant ligt n broene envelop. Met t zwit op e kop hoast ik me noar binnen en met trillende vingers puul ik t ding lös. Weer komt de duustere beurs teverschien, ok nou stekt der n briefke uut. Ik moet der bij zitten goan want ik denk ieneent aan Anneke en toegelieks wil k noar boven stoeven en zuken ien heur sieroadendeuske of misschien . . .

Dan trek ik dapper het strookje uut e beurs en lees t haandschrift. Haardop.

Tonko Ufkes

In de taal van het Westerkwartier

Hé Witte

Achter me ligt Grootegast. Voor me weet ik Boerakker verscholen achter een bosje. Hollandse luchten rondom – heel geschikt voor een foto bij het weerbericht in het journaal. Ik ben op weg van ergens naar nergens en weer terug. Ik reis zonder camera. Beelden gaan aan me voorbij. Contouren zijn me genoeg. Ik ben een man van zinnen. Een stevige wind stuwt me voort. De temperatuur is passend voor een fietstocht door het gemengd-bedrijf-coulissenlandschap van het Westerkwartier. Ik draai aan het wiel middenop het voetveer over het Wolddiep. Wie hartklachten heeft of anderszins de grenzen van het eigen lijf heeft ontdekt kan volgens het recreatieschap beter omfietsen of een medepassagier aan het wiel laten draaien. AED is afwezig. De geleidekabel ligt op de bodem; onzichtbare leidsman voor heen en weer. Op de westoever stapt een man van zijn racefiets. Ik schat hem tien jaar jonger dan de ruim vijftig die me zijn toegevallen.

‘Hé witte.’ Met zijn rechterarm en gespreide vingers maakt hij een inhalig gebaar. Keer om, zegt zijn lichaamstaal, neem me mee.

‘Hé witte.’

De fietser schreeuwt niet. Hij spreekt luid genoeg om zich verstaanbaar te maken boven de wind door het hekwerk van het pontje. Verderop laten lakenvelders herkauwend de dag onverschillig aan zich voorbijgaan. Vogels zijn niet te zien; monocultuur. De man draagt een strakke witte fietsbroek, rode haantjes op de zoom net boven de knieën. Op zijn linker knie kleeft een hansaplast. Buiten het plakverband zie ik zwarte puntjes op zijn donkere huid. Herinnering aan een valpartij, een aanrijding misschien. Mijn hart slaat sneller. Zonder woorden spreek ik me vermanend en geruststellend toe: *Blief kalm*. In de loop van de jaren heb ik geleerd mijn emoties binnen de perken te houden. Niet dat mijn lichaam altijd mijn verstand gehoorzaamt. Dat niet. Witte is een triggerwoord voor vechten en vluchten.

Ik houd de slinger van de pontaanrijving stil. Mijn achtervolger, mijn belager, mijn inhalige racefietser draait op de westoever aan het wiel. Langzaam glijdt het pontje terug naar waar ik mijn overtocht begon. Ik kan de waarschuwing op het bord negeren en me met volle kracht naar de oostkant draaien. Ik ben te laat. De loopplank van het pontje schuift ratelend tussen de geleidebalken op de oever.

‘Hubèrt.’ De man trekt zijn witleren rennershandschoen uit. Ik knijp zijn plakkerige hand. De eerste slag is gewonnen; al weet ik niet door wie.

‘Jan,’ zeg ik. Ik trek mijn onderlip over mijn ondertanden. Ik strijk mijn sprieterige haren naar achteren. Mijn helm hangt aan het stuur van mijn fiets.

‘Jan de Witte,’ zegt Hubèrt. Hij knijpt opnieuw mijn hand. Een brede grijns verschijnt op zijn gezicht. Zware kinnebak, hoge jukbeenderen. Hubèrt zet zijn zonnebril af. Ik kijk in diepliggende donkere ogen. Niet moeders mooiste.

‘Of heet je niet zo? Heet je niet Jan de Witte?’ Een stem zonder last en ruggespraak.

‘Ja,’ zeg ik. ‘Ik heet niet Jan de Witte.’ Mijn huid – vel zeggen ze hier in het Westerketier – is bleekwit. Tegen mijn zin ben ik vergroeid met mijn bijnaam. Mijn uiterlijk lijkt mijn identiteit.

‘Witte,’ zegt Hubèrt. Hij geeft een slinger aan het wiel. ‘Witte. Ik bedoel er niks mee,’ zegt hij. ‘Ik mag je wel.’ Krakend laat het pontje het rooster van de oprit los, onder water blijft de verbinding met de oevers.

Ik ben kleurenblind, dat hoeft mijn medereiziger niet te weten. Hoe minder een ander van me weet, hoe eenvoudiger mijn leven.

Na drie slingers aan het wiel stopt mijn metgezel met draaien. Hij gespt zijn helm los. Korte kroesharen bedekken zijn hoekige zwarte schedel. Zijn kop – in het Westerketier is een hoofd nog een kop – doet me denken aan ansichten met de Driekoningen. Zwarte Melchior in gouden jurk met gouden kroon. Melchior, de koning met mirre. Misschien zie ik enkel spoken uit mijn kinderverleden. We dobberen midden op het Wolddiep. De wind verlegt de koers naar het noorden, niet ver. De staaldraad stopt afdrijving naar zee. Riet en lisdodde schurken tegen de oostoever. De westoever is begroeid met zuring, paarse distel, vrouwenmantel, groot hoefblad en afstervende bereklauw. Naast het fietspad bloeien Jakobskruid en lupinen.

‘Hoe heet je?’ vraagt Hubèrt.

‘Jan,’ lieg ik. ‘Ik heet Jan; mijn achternaam is niet Witte. Ik ben wit; zo heet ik niet.’ Ik draai mijn gestrekte handen beurteling naar boven en naar onderen. Wit. Blank.

‘Goedgedrag. Hubèrt Goedgedrag.’ De zwarte man pakt het gele shirt bij de zoom; veegt met het tricot zweet van zijn gezicht. Glad glimmend lichaam. Spierbonk. Bij elke beweging vloeiende schitteringen op zijn rennersbroek. Ik zie vormen, geen kleuren. We schommelen. Ik ruik bitterzoete zweelucht. Mirre.

Hubèrt trekt zijn tricot recht. Met losse hand houdt hij het kabelwiel van het pontje vast. Hij houdt zijn hand stil. We drijven. We varen niet.

‘En nu wil je weten van wie ik er een ben.’ Ik heb mijn zelfverzekering terug. Verderop liggen Nuis, Niebert,

Lucaswolde, Noordwijk, streekjes in het landschap. Bij Lucaswolde zag ik boerenzwaluwen een schuur naarbinnen vliegen. De eerste vogels.

‘Wil je een banaan?’ Hubèrt reikt me een banaan, breekt de schil van de tweede onder de top en trekt de drie flappen tot halfweg los. Een banaan kent een drievoudige symmetrie, zoals de hele natuur vergeven is van symmetrie en tegenstellingen. Links-rechts, zwart-wit, mooi-lelijk, vroeger-later, actie-reactie, man-vrouw, leven-dood. Wie wil kan symmetrie ontdekken in elke chaos. Constructie-deconstructie.

‘Fruit,’ zegt hij. ‘Heel gezond. Koolhydraten, mineralen, natuurlijke suikers, vezels.’ Hij bijt de top van de banaan, draait zijn hoofd licht naar achteren, sluit zijn ogen. Terloops raakt zijn vrije hand de verhoging in zijn broek. Lichaamstaal voor ingewijden. Ik antwoord niet.

‘Alle flauwekul bie mekaor,’ zegt mijn bootsgezel. ‘Ik heb geen manieren geleerd. Ik kom bot uit die hoek.’ Hij wijst over zijn schouder richting Grootegast. ‘Neem me niet te serieus. Ik weet wel beter, maar, onderweg op de fiets, gedraag ik me niet naar die zelfkennis. De botte traditie is in de vrije natuur, buiten, ondanks mijn leeftijd, sterker dan aangeleerde beschaving.’ Hij hapt in de banaan. Een snelle eter. Een vlotte spreker. Een babbelaar, een praatjesmaker? Ik stel geen vraag. Hij zegt:

‘De eerste vijf minuten sla ik wild om me heen. Bij elke ontmoeting eigenlijk. Bot. Dat is mijn manier. Taal van mijn jeugd, van dit land. *Doe het der met.*’

Angst, denk ik, schreeuwers en botteriken hebben angst. Ik ben in gezelschap van een bange filosoof met een grote mond. Ik ken een bange filosoof met een zwijzaam hart. Misschien is botheid niets anders dan onbenul. Zelden is er één sluitende verklaring voor verschijnselen, voor gedrag en taalgebruik. Vooroordelen hebben de bedrieglijke charme van schoonheid.

‘Die vijf minuten zijn om. De kindertijd is voorbij.’ Ik kijk opzichtig op mijn pols. Ik bedoel dat de tijd van *blazen* achter ons ligt. Een horloge draag ik niet. Kindertijd is van me losgezongen, net als ruimte. Als ik me eenmaal heb overgegeven aan wat zich voordoet stopt de tijd. Alsof mijn onstuimig bloed langzamer gaat stromen.

‘Je lijkt me een geschikte vent,’ zeg ik. ‘Goedgedrag. Zo heet je? Goedgedrag?’

‘Wil je het weten?’ Hij strijkt met zijn hand over zijn bonkige kop. ‘Nomen est omen,’ of bedoel je dat niet?’

In dit landsdeel zijn namen allang losgezongen van afkomst en beroep. Geboorteplekken zijn verlaten. Beroepen zijn verdwenen. De dorpen kennen geen bakker, kuiper, slager, smid en schoenmaker meer, laat staan een rademaker of stelmaker. In Lucaswolde heten kinderen Yorrit en Esmee. Van Uyttewael

woont in Sebaldeburen. Van Niekerk is verhuisd naar Weert. Goedgedrag verraadt niet langer de plaats van herkomst. Een naam is niet langer een plaatsbepaling, laat staan een spiegel van de ziel.

‘Op dit onbewoonde eiland zijn we tot elkaar veroordeeld.’ In een poging filosofisch te klinken stamp ik zachtjes met mijn voet op het metalen rooster van het pontje. ‘Vroeger of later leren we elkaar kennen; zover de lier het toestaat.’ Ik leg mijn ellebogen op de reling. Ik buig mijn hoofd. Mijn spuug laat ik niet in het water vallen. Tradities koester ik in eigen kring.

‘Ik ben op een eiland geboren,’ zegt Hubèrt. ‘Op Schier.’ Hij wijst met zijn duim over zijn schouder. ‘Mijn moeder, van Boerakker, was bijna uitgeteld. Ze wilde nog een dagje naar het strand. – Heb ik van horen zeggen. – Het strand heeft ze gehaald. In een kruiwagen is ze door de duinen naar het dorp gereden.’ En alsof het zijn eigen verdienste is, zegt hij: ‘Ik ben in Hotel van der Werff geboren. Rond etenstijd. nIn de achterzaal.’ Hij pelt het laatste stuk van de banaan uit de schil. ‘Op het biljart,’ zegt hij voor hij de schil in de zak van zijn shirt laat glijden. ‘Acht pond op het groene laken.’

Ik zou kunnen vertellen van mijn geboorte, van de turfkachel, van de kokosmat, van de vroedvrouw die mij - naar verluidt - zonder omhaal van woorden begroette met: “Wat een lillik kind”. De moederkoek was nog niet afgestoten, de navelstreng nog niet afgebonden, nog niet doorgeknipt. Als het erop aankwam was ik nog niet toegetreden tot de wereld. Lillik kind. Acht pond.

De pont buigt met ons mee als Goedgedrag naast me op de reling leunt. Hij is oud genoeg om een lang verhaal te vertellen. Ik zwijg.

‘Ik ben vrijwilliger in Victory,’ zegt Goedgedrag als aanloop naar wat komen gaat. ‘Ik geef rondleidingen in het oorlogsmuseum in Grootegast.’

Grootegast heeft zich ontfermd over rollend materieel uit de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Ambulances, jeeps, brandstoftrucks staan met een tank en een vliegtuig in een loods op elkaar gepropt. Etalagepoppen in uniform verbeelden bezetter en bevrijder, met leden van de Binnenlandse Strijdkrachten in blauwe overall. In witte blouses en polka-jurken flirten Hollandse paspoppen met rokende infanteristen. Jongkerels in zondage boerenkiel zien hoe de meisjes zich zonder slag of stoot aan de bevrijders overgeven.

‘Mijn opa van vaders kant, Howard Goedgedrag,’ zegt Hubèrt, ‘was chauffeur bij de aan- en afvoertroepen. Hij reed benzine, munitie, doden, gewonden; leeftocht naar het front. Zwartten mochten niet vechten.’ De nazaat buigt zijn hoofd naar me. Ik knik. ‘In een oorlog komt

veel kijken,' zegt hij. Hij krabt net iets te lang zijn kruis. Zo beknopt had ik de ramp van de vorige eeuw nog niet in samenvatting gehoord.

'Een reiger,' zeg ik. Ik leg mijn handen om de reling. De reiger in het riet oefent geduld. Een meerkoet met kuikens zwemt langs de oever. Goedgedrag volgt mijn blik van reiger naar watervogeltjes.

'Mijn opa kwam uit *het diepe zuden*. Mijn oma heette Foektje.'

'En je vader?' vraag ik.

'Sikko, mijn vader heet Sikko Goedgedrag. Mijn moeder heet Trienke Lolkema. Een uur geleden waren ze nog in leven. *Ie weet nooit of alles blef as het is.*' De reiger wacht op de zwarte kuikens. '*Pappe en Mamme gaven me bananen met. Veur onderweegs.*'

Roggebrood met spek kreeg mijn vader mee voor onderweg; en gebakken eieren op tarwebrood. Mijn moeder bleef met bereiding van eten in de traditie van haar ouders; mijn opa en oma die ik niet heb gekend. Opa en oma waren dood voor ik tot de jaren van verstand kwam. Mijn vroegste familieherinneringen zijn gekleurd door een enkele sepia foto uit mijn peuterjaren. Alles wat ik vertel over mijn afkomst, mijn ouders, mijn opvoeding lijkt mij een door mijzelf bedacht verhaal. Misschien, denk ik, is het hele bestaan verzonnen. Ik weet niet door wie. Door mezelf. Voor mijn levensgeschiedenis maakt het niet uit. Alles had ik mee kunnen maken. Alles heb ik meegemaakt, zelfs wat er niet is gebeurd.

'Ik heb een broertje gehad,' zegt Goedgedrag. 'Mijn broertje was wit, niet zo zwart als ik.' Hij strijkt met zijn rechterhand over zijn linker onderarm. 'Ik ben donker uitgevallen. Wetten van Mendel. Je snapt dat wel. Dominant, recessief. Soms slaat kleur een generatie over.'

'Bruine en witte bonen,' zeg ik. 'Mendel paste de waarnemingen tijdens zijn proefnemingen aan. Hij wist welke uitkomst hij wilde. De monnik maakte in de kloostertuin zijn werkelijkheid. Hij vertrouwde meer op zijn intuïtie dan op zijn verstand. Hij wist de uitkomst van de kruisingen voor hij zijn experimenten uitvoerde.'

'Erwten,' negeert Goedgedrag mijn betweterige opmerkingen. 'Ik meen dat Mendel met erwten kruiste, maar het maakt niks uit. Mijn broertje heette Witte. Op school noemde iedereen hem Witte.'

Ik wacht tot hij zegt: "En mij noemden ze Zwarte."

'Marum,' zegt hij, 'was een dorp als elk ander dorp.' Hij draait zijn hoofd alsof hij alle dorpen in het Westerkwartier bij elkaar veegt. 'Ieder had een bijnaam om de afwijking weer te geven; het abnormale.'

'Marum. De melkfabriek,' zeg ik.

'Coöp. Zuivelfabriek Zuidelijk Westerkwartier,' zegt Zwarte.

'Je broertje.'

'Mijn broertje.' Zwarte trekt zijn wenkbrauw op.

'Witte,' zeg ik.

'Witte keek niet uit op die kruising.'

'Kruisweg,' zeg ik. Zwarte knikt. De omgeving heeft steeds minder geheimen voor me. Ik fietste van Niebert naar Nuis naar Kruisweg naar Marum naar Noordwijk naar Lucaswolde om op dit fietspontje het verhaal van Zwarte te horen.

'Doden hebben altijd schuld. De chauffeur van de melkwagen ging vrijuit.'

Ik zwijg.

'Beter zo,' zegt Goedgedrag. 'Levenden moeten verder. Doden zijn op plek van bestemming.'

Ik zeg niets. Ik ken alle clichés. Ik weet hoe ik een ander kan toespreken. Ik weet hoe ik verdriet kan bestendigen met; hoe erg, met; hoe dramatisch, met; wat vreselijk.

'De dood van Witte,' zegt Hubert, 'is voor mij een *eye opener* geweest.'

Zwarte knijpt met beide handen in de reling. Alsof we samen het hekwerk weg willen duwen. Achter ons draait het kabelwiel uit eigen overtuiging stuurloos heen en weer. We blijven in het ruime midden van de vaart. Ooit reikten eb en vloed tot in het Zoute Bagel. Hier was de zee. Wie graaft en spit vindt overal de zee in het zilte veen.

'Ik voelde me bevrijd, alsof met mijn witte broertje mijn oude ik was gestorven. Ik wist als bij goddelijke ingeving ineens wie ik was. Wie ik wilde zijn.' Zwarte glimlacht met meewarige blik. Misschien gelooft hij zijn eigen woorden niet.

'Dat besef heeft niet lang geduurd. Ik bedoel die intense transcendente beleving. De trilling was weg toen ik de golven zag.' Met een paar woorden verandert Zwarte een onvatbare gebeurtenis in een draagbare zinsbegoocheling.

Ik zwijg.

'Van Witte weet ik het niet, maar van mezelf wist ik vanaf dat moment dat ik op jongens viel. Mijn geaardheid, mijn voorkeur was plotseling helder voor me. Dat bleef in nabeeld.'

'Door de dood van je broertje,' zeg ik.

'Witte,' zegt hij. 'Witte.'

Ik zwijg.

'Ik las een gedicht in de kerk van Niebert. Aan het hoofdeind naast de open kist.'

'Witte kerk,' ontsnapt me.

'Welk gedicht ik las, weet ik niet meer.' Zwarte pauzeert en zegt: 'De eerste en laatste dichtregels staan op de zerk. Niebert. De dodenakker van Niebert. Witte ligt naast opa Howard en oma Foektje.'

Vertrouwd door de openbaringen zwijg ik.

'De taal van dichtkunst is verwant aan de taal van religie,' zegt Hubert. 'Het is een taal van gelijkenissen, paradoxen, parabellen, sprookjes, wazigheid, verbeelding.'

‘Poëzie is taal van onzekerheid,’ zeg ik.

‘Onbepaaldheid,’ zegt Hubèrt. ‘Onbepaaldheid vind ik passender.’

De meerkoet en kuikens zwemmen terug, dichters langs de oever. De reiger wacht.

‘Na mijn gedicht speelde het orgel Haydn.’ Hij kijkt me aan, alsof hij toestemming vraagt verder te spreken.

‘Ik keek naar Witte in de kist. Het orgel zette aan. De muziek kabbelde, stroomde, kabbelde. Ik keek opzij. “Zwarte,” hoorde ik Witte zeggen. “Zwarte, je was een fijne grote broer. Dankzij alles. Ondanks alles,” zei mijn dode broertje “Je hebt niets verkeerd gedaan.” Ik schrok niet. Alsof het heel normaal was dat een dode kon spreken.’

‘Heel normaal en vaak voorkomend,’ zeg ik. Ik bedoelde dat vaker dan eens doden tot levenden spreken, soms in gebed en gezang, ook in woord en gebaar, vaker in muziek en literatuur.

‘Kijk,’ zegt Zwarte alsof hij het onderwerp wil laten rusten. ‘Uit het keukenraam heb ik vanochtend deze foto gemaakt. Ik woon halfweg tussen Nuis en Jonkersvaart op de rand van bos en weiland; op de grens tussen natuur en cultuur, tussen God en de wereld.’

Op zijn iPhone zie ik een donkere bijna zwarte ree met twee lichtbruine jongen. De moederree heeft het hoofd opgericht. Alert. De jongen grazen; onwetend van de wereld. Goedgedrag veegt over het scherm.

‘Dit is mijn vrouw.’ Hubèrt houdt zijn iPhone voor mijn gezicht. In de moestuin staat een man in korte broek. Een lange slanke witte man, bloot bovenlijf, met in zijn hand een hark als staf; de tanden van de hark naast de tanden van lachende “vrouw” des huizes. ‘Tommie.’

‘Zeven jaar ben ik dominee geweest in Tolbert, Niebert, Nuis, Marum, Noordwijk,’ zegt Hubèrt. ‘Deeltijd. Nooit gebruikte ik dezelfde preek. Altijd had ik een ander verhaal, dat toch telkens hetzelfde was.’

Ik vraag Hubèrt niet naar hetzelfde.

‘Tommie,’ zegt Hubèrt. ‘Tommie heeft mijn geloof in God veranderd. Tommie is van het praktische, het zakelijke. Tommie is van de ervaringen, van de natuur. Tommie is niet cerebraal, niet zweverig. Tommie is mijn moeder gelijk. Aanpakken en doen. *Nait soezen.*’ Hubèrt krabt achter zijn oor. ‘Ik dacht mezelf te kunnen blijven,’ zegt hij, ‘maar omgang met Tommie heeft me veranderd. In een huwelijk kan niemand toeschouwer blijven. Mijn ware aard heb ik door Tommie leren kennen. Een beetje.’

Hartstocht lijkt het verhaal van Hubèrt vleugels te geven.

‘Ik heb God bestudeerd,’ zegt Hubèrt met lichte meewarige zelfspot op zijn gezicht. ‘Ik zou beter moeten weten. Tommie leest. Tommie leest de wereld.’

Ik zwijg.

‘Ik hoef bij Tommie niet aan te komen met genade, ootmoed, zondeval, berouw, vergiffenis, overgave. Heil der zielen is aan Tommie niet besteed. Tommie is tuinier.

Tommie is koster. In zijn vrije tijd is hij koster in Nuis en Niebert. Gewoon voor de liefhebberij. Schilderen, een bank repareren, kaarsen klaarzetten, na de dienst bloemen weghalen. “God is een klusjesman,” zegt Tommie. “God is een vakbroeder.” Tommie zegt: “Een goed vakman is iemand die weet hoe hij fouten kan vermijden. Een vakman hoeft niet alles van zijn stiel te weten. Ook niet als hij schepper van beroep is.” Mijn Tommie weet wat hij niet kan. En wat hij niet kan, dat doet hij ook niet. Houden van kent hij wel, maar hij praat nooit over liefde. “Liefde is voor je preek,” zegt Tommie. “Jouw preken gaan over wat niemand kent. Over zaken zonder definitie, zonder afbakening. Je vertelt verhalen zonder waterpas, zonder schietlood, zonder duimstok.” Tommie was nog niet uitgesproken. “Er bestaat volgens jou een levende God. Er bestaat volgens jou een onsterfelijke ziel. Wat betekenen de woorden ‘er bestaat?’” Ik protesteerde. “Mijn preken gaan over geloof,” zei ik. “Geloof,” zei Tommie “is niet gelijk aan; *voor juist houden wat je hoort.* Geloof binnen een kerkgemeenschap is: *zich overgeven aan de leiding van de gevestigde orde.* Aan jou. Onderdanigheid uit vrije keuze. Geloof in de kerk betekent *zeker weten* zonder twijfel aan de boodschap van de prediker.” Voor ik tegengas kon geven zei mijn Tommie: “Je eigen beleving van de wereld durf je niet onder ogen te zien, laat staan te vertrouwen, vandaar je hang naar een hogere macht.”

Ik raakte verward. Moest ik Tommie geloven, mezelf, God? “Als je werkelijk wilt geloven,” zei Tommie, ‘verdiep je dan in natuur. Bij alles wat je ziet vraag je voortdurend: klopt dit? Zie ik wat ik zie? Voel ik wat ik voel? Hoor ik wat ik hoor?’ Twijfel werd mijn deel.

“In de moderne fysica,” zei Tommie, die naast de bijbel ook wetenschappelijke en filosofische boeken leest, “in de quantumfysica kun je je godsgeloof overeind houden; als je niet zonder kunt. In dat gebied van de natuurkunde is er twijfel over vermeende gelijktijdigheid van gebeurtenissen. Oorzaak en gevolg wisselen gemakkelijk van volgorde. Na heden komt verleden. De toekomst is al geweest. Onderscheid tussen gisteren, vandaag en morgen is een bedenksel. Leven komt na dood. Vaker dan eens vallen dood en leven samen in de wetenschap. Net als vroeger en straks. Ook hier en daar bevinden zich op dezelfde plek. Pas als je kijkt besta je; maar je was er al.”

Ik luisterde naar mijn Tommie. Veel van wat hij zei ging langs me heen. Ik voel bij mijn Tommie niet de noodzaak om hem steeds te begrijpen. Versta me goed. Mijn twijfel verstevigde de band met Tommie. Achteraf vertelde Tommie wat ik al wist; wat ik niet onder ogen wilde zien. Om het met *zijn* taal te zeggen: ik wist wat ik wist en ik wist tegelijkertijd wat ik niet wilde weten.’

Ik hoef niet te vertellen van leven en dood in het licht van de eeuwigheid. Ik zwijg.

‘Alle oude kerken zijn in verval, niet wat geloof aangaat; spiritualiteit, transcendentie gaat niet verloren.

Nieuwsgierigheid naar een hoger doel, verlangen naar een hogere macht is een fundamentele levensbehoefte. Dat dacht ik. Maar gelovigen komen vooral voor agnostische gezellig en koffie na de dienst. Enkel bij diensten in de streektaal waren alle stoelen bezet. Dialect als nieuw Latijn, voor roomsen en andere afvalligen. Ja, enig cynisme is me niet vreemd.

Verval van kerken is ook fysiek; een tegelvloer zakt in de graven onder de kerk, een dak lekt, wc's zijn te krap, verwarming is aan vervanging toe, orgelpijpen lijden onder tinpest.' Hij wacht en zegt: 'Op het laatst was ik enkel nog geïnteresseerd in de opbrengst van de collectes,' zegt Melchior met steeds vlakkere stem.

Bezoekers kopen ansichten, gaan naar huis met linnen tasje met opdruk van de kerk, met flessen wijn, parfums, kaarsen. Ze luisteren op de terugweg naar *fund raising* cd's met orgelmuziek om het cultureel erfgoed van hun voorvaders te behouden. Kunstenaars exposeren gratis hun werk in het schip en koor. Soms geven artiesten geld toe om hun ziel te tonen. Gemengde koren zingen zeemansliederen en koralen. Combo's, trio's en kwartetten laten zich horen aan familie en bekenden. Cultuur is de nieuwe god; overal en altijd aanwezig. Het Hogere Onbegrepen.' Melchior sprak steeds langzamer. Hubèrt Goedgedrag leek de verontwaardiging voorbij.

Ik dacht: *Und so geht es immer weiter.*

Ik zweeg.

'Tommie deed kerklussen tegen een vriendenprijs.' Melchior knikt. Zijn hand gaat van zijn voorhoofd over zijn ogen, over zijn neus, over zijn mond terwijl hij zegt: 'Ik houd van mijn ambachtelijke god.' De zwarte hand stopt bij de zoom van het geel.

Het kwam me voor dat Hubèrt Goedgedrag was gekrompen, alsof de bekentenissen hem kleiner had gemaakt. De avond begon te vallen. We stonden nog steeds naast elkaar op het pontje. Niemand bij de weg; geen andere fietsers of wandelaars langs petgaten en legakkers met zoute bagel. Nergens overstekers op het Wolddiep.

'Mijn vader werkte in de Coöperatieve Zuivelfabriek.' Alsof Hubèrt het afscheid voelde komen. Alsof hij op de valreep wilde vertellen wat hem naar dit eilandje met draailier had gebracht.

'Leidingen spoelen, melk afromen, boter zouten, kazen keren. Sikko, mijn vader, zoon van Howard Goedgedrag, reed op een heftruck. Tien jaar binnen de muren heen en weer met melk, boter, kaas. Na tien jaar mocht hij op de melkwagen door het Zuidelijk Westerkwartier. Visvliet, Niekerk, Kruisweg, Grootegast, Lutjegast, Kornhorn, Sebaldeburen, Stroobos. *Overal kwamen we; mien pappe en ik.* Mijn vader kende alle boeren in het Westerkwartier. Ik ook. Ik reed vaak met hem mee. Chauffeur op de melkwagen. Soms liet Sikko me rijden. Ik was jong. Ik kon alles.

Na de dood van Witte reed ik altijd met *mien pappe met*. Gebakken spek met roggebrood. Voor onderweg. Gebakken eieren op bruinbrood. Medaillon met Witte op het dashboard. Drie mannen onderweg. Van hier naar daar en terug. Voor eeuwig bij elkaar op dezelfde plek. Levend en dood. Dood en levend.'

Ik had de tel niet bijgehouden. De meerkoet met jongen was misschien wel tien keer langs de oever heen en weer gezwommen. Misschien hadden de watervogels ons een boodschap te vertellen. De reiger zweeg in de walkant. De kuikens bleven buiten bereik van de snavel. De reiger kende zijn reikwijdte. Meester in geduld. Wat de vogel niet kon, liet hij achterwege.

We zwegen. Er was veel meer te vertellen, maar voor vandaag leek het meeste gezegd. Het was geen biecht geweest. Er was geen penitentie. Boetedoening voor de loop van de dingen was volslagen overbodig. Gevolgen en oorzaken waren niet aan de orde.

Ik strekte mijn rug. Mijn tijd was gekomen. Ik wilde naar huis. Naar het huis van mijn vader. Naar het huis van mijn grootvader. Het leek erop dat Hubèrt de boodschap had begrepen. Lichaamstaal zwijgt nooit. Mannen onder elkaar; we begrepen wat de ander wilde zeggen en verzwijgen.

'Nog één vraag,' zei ik. Melchior had zijn gouden kroon opgezet. Hij pakte het wiel om het veerpont naar de westoever te draaien. Terug naar de plek waar alles begon en verder zou gaan.

Ik zou mijn zwarte koning verliezen. Ik voelde opwinding in mijn lijf. Ik voelde oude driften de kop opsteken. Mijn heftigheid. Mijn vormvastheid. Mijn hartstocht. Mijn botheid.

Voor ik mijn vraag kon stellen klonk gesnater. Een waterrat had *at random* het middelste kuiken uit de rij geroofd. Het water trilde tot alle bitterzoete rimpelingen verdwenen in het spiegelende gladde vlak waaruit ze waren voortgekomen. Alles om ons heen veranderde in hoe het was, hoe het is en hoe het zou zijn.

De loopplank van het pontje gleed tegen de helling. Goedgedrag schoof zijn fiets naar boven; de zinkende zon achterna. Hij draaide zich naar me toe. Ik keek naar zijn groots afgetekend profiel met gouden kroon tegen de blauwzwarte lucht. Het stuur van zijn fiets in zijn rechterhand.

Ik draaide het lierwiel.

'Hé Witte.'

Ik voelde hoe mijn hartslag versnelde.

'Hé Witte.'

Midden op het water.

'Kruisweg.'

Ik strekte mijn rechterarm.

'De melkwagen.'

Ik richtte mijn wijsvinger.

'Hé Witte.'

Ik bewoog mijn hoofd in schokjes naar achteren.

De zilverreiger vloog laag over me heen. Ik spuug in de Styx.

'Wie reed?'

Gerard Stout

Geïnspireerd door:

Werner Heisenberg, bet deel en bet geheel, vertaling Maarten van Buuren. Lemniscaat 2019.

Destruction, Edited by Sven Spieker. 2017.

Een avond met Meneer Teste, Paul Valéry.

Beau-famille, Douala 1977.
Papa et maman pendant la soirée et l'après midi.

Zwartheid en Witheid in regio-literatuur

Blikverruiming in een veranderde samenleving

Zwarten, negers, andersgetinten komen zelden voor in (Nedersaksische) lectuur en regio-literatuur. Indianen met pijl en boog zijn witte kinderen met een verentooi. Chinezen figureren hoogstens als afhaalchinees. Streektaalliteratuur beperkt zich voornamelijk tot de geboortegrond. Met de verandering van de bevolkingssamenstelling is het wellicht tijd om medelanders van andere komaf een plek te geven in poëzie, proza, liedjes en in theatervoorstellingen. Gebruik van nieuwe talen en verfrissende karakters in de oude landschappen is een manier om elkaar te leren kennen en begrijpen. Meer kleur in regio-literatuur en regio-cultuur dwingt schrijvers en artiesten hun blik te verruimen. Particuliere beslommeringen in verhalen, romans en gedichten hebben voldoende ruimte gekregen. Tijd voor blikverruiming.

Op 5 augustus 2019 overleed Toni Morrison (1931-2019), de eerste zwarte vrouw die de Nobelprijs voor literatuur in ontvangst mocht nemen (1993). Necrologieën in diverse dagbladen maakten me nieuwsgierig naar haar werk. Via de universiteitsbibliotheek legde ik mijn handen op drie van haar boeken. *Playing in the Dark*, een bundel uit 1992 met essays over zwarten in wereldliteratuur, *Race-ing Justice, En-gendering power* (1992) met een boeiende inleiding over onder meer Robinson Crusoë en haar roman *Beloved* (1987). Haar boeken raakten aan diverse van mijn gevoeligheden. Waar Toni Morrison over zwarten in de literatuur schrijft lees ik plattelands-Drenten uit mijn kindertijd. Haar analyses van de rol van zwarten in (Amerikaanse) literatuur gaan verder dan signalering van discriminatie. Toni Morrison kijkt en denkt niet vanuit een minderwaardigheidsgevoel. De slachtofferrol is haar vreemd. In het Drenthe van mijn kindertijd gaat de segregatie over achtergestelde sociale klasse –notabelen - werkvolk–, de enige ware religie en over verkeerde politieke kleur.

In haar essays en in de inleiding bij *Race-ing* bespreekt ze de neger-rollen in onder meer boeken van Edgar Allan Poe (*The Narrative of Arthur Gordon Pym*), Willa Carther (*Sapphira and the Slave Girl*), Ernest Hemingway (*Garden of Eden*), Daniel Defoe (*Robinson Crusoë*), Mark Twain (*Huckleberry Finn*), Herman Melville (*Moby Dick*)*.

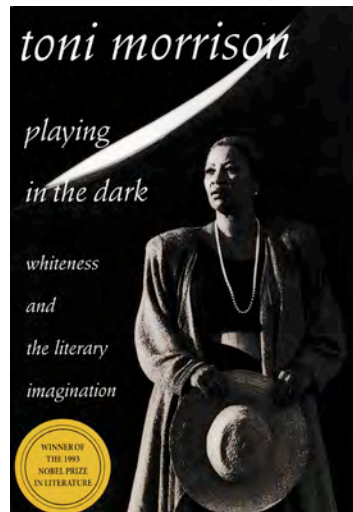
Ook in mijn recent werk komen in toenemende frequentie zwarten voor. Voor ik opmerkingen maak over zwarten in mijn eigen proza geef ik impressies van de inzichten en benaderingen van Toni Morrison.

Playing in the Dark

Na de inleiding bevat de bundel drie essays, weergaven van colleges over zwarten in Amerikaanse literatuur. Morrison geeft aan dat ze geen verhaal schrijft over superioriteit. Ze is er niet op uit rollen tussen zwart en wit om te wisselen. Ze signaleert. Ze stelt veel vragen. Ze kijkt op een onafhankelijke manier naar (Amerikaanse) romans. En Amerikaanse romans, zijn – net als Amerikanen – wit.

Wie aan een Amerikaan denkt krijgt een beeld van een (geëmigreerde) blanke Europeaan op z'n netvlies; niet van zwarte, hispanic, of Chinese Amerikanen.

Literatuur hield geen rekening met een niet-blanke bevolking. *De negerhut van oom Tom* (*Uncle Tom's Cabin*, nu *De hut van oom Tom*) is niet geschreven met

zwarten als doelgroep. Morrison zegt: *The subject of the dream is the dreamer*. De schrijver was een witte man. Via de zwarte schrijft hij over zichzelf. In *Robinson Crusoë* van Daniël Defoe krijgt de zwarte schipbreukeling een naam toebedeeld. De witte Robin vraagt niet naar een naam van de zwarte. Vrijdag is de uitgedeelde naam. In diverse romans van witte schrijvers gaan zwarten naamloos door het leven. Zolang ze geen naam hebben doen ze niet mee. Zwart is voldoende voor stereotypering – net als *Drents boertie* geen omschrijving en karakterontwikkeling nodig heeft. Naamloze zwarten zijn versiering in het

witte verhaal. – Ik dacht aan naamloze Drentse boeren en veenarbeiders in ‘Hollandse’ romans. –

Morrison schrijft over literaire zwartheid en literaire witheid van romans. Welke factoren bepalen zwartheid en witheid. Ze zegt dat een witte (Amerikaanse) schrijver altijd schrijft vanuit een zwart-witte context. Ook alser geen zwarte in het verhaal voorkomt doet de maatschappelijke situatie mee. Iedere schrijver neemt immers zijn of haar leefomgeving mee in zijn of haar verhaal. (Witte) critici vergeten vaak naar die context te kijken. Zwarte critici passen zich aan. Ze schrijven vanuit de witte mores om erbij te horen en niet het stigma van racisme te krijgen. Zwarte critici negeren, net als de witte, de kleuren in de romans. Toni Morrison blijft ver van racisme. Ze leest wat er staat. Ze kijkt naar de rolverdelingen. Ze citeert de Amerikaanse wetenschapper Killis Campbell die in 1939 een studie schreef over gebruik van Negro, het dialect van zwarten, in het werk van Edgar Allan Poe. Campbell schrijft dat hij rassen gelijkwaardig vindt en de openingszin luidt:

Ondanks het feit dat hij voornamelijk in het zuiden (van de V.S.) is opgegroeid en enkel van zijn meest productieve jaren in Richmond en Baltimore heeft doorgebracht, heeft Poe weinig te melden over de darky.”

In die tijd was *darky* een meer geaccepteerde term dan *nigger*. Toni Morrison geeft aan dat de wetenschapper met een boog om zwart en wit heenloopt. Dit vermijdingsgedrag zorgt volgens haar voor eenzijdige besprekingen van literatuur. Een onverschilligheid bekend van gebrek aan bestudering van de rol van vrouwen in literatuur.

Wilde Westen

Vooral witte Europeanen vertrokken naar Amerika. De pioniers lieten hun cultuur achter, bevrijd van conventies en van religie. Sommigen gingen juist naar Amerika om hun geloof zuiver te houden. Voor ieder gold, op het eerste oog, een schone lei om opnieuw het leven vorm te geven. De eigen identiteit kreeg vorm door contacten met de ander. De indianen – roodhuiden – leerden wie de (gewelddadige) baas was. Ook de zwarte slaven leerden hun plaats kennen. Identiteit van zwart en wit kreeg vorm door onderscheid te maken tussen wij en zij. Wie ben je als iedereen gelijk is? De geschiedenis herhaalt zich in de huidige identiteitsdiscussies.

Morrison zegt in *Playing in the dark*.

The body of literature produced by the young nation is one way it inscribed its transactions with these fears, forces, and hopes. And it is difficult to read the literature of young America without being struck by how antithetical it is to our modern rendition of the American Dream. How pronounced in it is the absence of that term's elusive mixture of hope, realism, materialism, and promise. For a people who made much of their "newness" -their potential, freedom, and innocence- it is striking how dour, how troubled, how frightened and haunted our early and founding literature truly is.

Angst voor het nieuwe onbekende komt uit de vroege Amerikaanse literatuur tevoorschijn, meer dan enthousiasme over *the American Dream* (wie een dubbeltje is kan een kwartje worden; een riekdaalder zölfs). Ze noemt de Amerikaanse literatuur romantisch; met romantiek als beschrijving van ontvluchten van de werkelijkheid. Misschien past deze analyse ook op de boeken van Karl May, op Winnetou en Old Shatterhand. Misschien past deze romantische analyse ook op streekromans van Jo Bergmans-Beins en Harm Tiesing. Streektaalromantiek en anekdotiek om de werkelijkheid te ontvluchten.

Morrison citeert uitgebreid Bernard Bailyn (*Voyagers to the West. A passage in the Peopling of America on the Eve of the Revolution.*). De West-Europeaan vertrekt als beschaafde burger naar het nieuwe vaderland. Plotseling verliest

hij zijn beschaving. Een academicus uit hoogstaande culturele kringen verliest zijn onderscheidingsvermogen en wordt eigenaar van een plantage met slaven. Een andere context; ander gedrag.

“Dunbar was a Scot by birth, the youngest son of Sir Archibald Dunbar of Morayshire. He was educated first by tutors at home, then at the university in Aberdeen, where his interest in mathematics, astronomy, and belles-lettres took mature shape. What happened to him after his return home and later in London, where he circulated with young intellectuals, what propelled, or led, him out of the metropolis on the first leg of his long voyage west is not known. But whatever his motivation may have been, in April 1771, aged only twenty-two, Dunbar appeared in Philadelphia ...

“Ever eager for gentility, this well-educated product of the Scottish enlightenment and of London's sophistication-this bookish young littérateur and scientist who, only five years earlier, had been corresponding about scientific problems-about 'Dean Swifts beatitudes,' about the 'virtuous and happy life,' and about the Lord's commandment that mankind should 'love one another' -was yet strangely insensitive to the suffering of those who served him. In July 1776 he recorded not the independence of the American colonies from Britain, but the suppression of an alleged conspiracy for freedom by slaves on his own plantation ...

“Dunbar, the young érudit, the Scottish scientist and man of letters, was no sadist. His plantation regime was, by the standards of the time, mild; he clothed and fed his slaves decently, and frequently relented in his more severe punishments. But 4,000 miles from the sources of culture, alone on the far periphery of British civilization where physical survival was a daily struggle, where ruthless exploitation was a way of life, and where disorder, violence, and human degradation were commonplace, he had triumphed by successful adaptation. Endlessly enterprising and resourceful, his finer sensibilities dulled by the abrasions of frontier life, and feeling within himself a sense of authority and autonomy he had not known before, a force that flowed from his absolute control over the lives of others, he emerged a distinctive new man, a borderland gentleman, a man of property in a raw, half-savage world.” p. 41-42

Zambia

Ik was in 1975-1976 in Barotseland (Western Province in Zambia). Een middag heb ik mij onder de tropenzon gaande gehouden met mishandeling van een jong rund. Ik had een juk om de nek van het kalf gelegd. Ik wilde

dat het dier een ploeg zou trekken. Tevergeefs. Ik zag mezelf – later – terug als dierenbeul. Ik was in een andere context op mezelf aangewezen zonder beschavend kader in de buurt.

And whatever his social status in London, in the New World he is a gentleman. More gentle, more man. The site of his transformation is within rawness: he is backgrounded by savagery. p.44

Morrison geeft een aantal onderzoeksonderwerpen om (Amerikaanse) literatuur te analyseren. Deze aanzetten passen ook op dialectliteratuur. Ik zou graag resultaten van dergelijke analyses lezen.

1. De zwarte in een boek als surrogaat en aangever van de plot.
2. Functie van Negro-dialect (o.a. kromme zinnen)
3. Rol van zwarten om de witte hogere status te geven.
4. Verdraaiingen van het verhaal van de zwarte (om stereotyperingen in stand te houden).

Toni Morrison geeft aan dat de witte niet zonder de zwarte kan. Van de identiteit van de witte blijft weinig over als de zwarte uit de literatuur verdwijnt.

If we follow through on the self-reflexive nature of these encounters with Africanism, it falls clear: images of blackness can be evil *and* protective, rebellious *and* forgiving, fearful *and* desirable—all of the self-contradictory features of the self. Whiteness, alone, is mute, meaningless, unfathomable, pointless, frozen, veiled, curtained, dreaded, senseless, implacable.
Or so our writers seem to say. p.59

Parallellen zijn, op een ander niveau dan slavernij, te vinden in uitingen van regionale minderwaardigheidsgevoelens. “Vergeleken met het Westen, kunnen wij ook wat.” Westerlingen halen met zekere graagte stereotyperingen van Drenthe aan om de eigen superioriteit te onderstrepen. Met de beschouwing van Morrison in gedachten zijn beide partijen gevangen van elkaar. De ene identiteit ontstaat door het (aangezette) onderscheid met de andere identiteit. Een Drent kan niet zonder een Hollander, en omgekeerd. Ik ben iemand, omdat ik een ander ben dan jij.

Race-ing

In *Race-ing* analyseert Toni Morrison in de inleiding van de bundel, met bijdragen van meerdere auteurs, het avonturenverhaal *Robinson Crusoe*. De naamloze en gediensstige zwarte. Een vertaald fragment van haar beschouwing staat verderop in deze *Poze*. Mijn beleving van het verhaal uit mijn kindertijd kreeg een heel andere dimensie.

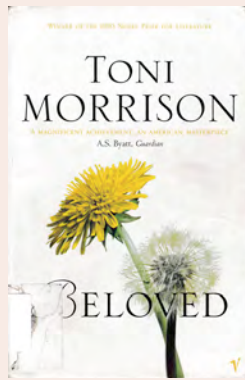

Beloved

De titel van de roman komt van een grafzerk. Een dood kind spookt rond in het huis van de moeder. De moeder heeft haar kind vermoord om het te behoeden voor slavernij. In vertaling heet het boek *Bemінде*. Ik dacht aan de bemінде Zoon, vermoord.

In het boek lees ik gruwelen over slavernij. Heel verhalend. Ik lees hoogstandjes. Paul D was toeschouwer van de vrijpartij van Sethe en Halle in een maisveld. Na afloop eten de toeschouwers en de geliefden de maiskolven die zijn afgebroken. Zelden las ik erotiek op een zo fraaie manier verwoord. Een sappige jonge, nog niet volgroeide maiskolf ontdaan van schutbladeren en zijden haren.

Paul D sighed and turned over. Sethe took the opportunity afforded by his movement to shift as well. Looking at Paul D's back, she remembered that some of the corn stalks broke, folded down over Halle's back, and among the things her fingers clutched were husk and cornsilk hair.

How loose the silk. How jailed down the juice. The jealous admiration of the watching men melted with the feast of new corn they allowed themselves that night. Plucked from the broken stalks that Mr. Garner could not doubt was the fault of the raccoon. Paul F wanted his roasted; Paul A wanted his boiled and now Paul D couldn't remember how finally they'd cooked those ears too young to eat. What he did remember was parting the hair to get to the tip, the edge of his fingernail just under, so as not to graze a single kernel.

The pulling down of the tight sheath, the ripping sound always convinced her it hurt.

As soon as one strip of husk was down, the rest obeyed and the ear yielded up to him its shy rows, exposed at last. How loose the silk. How quick the jailed-up flavor ran free.

No matter what all your teeth and wet fingers anticipated, there was no accounting for the way that simple joy could shake you.

How loose the silk. How fine and loose and free.

The subject of the dream is the dreamer

Ik merk dat de getinte medemens** steeds in mijn verhalen opduikt. Toni Morrison laat me nadenken over de zwarte karakters in mijn werk.

Voorzover ik kan nagaan ben ik de eerste die een neger in een Drents verhaal heeft opgenomen. Dat begint al in mijn eerste novelle *Zwak les*. In *Zwart zaand* (Roet december 1987) laat ik een Afrikaan – als hoofdpersoon – cultureel antropologisch onderzoek doen in een dorp in Drenthe; een omgekeerde missionaris. (Zie pag. 42 in deze *Poze*). Nyambe beseft dat aanpassing een eerste voorwaarde is voor acceptatie. In *White man's burden* ervaart een witte in Burkino Faso een cultuurschok. *Kashitu* (het dorp aan de rivier Luanginga) blikt terug op mijn tijd in Zambia. *Eroetiek* speelt met negerinnen in strooien rokjes. In de bundel *Gehaktdag* onder pseudoniem Jans Pol (met Martin Koster) heet een verhaal nog *Negerzoen*. In *Liek in't veen* merkt delective Lammie Oldenhuus op:

Op straot mu'k nog aal lachen, in de Spar zag ik hoe een neger een deusie schoensmeer zöch, maor niet kiezen kun tussen zwaart en bruun. Bin ik een racist? vreug ik mij of. Bij toeren vaste wel, maor miestentieds niet.

In de novelle *Wanda*:

Der waren collectes in de kerken, ze had zulverpapier spaard veur negerkinderties in Afrika die honger hadden.

In *De minnebrief*

Lydiënne was zien liefde, het begun van wat de eerste maol worden kun. Hij kende heur van de studentenvereniging. Donker krullend haor, een rond gezicht en de onderlip zowat een maol zo dik en stevig as de bovenlip, as van een negerin. Een mond waor e naor verlangde, lippen die hum toegang geven kunnen tot wat hum toekwam, wanneer dan ok, vun e.

In *Wisseling van de wacht*

Ome Frans holdt niet van zwarten, maor hef wel geern Afrikaanties in de tuun,' zee Herman. Elk zat an taofel achter de eerpel, de sniebonen en de gehaktballen. Der was nog niet veul zegd. Anna was drok gaangs met de pannen en de jus. Greetje zweeg al zowat een weke. Ze had een snerende opmarking had over heur verkering. Dat was dat niet zo bedoeld west, maor ze had besleuten om niks meer te zeggen over de jong waor ze gek op was. Heur zwiegzaamheid scheelde een half tubegie aspirienties veur Anna, een halve meer as aans.

'Dat is discriminatie,' reup Gerrit. De ogen leken hum uut de kop te springen. De zeun had de ogen van zien moe, dacht Herman, zien zeun had de ogen van zien schoonva, van de zwienenfokker. Gerrit legde de vörk met eerpel die e net deur de jus prakt had, op het bord. 'Negers bint niks minder as blanken. En ie huuft ze gien zwarten te numen.'

Herman sloekte een hap sniebonen deur, keek Gerrit

an en drukte met de vörk een stuk van de gehaktbal of. Het was een dikke, beetie platte gehaktbal, met veul beschuutkrummels en veul ei der in. Zo had e dat geern.

‘Maor negers bint zwart en dan mag ie dat rustig zo zeggen,’ snibde Greetje over de taofel hen.

Gerrit deud of e zien zuster niet heurd had. Hij zul heur nog wel kriegen, later. Die jong van heur was geriffermeerd. Dat was zien waopen tegen zien zuster die aal meer een tweede moe weur.

‘Het is oenze schuld dat de negerkinderties in Afrika het zo arm hebt en dat ze honger hebt.’

In *De leesclub* figureert Nasilele Ntebi.

Ik zocht in de pdf's met zoekterm neger. In bijna al mijn verhalen en romans vond ik treffers. Na 2014 schreef ik vooral in het Nederlands. Wie de werken leest vindt heel veel zwarten; mannen en vrouwen. Ondanks, misschien dankzij, de kleur mag helder zijn dat de dromer het onderwerp van de droom is.

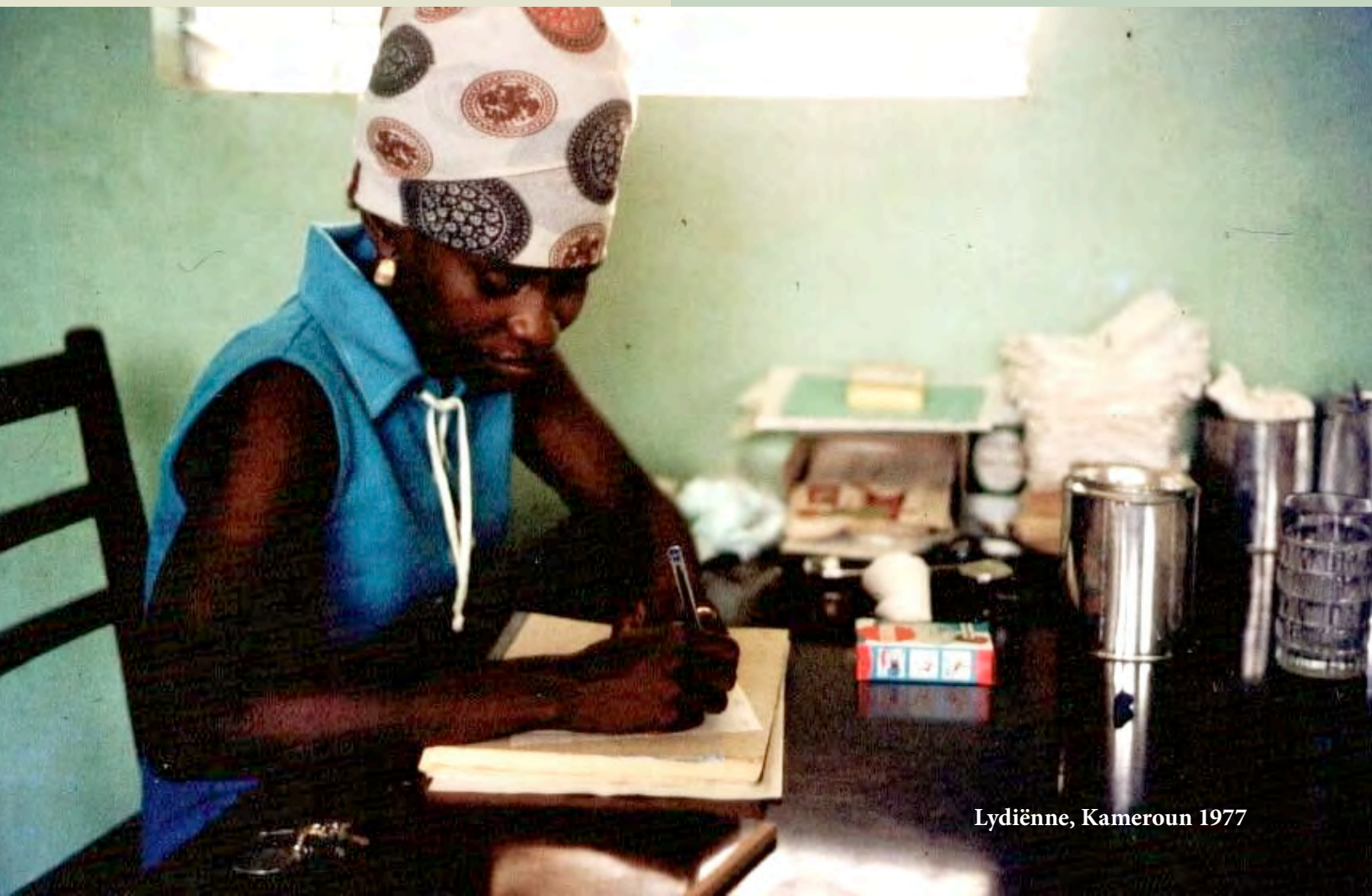
In *ANYA de Vrolijk saga* figureren Yolán en Sjaþó, kinderen van de schrijver. In de verhalen in deze *Poze Hé Witte* en *View from the blue sky above unshorn hornless sheep* komen ook negers/zwarten voor. Ik stel opmerkingen over de rol van zwarten in mijn werk op prijs.

Onderzoek

Met de gedigitaliseerde bestanden is onderzoek naar Drentse) literatuur en van literatuur over de regio voor iedereen bereikbaar. Ik geef een paar aanzetten:

- * Welke rol speelt WOII in het werk van Martin Koster?
- * Hoe krijgt zeerte vorm in het werk van Lukas Koops?
- * Op welke onderscheidende manieren verwoorden Marga Kool en Nicolette Leenstra liefde en hartstocht?
- * Waar en hoe frequent gebruikt Jan Veenstra satire als stijlfiguur?
- * Op welke onderscheidende manieren gebruiken Ton Peters en Gezienus Omvlee light verse?
- * Bij wie, en hoe frequent, komt homosexualiteit in Drentse literatuur naar voren?
- * Welke metaforen zijn de voertuigen in poëzie van Suze Sanders?
- * Welke zijn de tien belangrijkste trefwoorden in de columns van Harm Soegies?
- * Welke rol hebben hunebedden in regio-literatuur?
- * Door welk type vrouw raken de hoofdpersonen in het werk van Tonko Ufkes telkens ontregeld?
- * Welke rol spelen kinderen in het werk van Roel Reyntjes en Hans Heyting?
- * Hebben knechten in het werk van Harm Tiesing een naam?
- * Wat betekent voetballen in het werk van Abel Darwinkel?
- * In hoeverre is stereotypering een constante in mijn werk?
- * Is de religieuze achtergrond van Drentse schrijvers in hun werk te ontwaren? En hoe?
- * Waar eindigt in streektaalliteratuur anekdotiek en waar begint literatuur?

Een taalwetenschapper is vast en zeker instaat om dergelijke vragen nauwkeuriger te formuleren. Dergelijk (semi-)

wetenschappelijk onderzoek kan een verrijking zijn voor Nedersaksische talen en voor de omgang met het talige erfgoed. Gemakkelijke toegankelijkheid van verschenen werk kan een goede stimulans zijn. Hier ligt een mooie taak voor het Huus van de Taol en/of een coördinator Nedersaksisch. Samenwerking met Letteren van de RUG ligt voor de hand.

De Provincie kan bijvoorbeeld jaarlijks Euro 2,500 beschikbaar stellen voor een essaybundel over een dergelijk onderwerp. Letteren van de RUG kan een student voordragen om de bundel te schrijven.

Sinterklaas in Drenthe

In november verschijnt Sinterklaas in Drenthe. Henk Nijkeuter laat zien hoe de Goedheiligman in de loop van de eeuw is geëvolueerd. Ik ken op dit moment niet de beschrijving van de rol van Zwarte Piet. Het zou interessant zijn de rol van Zwarte Piet te toetsen aan *Playing in the Dark*.

*In mijn *Kroniek 2019* staat uitgebreid het ontstaansproces van dit essay, met meer citaten. De *Kroniek 2019* met mijn literaire wederwaardigheden verschijnt januari 2020. Wie belangstelling heeft kan contact met me opnemen.

** In de jaren 50-60 was zwarte een scheldwoord en neger klonk netjes; nu is dat omgekeerd. Die opvatting kwam ik ook tegen bij Harm Damsma. Hij vertaalde in 2018 James Baldwin. In *Niet door vuur maar door water* (uit 1963) staat *Zwarte* als vertaling van *Negro*. Harm Damsma is het oneens met de keuze van uitgever De Geus. In het nawoord schrijft Damsma:

Niemand te onzent zei destijds 'zwarte' als hij een persoon met een donkere huidskleur bedoelde. Dat zou toen juist als denigrerend worden opgevat. En 'witte' zeggen tegen iemand met een lichtere huid was al helemaal niet aan de orde. Dat laatste woord is naar mijn gevoel zelfs nu nog niet helemaal ingeburgerd.

*Tot mijn spijt, en tegen mijn zin, zijn op last van de uitgever de woorden 'neger' en 'blanke' echter uit mijn tekst verwijderd en vervangen door de thans vigerende politiek correcte termen 'wit' en 'zwart'. De uitgeverij vreest namelijk - en allicht op goede gronden - dat met name jongere lezers van nu aanstoot zullen nemen aan de termen 'neger' en 'blanke', simpelweg omdat zij geen besef hebben van het tijdsargument. Dat laatste is begrijpelijk. Mijn voorstel om toch mijn oorspronkelijke vertaling (dus inclusief de twee gevoelig liggende woorden) te publiceren, maar vergezeld van een uitgebreide toelichting mijnerzijds (zoals hierboven), is echter van de hand gewezen. Dat door de ingreep de stem van Baldwin (en daarmee ook zijn boodschap, want *The Medium is the Message* naar Marshall McLuhan in diezelfde tijd betoogde) niet volledig recht wordt gedaan (onder andere doordat het onderscheid dat Baldwin zelf in de tekst maakt tussen 'Negro' en 'black' daardoor wordt opgeheven) betreurt ik.*

Een vriend met Britse roots vertelde mij dat een zwarte hond vaak als roepnaam Nigger had. Niemand die associaties had met nikker, neger, zwarte in negatieve zin. De tijden veranderen; alles blijft hetzelfde.

*** Mijn Verzameld Werk (2014) staat als pdf op mijn website.

Gerard Stout

Santa Claus

It was in the early seventies that I started my career as teacher of English at a domestic science school in the Westerkwartier. Surrounded by girls in the classroom, female colleagues and only a few men I made my first steps in the world of education.

The head of the school was an old spinster, in her fifties I presume. A nice woman but rather naïve. Once in a while an – again - female inspector came along, sometimes unexpectedly. On those days the headmistress appeared to be extremely nervous. She then used to walk briskly through the corridors picking up stray orange peels and other small waste that the pupils had left there on purpose.

I suspect that she had never had any sexual experience. However, in the teachers' room she more than once told us – the few men – that she was able to see from the eyes of the young female teachers if they had had sex recently.

The atmosphere among the teachers was of a relaxed kind of cosiness. You taught your lessons, there were no questions about the way of teaching. That was something you had to find out yourself, which I did.

In general the pupils were kind and respectful to the teacher in those days. I was still a student then and didn't know anything about teaching. When I started my first lessons it was dead silent in the classroom. No questions. Easy I thought, until I discovered they hadn't understood anything of what I had said. The level of English I used was much too high for them.

On 5 December it was customary to invite Santa Claus and Black Peter to the school. Two teachers volunteered every year. In one of those years it was my turn to act as Santa Claus. We made the necessary preparations, noted down the names of some pupils who had to be taught a lesson and of the ones who were secretly in love with some teacher, me in this case.

The entry of Santa Claus had to be a joke this year. The old man was brought into the school building in a wheelbarrow, which caused enough disturbance to let the lessons end in chaos. The headmistress was completely shocked. The pupils, however, found it hilarious. Full of expectation they awaited the Holy Man. In one of the classrooms I called forward the girl of whom I knew she more than liked me. At first she refused to come but she was pushed forward by her classmates. An enormous blush appeared on her face when she could not but admit that she was in love with the teacher in disguise.

I had my moment of greatness!

Theo van Berkel

Robinson Crusoe

Tegen het eind legt hij zijn hoofd plat op de grond, dicht bij mijn voet, en zet mijn andere voet op zijn hoofd, zoals hij eerder had gedaan; en daarna vertoonde hij alle tekenen van onderdanigheid, dienstbaarheid en onderwerping die ik mij kan voorstellen, om mij te laten weten hoe hij mij zou dienen zolang hij leefde.

Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*

Het was op een vrijdag dat (witte) Anita Hill haar beschuldiging van seksueel wangedrag door (zwarte) Clarence Thomas (destijds kandidaat voor plek in het Supreme Court in V.S.) uitsprak. Ook op een vrijdag antwoordde Clarence Thomas op die beschuldigingen. En het was opnieuw op een vrijdag in 1709 dat Alexander Selkirk een “bijna verdronken indiaan” vond op de kust van een eiland waar hij schipbreuk had geleden. Tien jaar later zou Selkirk’s verhaal vereeuwigd worden door Daniel Defoe in *Robinson Crusoe*. In die roman verandert de indiaan in een “wilde kannibaal” – zwart, barbaars, stom, slaafs, aanbidde – en hoewel er niets over zijn seksuele gedrag wordt gemeld, kent de kannibaal de smaak van het vlees van zijn eigen soort.

Crusoe’s verhaal is een succesverhaal, een verhaal waarin een sociaal, cultureel en biologisch gemankeerde zwarte man beschaafd en gekerstend wordt, met andere woorden, waarin hem wordt geleerd zich als een blanke te gedragen. Ook vanuit het oogpunt van Vrijdag is het een succesverhaal. Niet alleen leeft hij nog, hij is ook in hoge mate in staat om zich, door contact met zijn verlosser, te ontwikkelen. Ook Crusoe is er sterk op vooruit gegaan; inclusief de redding van zijn eigen leven: door Vrijdag. Maar, zoals bij alle successen, wordt het verworvene overschaduwd door wat men heeft verloren.

Als we naar het verhaal kijken vanuit het standpunt van Vrijdag, in plaats van dat van Crusoe, wordt duidelijk dat Vrijdag in een zeer complex situatie is beland. Door puur geluk is hij ontsnapt aan dood, vernietiging, anonimiteit en overweldiging door vijanden uit zijn eigen cultuur. Door een onwaarschijnlijk goedgezind lot is hij gered. Zijn overleving is zo onverwacht, dat hij het gevoel krijgt dat hij die schuld enkel kan afbetalen door zijn leven letterlijk aan zijn redder aan te bieden.*

Vóór Vrijdag op de kust aanspoelt, hoort zijn redder, Crusoe, geen andere stem dan die van een papegaai die geleerd heeft de naam van zijn eigenaar – Robin – te roepen. Crusoe wilde zijn naam horen. Al meer dan twintig jaar heeft hij alleen zichzelf als gezelschap, en hoewel hij de natuur heeft bedwongen en de tijd heeft overbrugd, noemt geen mens zijn naam, bevestigt geen mens zijn aanwezigheid of zijn gezag. Gelukkig vindt hij een vluchteling die aan een slachtpartij ontsnapte.

Na de redding kan Crusoe ongebreideld controle over

Vrijdag uitoefenen; Crusoe kan aanzien verwerven, bewijzen dat hij superieur is en zijn overwicht bevestigen. Zo belangrijk is aanzien in Crusoe’s zelfbeeld dat hij de vluchteling niet vraagt wat zijn naam is; in plaats daarvan geeft Crusoe hem een naam: Vrijdag. Evenmin vertelt hij de zwarte man zijn eigen naam; in plaats daarvan leert hij hem drie woorden die maandenlang voldoen: “meester”, “ja” en “nee”.

Het probleem van Vrijdag was niet om de taal van Crusoe te leren, zoals de papegaai, maar om de taal te internaliseren. Maar langer dan strikt noodzakelijk blijven “meester, ja” of “nee”, alles wat hij mag zeggen. Zolang Vrijdag geen andere taal kent, moet men ervan uitgaan dat hij in zijn eigen taal denkt, in zijn eigen taal argumenteert en waarnemingen en verschijnselen verklaart in de taal waarmee hij geboren is. Maar Crusoe’s verslag suggereert dat Vrijdag vóór zijn redding geen taal had, en zelfs als hij die had, er niets te zeggen was in die taal. Na een jaar leert Vrijdag enkele Engelse termen en delen van de grammatica. Crusoe meldt: “Dit was het aangenaamste jaar van het leven dat ik hier heb geleid; Vrijdag begon vrij goed te praten. Hij begreep de namen van bijna alles waar ik naar vroeg. Hij kende de namen van elke plaats waar ik hem naartoe stuurde. Hij praatte veel met me”

Had Vrijdag verwacht dat hij Crusoe niet alleen zijn diensten, zijn trouw, zijn toewijding, maar ook zijn taal zou aanbieden? Heeft Vrijdag zich ooit afgevraagd waarom Crusoe zijn taal niet wilde leren? Of waarom hij nooit de naam van zijn meester mocht zeggen? Is Vrijdag, bij gebrek aan de wens van zijn meester om zijn taal te spreken, de moedertaal waarin hij droomde volledig vergeten? Zou hij niet langer denken aan het huis dat hij ontvlucht was voor degenen die het veroverd en bezet hadden? Op de twee of drie keer na dat Crusoe aan Vrijdag vragen stelt over de gevoelens van de zwarte man, zijn de antwoorden verrassend. Ja, Vrijdag verlangt naar zijn huis. Ja, het is prachtig op zijn eiland. Ja, hij zal zich onthouden van het eten van mensenvlees. Ja, als hij de kans krijgt, zal hij zijn stam leren om brood, vee en melk te eten. (Als de veronderstelling van Crusoe, dat de mensen rond Vrijdag alleen elkaar opeten waar zou zijn, zou de praktijk hen allang uitgeroeid hebben, maar het maakt niet uit – de blanke man leert de zwarte man voedselgewoontes.) Nee, Vrijdag zal niet in z’n eentje

naar huis terugkeren; hij zal alleen gaan als Crusoë hem vergezelt. In dit stadium is Vrijdag enkel te begrijpen in samenspraak met zijn meester. Uiteindelijk verandert zijn *spreken met Crusoë* naar *denken als Crusoë*.

Internaliseren van de taal van de meester is het probleem van de geredden. In tegenstelling tot overlevenden, die geluk hebben gehad, worden de geredden opgezadeld met schuldbesef. Als de redder je je leven teruggeeft, maakt hij deel uit van dat leven.* Maar, zoals in het geval van Vrijdag, als de redder jouw leven redt kan hij met recht van je verwachten dat je die schuld aan hem betaalt. De redder zegt niet “Ga je eigen weg en zondig niet meer”. Of “Hier, neem deze boot en zoek je eigen avontuur, in of buiten je eigen stam”. Deze redder vraagt volledige voldoening van de schuld, voor eeuwig. Omdat de redder zijn naam wil horen, niet uitgesproken door een papegaai, maar vanuit aanbidding. Voor Vrijdag wordt dit probleem steeds ingewikkelder naarmate men er langer over nadenkt.

Vrijdag is vertrokken uit en gered van de cultuur die hem bedreigde, die hem wilde doden en opeten, maar ook is hij weggegaan uit de cultuur die van hem houdt. Ook die koestering heeft hij voor altijd achtergelaten.

Zelfs op het moment dat hij zijn eigen vader ontdekt, half dood, in precies het gevaar waarin hij zelf was toen Crusoë zijn leven redde, is zijn vreugde om het weerzien niet zó groot dat hij ruzie gaat maken over het slavenwerk dat hij en zijn vader moeten verrichten, terwijl een ook geredde Spanjaard, die al jaren in de stam van de Vrijdag leeft, de toezichtstaken krijgt. Evenmin is hij blij dat hij zijn vader in hun eigen taal aanspreekt. In plaats daarvan vertaalt hij voor Crusoë wat zijn vader zegt.

Dit verlies van zijn moedertaal lijkt Vrijdag niet te storen, ook al leert hij de taal van zijn meester nooit helemaal te beheersen. Vrijdag overbrugt een ruimte ergens tussen beide talen. Hij ontwikkelt een grammatica waarin hij nooit welbespraakt zal zijn; hij leert om te waarschuwen voor oprukkende – ook zwarte – vijanden, maar hij leert nooit tot deze vijanden spreken zoals zijn meester dat doet. Zonder moedertaal, zonder de taal van zijn oorspronkelijke cultuur, kan hij enkel zijn oude vijanden herkennen en ze op bevel doden. Na verloop van tijd manoeuvreert Vrijdag niet langer in de ruimte tussen zijn eigen taal en de taal van Crusoë. Uiteindelijk wordt de taal van Crusoë, op z'n minst de grammatica ervan, de eigen taal van Vrijdag. De internalisering is voltooid.

Tijdens een van de voorvallen op het eiland komt een groep Spaanse muiters aan land. De muiters houden

hun kapitein gevangen. Crusoë en Vrijdag bevrijden de kapitein en overleggen hoe ze zich van de criminelen kunnen ontdoen. Sommige muiters worden door hun kapitein als schurken aangewezen, anderen worden bestempeld als gedwongen tot muiterij. Zo worden sommigen gespaard, anderen afgeslacht. Dit onderscheid wordt nooit toegepast op de stamgenoten van Vrijdag. Op één uitzondering na – een oude man vastgebonden en op weg naar executie – worden alle zwarten door Vrijdag en Crusoë gedood of verwond (Crusoë wijst aan, Vrijdag voltrekt het vonnis). De uitzondering – die de vader van de Vrijdag blijkt te zijn – krijgt geen naam en wordt evenmin, net als bij zijn zoon Vrijdag, naar een naam gevraagd. De vader van Vrijdag wordt deel van het team van Crusoë; opgeroepen en gebruikt voor allerlei diensten. Vrijdag's vader wordt met een opdracht teruggestuurd naar zijn eiland; de Spanjaard gaat mee. De Spanjaard keert terug, de vader van Vrijdag niet. Het is zeer merkwaardig dat, als zijn diensten niet meer nodig zijn, hij niet meer wordt genoemd – niet door de meester

en niet door de zoon. Terwijl hij bij hen was, en nadat hij weg is, wordt hij door Robinson Crusoe “de oude wilde” genoemd. We weten zijn naam nog steeds niet.

Vrijwillig delen van een andere cultuur, vraagt erom de problemen die daaruit voortvloeien, te relativiseren, te bagatelliseren. Gered worden in een vijandige cultuur kan een enorm groot schuldgevoel met zich meebrengen. De schuld aan de redder kan de geredde, eenvoudig gezegd, in levenslange dienstbaarheid

voldoen. Maar als de geredde in die transactie zijn idioom, de taal van zijn eigen cultuur, verliest, kan hij er andere schuldgevoelens voor in de plaats krijgen.*

Jurist Leon Higginbotham heeft de (cultuur)schuld van (zwarte opper-rechter) Clarence Thomas in kaart gebracht. De eigen – zwarte – cultuur die voor Thomas heeft gestreden en die hem heeft beschermd voor hij uit de turbulente sociale (zwarte) zee van zijn afkomst op de kust van het (witte) politieke patronaat aanspoelde. In die zwarte (cultuur)zee werd Thomas (als Vrijdag) gepest en vernederd door zijn eigen volk, ABC, het American Blackest Child. Hij werd gekastijd omdat hij een hogere opleiding wilde dan die van zijn ‘eigen’ volk. Hij werd ook door hen bemind en gekoesterd.

Zoals in ieders achtergrond, familie, cultuur, ras en regio, zijn er aanklagers en verzorgers, is er vriendelijkheid en walging. Geen enkele cultuur voldoet ooit aan onze verwachtingen zonder een flinke dosis romantiek, zelfverloochening of eenvoudig mededogen. Soms lijkt het emotioneel en verstandelijk gemakkelijker om de

eigen cultuur te ontkennen, te negeren, te wissen of zelfs te vernietigen. En als de taal van de eigen cultuur verloren gaat of wordt opgegeven, kan men gedwongen worden die cultuur te beschrijven in de taal van de reddende cultuur. Op die manier zou men zich gedwongen kunnen voelen om de Afrikaans-Amerikaanse cultuur te verwerpen door de term “cultuur van het slachtoffer” te vervangen door “cultuur van stelselmatig racisme”.

Het mogelijk om te klagen over slachtofferschap en het tegelijkertijd te ontkennen; het slachtofferschap te verafschuwen als het in de praatjes van het eigen volk aan de orde komt; of om het opportunistisch gederacialiseerde zelf naar voren te halen (Ik ben geen slachtoffer.). Het is gemakkelijk om de metaforen – ingebed in de eigen cultuurtaal – te verwarren met de dingen waar ze voor staan. Het is gemakkelijk om betuttelende, vertroetelende, niet veeleisende, reddende, medeplichtige blanke racisten een lynchende menigte te noemen. Onder dergelijke omstandigheden is het niet gemakkelijk om de taal van de meester te spreken, maar het is wel noodzakelijk voor wie in de witte cultuur mee wil doen.

Men lijkt verplicht te zijn mee te doen met stereotypisch misbruik van taal door de incrowd, met de versterking van het cliché, het wegpoetsen van verschillen, het jargon van de rechtspraak, de ontduiking van de logica, de ontkenning van de geschiedenis, de bekroning van het patriarchaat, de bekroning van de hegemonie; en op deze manier medeplichtig te worden aan de vernietiging, sentimentaliteit en bagatellisering van de foltering en waar de zwarte bevolking onder te lijden heeft.

Zulke retorische strategieën zijn noodzakelijk omdat er zonder eigen idioom geen andere taal te spreken is. Zowel Vrijdag als Clarence Thomas volgen in hun taalgebruik hun redders naar de wereld van macht en volgen de route naar bevrijding uit hun oorspronkelijke eigen cultuur.

Maar het probleem blijft: beide mannen – zwart, thuis en elders niet erkend in hun eigenheid – zijn veroordeeld om eerst de cultuur van hun redders na te bootsen en deze vreemde cultuur en taal te internaliseren en te omarmen. Op straffe van uitsluiting mogen ze nooit één enkele zin uitspreken die als kenmerkend wordt beschouwd voor hun oorspronkelijke cultuur.**

Zwarte opperrechter Clarence Thomas citeerde ooit iemand die zei dat het stilstaan bij de verschrikkingen van racisme tot een van twee keuzes uitnodigde: wraak of welvaart. Thomas pleitte voor een derde keuze: “een beroep doen op datgene wat goed is”. Hij is niet verder doorgegaan op wat hij uiteindelijk heeft gekozen, maar de taal die hij spreekt, de acties die hij onderneemt, de beslissingen die hij in het Hooggerechtshof heeft genomen of waar hij zich bij heeft aangesloten – de voet van Vrijdag die hij als het ware heeft vastgepakt en op zijn hoofd heeft geplaatst – geven ons een aanwijzing van wat zijn keuze is geweest. De voetafdruk in het zand die Crusoë's nachten zo onrustig maakte, die hem dwong een fort te bouwen, en daarna een ander fort om zijn nieuwe wereldorde te

beschermen, verdwijnt uit zijn nachtmerries als Vrijdag eenmaal de taal van zijn meester omarmt, die vervolgens verinnerlijkt en de agenda van de meester met passie volgt.

Het is moeilijk om de gebeurtenissen (moddergooien) rond de benoeming van de zwarte opperrechter in het – tot dan witte – hooggerechtshof anders dan als ongelukkig te beschouwen. En het is moeilijk om iemand ervan te overtuigen dat wat er aan verdachtmakingen gebeurd is, voorbij is – zonder ernstige gevolgen voor relaties tussen rassen en culturen.

... Op het gebied van ras en geslacht is het tegenwoordig mogelijk en noodzakelijk om over deze zaken te spreken – zonder de belemmeringen, de stiltes, de gênante hiaten in het gesprek – zoals dat nog nooit eerder leek te zijn gebeurd. Het is inmiddels ook voor de meest reductionistische intellectuelen – die gedrag verklaren uit voorgaande geschiedenis en gebeurtenissen – duidelijk dat zwarte mensen niet allemaal gelijk denken; het is ook duidelijk dat de tijd van de niet-onderscheidende raciale eenheid voorbij is. De kleur bepaalt niet langer de (gemeenschappelijke) opvattingen. – Niet alle zwarten en niet alle witten denken gelijk. – Een gesprek, een serieuze uitwisseling tussen zwarte mannen en vrouwen, is begonnen op een nieuwe speelveld, en de deelnemers trotseren de tegenstand van de vooroordelen. Evenmin is het niet langer gemakkelijk – als vroeger – om gedachten en gedragingen langs raciale lijnen te splitsen, zoals de bondgenootschappen en samenwerkingsverbanden tussen blanke en zwarte vrouwen, en de conflicten tussen zwarte vrouwen en zwarte mannen tijdens de intense debatten over de belastende getuigenis van Anita Hill tegen de benoeming van Clarence Thomas bewijzen.

Tekst van Toni Morrison zeer vrij vertaald door Gerard Stout met behulp van www.DeepL.com/Translator

Uit: *Race-ing Justice, En-gendering power* (1992). Essays onder redactie van Toni Morrison.

Mijn toevoeging

* Zoek de bijbelse parallel.

** Zoek parallellen met platpratende provincialen en stadse sprekers van de standaardtaal.

Zwart zaand

Zien dikke zwartomrande lippen vormt in het midden een zachtrose spleet. Even verschiet een bellegie spei as Nyambe zien tong een eindtie naar veuren stek. Hij stiet veur de spiegel en kek diep in zien donkerbrune, haost zwarte ogen, kek naor de witte driehoekies an weerskanten van wat blanken het regenboogvlies nuumt. Rooie aoderties trekt abstrakte figuurties op de witte ondergrond. Zien volk hef gien woord veur dat deel van het oog; van alle kleuren uut de lichtboog van regen en zunneshien komt der, op die aoderties nao, gienien in zien ogen veur. Zwart.

Blauwzwart, as Idi Amin, is e niet, hij hef meer van Kaunda. Nyambe knep zien ogen een eindtie dicht. Zien kameraoden in Zambia zeden dat e wel wat weg had van de Chinezen die an de spoorlijn van Kapiri Mposhi naor Dar es Salaam warkt hadden. Zo, met de ogen half dichtknepen en met de wimpers vlak boven de wangen, liekt e ok wel wat op een Chinees. Hij is in Kalabo geboren, in Western Province vlakbij Mongu, wied van het spoor. Daor an de andere kant van de Zambezi waren 23 jaor leden nog gien Chinezen en zien moe

De makuwa, de blanken uut Europa, die sleupen met zien zusters, Chinezen deuden dat niet. De Chinezen waren allent kommen om te warken, zonder heur vrouwen en deur de discipline van Mao Zedong, of uut fatsoen of om wat veur reden dan ok, bleven ze van andermans eigendom of. De makuwa waren anders. Veul namen heur eigen vrouw met, maar kreupen net as zendelingen al eeuwen daon hadden, ok nog bij zien zusters in bère.

Makuwa, hoe vaak had e dat niet as klein kind schrouwd as e met zien vrunden op veilige afstand achter witten anleup die deur John Howard Compound op weg waren naor de winkels in Kashitu. De meeste makuwa reageerden niet, een enkeling bleef stilstaan en reup wat weerom. As jonge hondties waren ze votrend, hadden ze zuch verstoep achter de lemen hutties. Opsleuten op een kamer op de tweede verdieping van pension De Deurrid in Lindendörp is hij now zölf een mukuwa, een zwarte paria tussen de blanken. Hij mag dan sociologie en antropologie studeerd hebben en veul weten van andere kulturen, zölfverzekerd is e niet. Hij heurt niet bij disse gemeenschap van zwiegende, lachende en praoterige Drenten. Thuis is e hier niet, thuis is an de andere kant van de Zambezi.

Een maand leden is e in Lindendörp ankommen. Mr. Meuleman, een ambtenaar van de gemeente, had hum van Eelde ofhaald. Victor much e zeggen. Het eerste weekend had e bij hum logeerd. Nyambe had niks liever wuld as uitrusten en bijkommen van de reis en de neie indrukken, maar hij had met moeten, niet naor de familie van Mr. Meuleman, maar deur bossen, langs boerderijen en naor zee. Zambia lag ja niet an zee, en zee, dat mus ie zien hebben. In een haventie met een paar vissersboten op het halfdreuge hadden ze wat rondlopen. 'What a sea', had Mr. Meuleman een paar maal zegd. Gien land en gien water en stokken naast de vaargeul, het leek veul op de flood plain

van de Zambezi nao de regentied. Nyambe had het stoer met zuchzölf had, daor op de diek.

Nao de legere schoei in Sikongo, stief tegen de Angolese grens an, was e naar Kalabo Secondary west, de eerste drie jaor, de leste twee had e afmaakt op St. Johns in Mongu. Vanaf zu'n missieschoei kwam ie makkelijker naor de universiteit en dat was wat e van jongsof wuld har.

Hij was sociologie van de Westerse landen gaan studeren. Vanuut Zambia waren het de Noordelijke landen, maor zien leraren hadden de naam veur die studierichting verzunnen, makuwa. In het derde jaar an de UNZA hef e kulturele antropologie as specialisatie keuzen en veur zien ofstudeeronderzoek is e zo in Lindendörp terechtkommen. Het speulgedrag en de rol van de olders daorbij, dat is de titel van zien scriptie, van wat zien scriptie worden moet.

Nyambe is twee maand wieder. Hij komp zowat om in materiaal dat op stapelties op zien bureau en op de vloer in de kamer lig. Op vief schoelen is e west om kinderspellegies en speulende kinder te bekieken, twee openbare, twee christelijke en ien biezondere. Het biezondere an die leste schoei hef e niet ontdekt en ok het verschil tussen de openbare en de christelijke is hum ontgaan. In de eerste groepen, en daor kwam e veur, begonnen ze stuk veur stuk met kringgesprekken. De kinder waren meer an 't woord as de onderwiesers. Zul dat bij die kinder in huus ok zo gaon, had e zuch ofvraagd, dat was e anders wend. Jongens en wichter deuden in de klas verslag van wat as zijzölf en heur olders de veurige dag daon hadden. Nyambe wus niet of alles waor was wat de kinder vertelden, of dat ze maar wat verzonnen. De onderwiesers zaten der as Chinezen bij te lachen, daor was e ok weinig wiezer van worden. Hij was bliede dat zien va en moe niet heurden wat hier allemaal zegd wuur, maar met zien kameraoden had e der graag even over praot.

Op het schoelplein mus e speulende kinder observeren, kieken waor ze met gangs waren en hoe ze met mekaar omgungen. Tweemaal had e dat daon, was e met een aantekenboekie op de rand van de zandbak zitten gaon. Een scriptie met as onderwerp 'Hoe kek een mukuwa-kind tegen een neger an', had e daornao wcl schrieven kund.

Nao die keren bracht e zien tied deur met het onderwiesend personeel. Stapels fotokopieën en boeken hadden ze veur hum en elk wus hoe as het leven in Drenthe regeld was en haost nog beter hoe as het in Afrika in mekaar zat. Een paar waren der west, op vakantie in Kenya en Egypte. Wat maakten een paar duzend kilometer now uut.

Met een onderwieseres van een schoei uut Lindendörp was e op een woensdagmiddag naor Assen west. Ze hadden speulgoedwinkels bekeken. Van alles was der, praotende en poepende poppen, ok zwarte maar dan wel met een mukuwa-gezicht, deuzen vol plastic bouwstienen, geweren, raketten, tanks, duukboten en maonmannegies. Waterpistolen en pijl-en-boog lagen in Kalabo ok in Konga-store, maar dat

was maar een slap aftreksel van het wapenarsenaal dat e in Assen antröffen had.

De timetable-to-stop-loneliness die Nyambe in het tweede weekend maakt had om zien vrije dagen deur te komen, hef e niet gebruikt. Geregeld mus e eten bij mensen waor e overdag met te maken had, zölfs deur wildvreemden werd e an taofel vraogd.

Ok in de Deurrid huufde hij zuch niet te vervelen. Nyambe had al gauw vriendschap sleuten met ien van de andere gasten, of beter, Gustaf had hum annexeerd. Op het lest kun e haost gien stap meer verzetten zonder disse vrijgezel tegen te kommen. Gustaf had zölf gien kinder, nee ok stiekem niet, maar wus wel alles van speulende kinder, in Drenthe, in Zambia en in de rest van de wereld.

De aarde is nog zwart. In het donker beneden Nyambe wacht de kleuren van de Sahara op de zunnestralen die al bij hum deur het raampie naor binnen schient. Het vliegtuug is niet vol. Op de stoel naost hum stiet zien tas. Tussen de CD's en de cassettebandties steekt twee exemplaren van zien verslag, allebei met stempels van de gemeente· op het titelblad. De aander zit in de koffer tussen de compactspeuier en de video. Twintig bint der van drukt op het gemeentehuis. Minder was hum ok goed west, maar Mr. Meuleman had der op staon dat e twintig metnam, de gemeente betaalde ja. In zien binnenbuuts hef e een brief van de burgemeester; goed wark, coöperatief persoon, een nuttig verblijf veur beide partijen. Nyambe kent de woorden. Die brief haoldt e veur humzölf, zien gevuul veur eigenweerde wordt al jaoren niet meer bepaald deur gewichtige brieven van makuwa. Zukke brieven valt bij hum onder post-neokoloniaalgedrag, de leste stuiptrekkings van *the white rnan's burden*. Ok zonder die brief wet e dat e goed wark leverd hef. Hij stiet veur zien verslag, veur zien konklusies, daor is e blanke regeerders niet veur neudig. De tegenstelling met de Zambiaanse situatie is groot, hef e in zien analyse schreven. Kinder uut zien land maakt zölf speelgoed, ze bouwt van iezerdraad en cola-blikkies autogies en van olde fietsbanden knupt ze voetballen in mekaar. Zambiaanse kinder past op heur bruurties en zussies en helpt met in de huusholding. Ze speult anders, bint inventiever en ze verdoet minder tied met televisiekieken as Drentse kinder. Dat leste hef Nyambe niet zölf verzunnen. Gustaf hef hum dat zegd en de onderwiezers wussen de details. Nyambe wet wel beter, maar hij hef al lang in de gaten daj wieder komt aj ander luu vertelt wat ze graag heuren wult. Nog drie week, hooguut een maond, dan mag e M.A. achter zien naam zetten, dan is e doctorandus, dan heurt e tot de bovenlaag van zien volk. De video en de compactspeuier raakt e makkelijk kwiet, zo kreg e een mooie anbetaling veur een huus en zien kinder leert e as het zo wied is wel een autogie van iezerdraad maken.

Gerard Stout, *Roet*, nr. 35 december 1987

Johns (Nyambe) Kalimukwa Kalimukwa (oud-leerling)
en familie. Oudste zoon heet Gerard.

View from the blue sky above unshorn hornless sheep

You could not speak
Except for some unintelligible grunts

Crowns of treetops draw dark silhouettes against the evening sky. In front of me I see a monument to a dead poet. Long, narrow stone slabs half a meter high. On top of the rectangular granite blocks are a few cobblestones marked with letters. Most of the cobbles are locked in galvanized iron cages. Passers-by can compose a poem by arranging the large pebbles on the grey glistening plates, surrounded by grass, bitter dock and sorrel. The key to the rusty cage lock - which protects the stone alphabet - can be taken from the restaurant next to the country house. Poetry is not a free ride. It's a tough job to arrange recalcitrant stony letters, idiosyncratic words and recalcitrant lines. Telling the worries about life in a few resounding verses is anything but an easy job; the lines about happiness are even more difficult. The field next to the manor - transformed into a museum of local modern art and traditional artifacts - is covered with white fluffy dandelions. I sit on a small curved iron bench. The sun is setting. The paradisiacal evening sky descends from the moon - in an attempt to hide what must be forgotten - deep blue on our dozy heads, as minor poets say.

From the restaurant next to the manor a row of poets solemnly walk to the outdoor monument. The poets celebrate the twentieth anniversary of her untimely death. Alive, the poet had made it clear that she did not want any marble or bronze bust in the park for her commemoration. What remains in her honor - apart from her poems - is a boulder bank for future generations of poets; close to the earth in a weedy meadow for frightened sheep. Black crows shout loudly with scratching noises from above and hastily return to the trees, not wanting to miss the High Mass of Poetry. Men and women, some with straight backs, others trapped in bent bodies, prepare their readings in silence. From the side balcony in this natural cathedral I count one wheelchair, one two tree four five poets waving their walking sticks. One two three swing their bodies from left to right and back like smoldering censers. No hats, no headscarves, no caps; cheeky, grey hairs, some brown speckled heads like the salt and pepper colored sheep waiting to be sheared. The sheep scurried to the rear part of the fence and left a trail of feces behind. Poets wave their notebooks and papers like guns to enjoy shooting at a summer fair. A panorama worth painting.

The head of poetry places himself behind the small bleached wooden lectern. The lectern seems to be homemade from a tree branch.

"All together now." The black crow's choir sings songs of mourning from the trees. The sheep hesitate at the end of their fenced terrain. The living poets sit on the granite as if in an open-air church. One by one they are called forward to recite their poems.

The head of poetry holds a dandelion high in his hand. "Quiet please, we start the service."

'What is the use of flowers?' I hear my father say.

My father loved flowers, my mother was his favorite blossom. The old man asked questions, not to get answers. My father was not interested in answers. He loved flowers and he loved to ask questions for the sake of asking. He loved my mother and he loved me as he loved his watch and his daily meal, as he loved sunrise and sunset. He never said that. We knew. No need to ask: Do you love me? Still no need to ask that useless question.

The chairman spouts his lips. He blows. Tiny white parachutes are floating towards the audience. On Sunday dresses there is an abundance of beautiful landing places for seeds. Few poets wave away the dandelion parachutes, most of them don't care. A brown and a white sheep touch each other behind the last row. No clapping hands to the blowing head of poetry. More sheep find their way to the poet-in-charge.

The first to appear is a lady-like woman. She is my age. Forty years ago she was my first lover. Maybe she was the first woman who tried to comfort me. Maybe she was the last one. She was both. Time merges the first and last loved ones, and those in between; for better or for worse. Time amalgamates all women I may have cared about, all women I may have forgotten. My hand draws charcoal lines in my sketchbook.

'I still feel the eager heat of your.....?'

After her first line, I stop listening, not on purpose, not of my own free will. My ears do not want to hear her poem, lines undoubtedly full of flesh and physical exercises. The charcoal drawing ends up in a chaotic pattern. "Do you love me?" As always; **your** love is not **my** business.

'Erotic poems of women,' I hear my father say, 'have nothing that could excite and thrill you. Neither arousal to flesh, nor excitement to bones and brains. Do you know why?'

My father did not expect an answer. He was a man of questions. I am my father.

'Women take love seriously,' my father said. 'It's a good thing. Your mother takes love seriously. Because of me, because of you.' In our family, Mom was in certain ways a loving loner. In our family, we were all loners in different ways.

'Artists, writers, painters, poets cannot take love seriously. They go for eternity. Love is a temporary affair. Do you know why?'

Two storks have made a nest on the chimney of the country house. A stork takes care of a baby stork. Every twenty minutes she claps her beak. The mother-bird announces the regular arrival of the father, who floats to the nest with his wings spread over curved paths. No hesitation, no fear; drawing circles and ellipses for fun. Here I come. The stork writes his frog and mouse laden poem in the air.

'Women don't feel like irony in poems when it comes to reproduction. They are bloody serious about sex. Even in frivolous sex.' My father hesitates. 'Your mother was,' he says, 'Female poets forget parody when they write erotic poems. Indigestible. Deplorable. Doggerel. Don't ask me why.'

From behind the lectern, over the back of the sheep, the poet is looking for my eyes. I answer her useless question. I laugh. I nod. I close my eyes. I bend my head and turn my nose to the heavy scent of the sheep. Another blank page in my sketchbook awaits my charcoal.

'I still feel the eager heat from your...'

I love last lines of poems.

The chairman gives her a felt-tip pen before she leaves the lectern.

'Please sign by the cross.' I hear him say. His instruction doesn't sound like the first line of a sonnet.

Ireen - suddenly I remember her name - bends forward. The chief's hand slides from her shoulder along her spine to the place where the spine changes its name. Familiar trait. She writes her signature on the bleached tree branch that supported the cahier and swallowed up her eternal feelings. No bronze bust for Ireen pops up in my head as she leaves the audience behind and makes her way around the sheep to my bench. No marble alphabet, no granite with letters for the eager heat of my cheek, of my whatever. Let her rest in peace that comes to my mind. Peace is a prison. Once in a while a convict escapes.

'How good, how nice to sit next to you in this park.' She embraces me. Cheek to cheek. Her familiar non-sheep smell bridges half a lifetime. She was gone; this partner in crime never left me.

'How are you? How do you feel?'

I'm not used to answering questions. I'm not used to answering body language requests. In the years behind me, I lost my physical grammar. In my sketchbook I put my answers in black with undulating charcoal lines, although I realize that body language never remains silent.

'My life has been a warm park and a cold desert,' she

continues. 'Now I'm fine.' Followed by an exploding kiss on my closed lips.

I slowly turn my head around. The storks rattle on the nest to exchange the latest news. Another flight for a frog. One more hunt for a fish before nightfall.

'I saw you. I chose to read "your" poem from my collection of poems, not the first choice I wanted to read. When I saw you, I changed my mind.'

I feel there is more she wants to say. If there is one constant thing in life, it is the unknown and undisclosed mind.

'You've changed my life,' says Ireen pathetically. I see watery eyes. Crying is not far from her. Screaming is close by. My crows' screaming. Her cheek touches my unshaven cheek again. I nod. Her red painted nails scratch the inside of my thigh. - *I still feel the eager hand...* - Tonight I will shave my chin and cheek. I will brush her words from my lips and teeth.

'I'm not a poet,' she says. I read poems. My poems. I pretend. All of us. We all pretend. I'm not an artist, aren't I? She waits and smiles. 'But I know how to love.'

Once I was a lover. Once I was her lover. Now I am no longer a lover. I hear my father's voice: "Why should you say that you love her? Even if you love her, why should you say so?"

'I started reading poems after hearing a poem from her.' Ireen points to the monument to the dead poet. 'I was a girl. I was an innocent girl. Before I met you, I was an innocent neurotic girl.' She laughs uncomfortably. She waits for me to join her laughing to make her feel at ease.

'You're still drawing?' Her fingertips walk on my knee. 'These days?'

I'm used to not answering.

'Lines?' Her index finger draws a straight line upwards from my knee. A rolling echo from the past.

I close my sketchbook. I moisten my fingertips with my tongue, smear the carbon on the top of my left hand, and I dry my left hand under my chin.

'The idiot in the bath,' I say. Usually the mnemonic is stored in deep dark holes. Ireen opens the door ajar. I'm in no hurry. I hesitate. A smile is enough for now. Maybe I've said too much. The more I say, the more will appear.

'You remember!' Ireen spouts out her lips. She leaves the kiss in blue air. Crows scream and circle in the air. The birds return to their tree branches.

I remembered the poem of the deceased poet commemorated in the meadow. The poem describes the feelings of an idiot in a psychiatric hospital. Once a week the idiot takes a bath. A nurse leads the old man - on the verge of death - into the greenish, elbow-tested warm water. All he wants is to stay in the water. He cries when the nurse rubs him dry.

'A metaphor,' says Irene. She turns her head to see what is clapping on the chimney of the mansion.

'Leave the nest,' she says. Her eyes focused on the storks. 'Not everyone wants to leave the nest. The womb. That's what the poem is about. We are all idiots who refuse to live in the outside world.' She made her discovery. 'Once outside, we all want to go back to where we came from. You. I.'

I could answer. I could agree or object. I don't.
'Cozy floating in the amniotic fluid in the womb.'

I don't hit her in the face when she touches my cheek for the third time. I hit her face after taking a bath with her. Over and over again. I can still hear the wet sounds of my hands hitting her cheeks, if I want to. I have left my wishes behind. I tore *Marat's death* from all my books on art. I didn't know why. The missing pages keep occupying my mind.

'Idiots.' I repeat. 'Idiots.' I open my design book. On an empty page I draw a line with my index finger. No trace to be seen. I follow the edge of the page, drawing increasingly smaller rectangles on the page. Before I get to the middle of the paper, Ireen says:

'You know...' She stops after these two words as if she ran out of pebble-letters.

A brown-haired sheep brings with it the smell of year-old wool. Diluted a million times each scent turns into a perfume to remember the first sniff of childhood. A brown colored ram follows a blond ewe. It doesn't take long before we are surrounded by the herd.

'I have known her.' Ireen points to the monument. She doesn't mention the name of the deceased poet.

'For more than a year I visited her weekly.'

The small table is made for lovers. The back of my chair touches the worn-out wallpaper. I'm not the first guest in this inn. Our feet and knees don't touch each other if we pay attention. Inevitable contact. I don't care. On the window sill two *Aspidistra's* hide the landscape outside. Yet I still see the sheep and poets under the dark blue sky with the shrinking white clouds in the distance. I see a blinking lonely planet. A star perhaps. At the end of the field is a small hill. An oak tree as a silent witness of recent history. The hanging tree. The gallows field in pink, violet, blue-yellow orange sunset. It takes four minutes before the sun disappears after the first touch of the horizon. Everyone could be hanged in romantic times. Thieves, rapists, witches, blacks, homosexuals, governors, painters, poets, anyone from not-from-here. All of us.

'Char. What are you thinking of?' Ireen rumbles with her left hand on her collar. Her tongue wets her lips; first her lower lip. She is growing grey hairs around her mouth. Maybe she is shaving her upper lip.

'Do you remember?' Ireen wrinkles her skin over her grey eyebrows.

I lift my index finger just enough to attract the black waitress's attention. I nod. Questions. Why ask questions when you know the answers?

'I'll go with you. Lamb's ribs', she says. 'Roasted'.

'Rare, medium...' asks the waitress. She brings the wine.

'Cheers,' says Ireen, 'cheers to both of us.'

I sip the red wine. Familiar bitter tawny taste. A brown circle of wine on the white table linen. Under the table my left hand draws circles on my thigh. No crying over spilled wine. I don't say a word.

Ireen struggles cutting the red meat off the lamb's ribs. The meat is raw. Her rare flesh. Less than two months after the bath - let's call it an incident - I had finished the painting.

'My first husband,' she says. 'Long John - no, no underwear - was a tall man. He committed suicide the night after I told him I was pregnant. I had an abortion.'

The black waitress asks: 'Is everything all right?' She picks up Ireen's knife from the floor. 'I'll bring you a clean knife.' She smiles with white polished teeth.

I pick up the easel in the room next door. Ireen half sunk in the dark, hand warm water. Her heated head above the bath foam of the spring blossom. She leans towards me. She is holding a writing pad in her right hand. I see the first lines of a poem. She is drunk. I'm sober as a Russian writer.

'Paint me. Paint me.'

Ireen is wearing a pink curly bathing cap. Naked she is. 'Paint me,' she repeats. Four fingers rest around her necklace. 'Where is your brush?'

I paint the half-filled green bottle, turning and floating in the bath. Red wine spills into the water. Ireen's neck rests on the edge of the bath. From her right hand black ink drips from her fountain pen onto small tiles. Square dull yellow bathroom tiles. Drops of ink explode in the middle of the floor tiles. Spotty patterns all around. 'What are you waiting for?'

Of course I wasn't going to make love to her. Of course not.

'Can you cut the rib off my lamb?' Ireen points a clean knife at me. The black waitress is standing next to her. The waitress knows how not to disturb a love affair.

I take the tip of the knife between my thumb and index finger. Ireen is holding the handle loosely.

'Char, are you sure?' she asks. 'Chary are you sure?'

Wearing underpants only, I painted the contours of Ireen in the bath. Details were for later.

I took a picture; Ireen in the bath. A color photo. The picture turned out to be black and white. I had to guess the colors of Ireen when I finished the painting weeks after the night. The weeks after we bathed. I knew the colors of my bathroom. Ireen's body in black, white and grey floated in the vague polaroid picture. White dirty teeth in a black and a grey faded charcoal face. Her poem running in watercolor wavy lines on soaked paper in my sketchbook.

I still feel the eager...

'If I knew you would die soon,' she says, 'I would like to have your baby.' Ireen lifts her body out of the water. Dripping. 'Draw to the cross,' she says. She lowers her bent right hand at the crossroad of her spread legs.

I drop my paintbrush by the easel. Ireen slowly lowers her body into the water. She laughs. I see her eager teeth. 'Come to me,' she says. 'Don't be afraid. Chère Charcoal.' She leaks a slow stream of water from her mouth.

Ireen tears my wet underpants. Making love in a bathtub is not that easy.

'Drawers dive deeper,' she says.

'Long John drowned in the bath. Funny isn't it. Do you still have Marat's painting?'

Of course I wasn't going to make love to her. Of course not.

Maybe I'm lying when I say she tried to drown me in the tub. Maybe it's not the truth when I say that I was lying exhausted on my back in the bath. Maybe I'm not telling the truth when I say Ireen rode me as if she were on horseback. Don't believe me when I tell you that she pushed my head under water after our unification - both failed, but I'm not sure. Surely I managed to pull the plug off the bathtub. I can still imitate the sound of gurgling sperm laden foamy water in the drain of the bath. I will not try to tell you what really happened. Maybe she wanted to kill me after she didn't get what she wanted. Maybe she did get a sperm at her final destination. Maybe millions. Maybe it was me who wanted to finish what we started. Everything I say is untrue. I never lied about what happened in my bathroom. I didn't stab Ireen. I didn't choke her. I'm not saying I didn't try. I did finish Marat's painting. Ireen alive and dead on the Marat canvas. Ireen drawn as my social and mental reality.

'John,' says Ireen, 'I called all my lovers John. Except for you Char. You were special to me. Chary.'

'John,' I say, 'you can call me John.'

I leave the ribs of the lamb on my plate. I push her lamb back to her. Rare. Her flesh.

'My psychiatrist,' says Ireen, who changes the subject trying to find an entrance into my mind.

'Your poet,' I say.

'My deceased psychiatrist.' Ireen points to the unshorn hornless sheep in the meadow outside.

I keep silent. Playing semantic games is not my favorite pastime.

'My deceased psychiatrist,' says Ireen, 'my living poet. The idiot who showed me the way to poetry.'

'In the bath,' I can't stop myself from answering.

'My poet-psychiatrist told me that I had a psychiatric disorder.'

'Had,' I say. I bite my tongue. 'We all do. I include myself. Idiot I am.'

'I created my own world before discovering poetry as an instrument - how I hate that word, but I found no other - to live in the madness of the world. My first poems were just fairy tales and puberal rhymes. No real feelings, no authentic content, no gentle reconciliation, no comforting

or confronting consolation, my first poems were little houses to live in. On my own.

‘There are two ways to write a poem based on an actual experience,’ I quote a review I read the other day. You turn it into a romantic lie, or you turn it into an important truth.’

‘My whole life is a lie,’ says Ireen. Her voice gets a relaxed tone as I join her monologue. ‘That’s my most beloved truth.’

‘There are as many ways to live your life as there are ways to paint a portrait; from realistic to conceptual, from a focus on your thoughts and actions, from a focus on people, landscape, air and water that surround you, from a focus on life to a focus on work, and...’

‘Enough,’ she says. ‘I knew, and I know what to write about. The poet in my head knows and,’ she drops her knife and puts her hand on her lap, ‘the poet in my loins.’ I can hear her firm voice; not missing out a word.

Our bodies, too, our moulted bodies, spread
their loins and wings below, to free the soul.

I don’t know which poet she’s quoting.

‘Are you still painting, these days?’ she asks again. It is the first line that I consider to be a question; since the unshorn hornless sheep surrounded us.

‘Painting,’ I sigh. ‘Painting.’ I look at the black waitress as if she knows the answer.

Yolan drops her hands into the pocket of her white apron with embroidered edges. She is a black and white painting. Brown as in photos from my youth. Mom and Dad, and me sitting in the middle. A family portrait, the three of us. A family portrait, remembered because of the others, not to be seen in the photo. The photo shows the missing ones. Pictures in my head cloud my history. As if the portrait is the only recollection that is accessible. I can’t find the missing herds from my childhood. The canvas; Ireen in the bath - the eagerness of the heat.... *Marat’s Death*. The canvas kills all the events around, before and after the bath.

‘Painting. No more,’ I say. ‘I have stopped painting.’ I pause.

‘Charcoal.’ I say. I scratch the back of my hand. ‘Chary Charcoal is my name.’ I turn my head and look at the deep blue sky above the unshorn hornless sheep. I listen to the dying sound of poetic explosions in my head.

I don’t know why I’m not trying to answer Ireen’s question. My eyes look for the deep graphite-colored eyes of Yolan, who stands five steps away from our table. Yolan nods as if she gives permission to tell what is bothering me. Nothing bothers her. I tell her what comes to the fore. I tell her what is coming forward in my head, my head is her head. Her mind is mine. My mind is hers. She is the river in my ocean.

‘Dad,’ says Yolan, The word sounds like “Death”.

‘Daddy.’ She laughs: Crazy men on the moon let the blue sky fall on your frizzy hair, and mine.’

My daughter tries to comfort me.

‘It’s a blue blue world that surrounds us,’ she says.

‘I saw Niels Amstrong, Buzz Aldrin and Michael Collins fall into the Pacific Ocean after their visit to the moon,’ I say. ‘Our ship, we, the crew of the Hornet, picked the astronauts out of the amniotic ocean. We all wore masks. Skin-colored mouthpieces. All white. Charcoal, me, blue navy overall, with a white snout. Nobody knew what diseases white men from the moon could inflict on us – unshorn hornless sheep. We took the astronauts aboard the Hornet. The moon men went back home. We continued our overseas mission: to save civilization. We sprayed Agent Orange. We released bombs from the sky above Vietnam.’

‘After you finished the spraying and the bombing...’ Ireen says. ‘Chary Charcoal. Chèry Chary.’ She draws a line across my loins. ‘Charcoal.’

‘Somehow I ended up in Marat’s bath with you,’ I say. ‘I don’t know why.’

‘Locked up with me,’ Ireen bends her hand. ‘Hanged at crossroads.’

‘You wanted to drown me. You wanted to kill me after you got my baby,’ I say.

‘It’s me. That baby. I,’ says Yolan. ‘It’s me. By chance. I am Frizzy Chèry Chary Yolan from Chary Charcoal’s sperms.’

‘John,’ says Ireen. ‘You are John. Love. You are John. *I still feel the eager...*’

‘Love,’ I say, ‘Love is your affair.’

It’s the longest day of the year. Along the silhouettes of the Aspidistra’s I look out of the window into the shortest night. I see three storks on the moon. Mom and Dad and me. Yolan on the back side of the moon. Lines. Lifeline from the moon.

June 21st 2019

Gerard Stout

PSA-professor

Het tuinhuisje staat als een Russische datsja half verscholen onder een klimop. Hier en daar hangen in de late herfst nog bruinzwarte bessen, door spreuwen en merels vergeten. De gebladderde kozijnen zijn toe aan een frisse kleur. De hoge rechthoekige ramen, voorzien van dubbelglas met gekruiste spijlen, tonen de erfenis van voorjaarsstofstormen, zo gewoon op de Drentse mono-cultuur zandgronden. Achter de rondgesleten dorpel, ooit diep steenrood van ijzermenie, wacht Jaap Vrolijk, emeritus hoogleraar sociologie mij op; of moet ik zeggen: op mij. Na herhaaldelijk en nadrukkelijk aandringen stemde de emeritus in met een gesprek over PSA, prostaatanker en potentie.

Met meer dan gewone aandacht kijk ik rond in zijn volgestouwde datsja. De geur van academische wijsheid stijgt op uit de schemerige ruimte die veel heeft van een authentiek Drents stookhok, zo bekend van saksische rietgedekte oerhoeves. Langs de achterwand staan boeken rug aan rug met titels van beneden naar boven en van boven naar beneden. Literatuur en non-fictie als fysiotherapie voor nekspieren rond atlas en draaijer; voor wie een goed boek zoekt. Op de onderste planken tel ik dertien delen van de *Britannica*; in bruin leer met gouden opdruk. De encyclopedie lijkt eerder gebruikt voor stevigheid – tegen omvallen van de plankenkast – dan als onhandig naslagwerk. Halverwege de kast staan twee houten beeldjes. Afrikaans houtsnijwerk, als herinnering aan het promotieonderzoek van Jaap Vrolijk in Kameroen. Ik herken het proefschrift. *Babs, literaire verkenning van cultureel & moreel erfgoed* staat ongelezen in veelvoud op de bijna bovenste plank. Op het houten bureau zie ik fotolijsten met portretten van zijn vrouw – Cécile Hoogendijk heeft er de voorkeur aan gegeven niet bij het gesprek van mannen onder elkaar aanwezig te zijn. Ik zie – sociaal wenselijk – kiekjes van kinderen en kleinkinderen. Op de cassette met de driedelige Van Dale staat in een vergeelde krullerige ivoren lijst prominent een foto van een zwart kindje. Aan een ebbenhouten haak hangt een Stetson. De vilten hoed is stoffig grauwgrijs verkleurd en lijkt lange tijd niet gedragen. Op de rand van het bureau zie ik *A sentimental Journey* van Laurence Sterne, een Engelse schrijver uit de achttiende eeuw, beroemd om zijn meanderende schrijfstijl en *Kameraad Baron* van Jaap Scholte over de teloorgang van de Roemeense aristocratie in Transsylvanië; de streek van de vampiers. Bram Stoker is met *Dracula* nooit ver weg. Wie leven wil, moet bijten leren.

‘Neem plaats.’ Jaap Vrolijk wijst met traag en bedachtzaam gebaar naar de Art Deco-stoel met ronde leuning en bordeauxrood leer dat op het zitvlak slijtageplekken laat zien. Een enkele meubelspijker ontbreekt.

‘Ik zie u kijken en observeren,’ zegt Jaap Vrolijk. ‘Prima houding voor een academisch gevormde journalist.’ Voor ik kan reageren laat hij volgen: ‘Ik hoop dat de factionele weergave van ons gesprek niet bol staat van verhalende observaties van huis, tuin, keuken, interieur en kleding.’ Jaap Vrolijk legt zijn hand op *Kameraad Baron*. ‘Wat mij betreft kiest u geen epische invalshoek. Maar u bent de baas; een schrijver is altijd de baas over zijn – of haar – karakter.’

Ik zie een medium meewarige grijns op het tanige, lichtgerimpelde en gebruide gezicht van de emeritus. De professor heeft smalle bijna kleurloze lippen met zwak afhangende mondhoeken. Uit zijn neus steken enkele weerbarstige haren; minder dan uit zijn oren. Onder zijn kin zijn diverse grijze baardharen aan het scheermes ontsnapt. De bovenste twee knoopjes van zijn woestijnkleurig hemd heeft hij niet dichtgeknoopt. – Later zal de professor zeggen dat hij zijn hemd ‘s avonds uittrekt zoals een vrouw, zijn Cécile, een truitje uittrekt; met gekruiste armen en de handen aan de zoom rechtstandig naar boven bewegend. – Boven de kraag, nieuw hemd zo te zien, krullen weelderige nekharen. De emeritus draagt een zandkleurige katoenen broek, net nieuw, met een witte vlek tandpasta naast de rits. Ik zie een verkooplabel bij de taille, net onder de kalfsleren riem met gouden gesp. Heel eclectisch zijn de stevige bergwandelschoenen met gele veters. Alsof de hoogleraar zich voor dit gesprek in het nieuw heeft gestoken. Vroeger, voor zijn tijd, is de hoogleraar vast en zeker een aantrekkelijke partner geweest; al dan niet in een huwelijk, al dan niet buitenechtelijk; of is dat hetzelfde?

‘En?’ vraag ik.

‘U wilt vanzelfsprekend van mij horen waarom ik heb ingestemd met een gesprek over een van de meest intieme zaken; een man betreffende,’ zegt Jaap Vrolijk. Ik meen een lichte twinkeling in zijn bruingroene ogen te ontwaren. De professor knijpt zijn ogen telkens toe als hij een binnenpretje heeft. Zijn zware borstelige wenkbrouwen accenturen zijn immanente vrolijkheid. “Vrolijk,” had de emeritus door de telefoon gezegd, “In mijn naam, en in de naam van mijn vader, is wellicht mijn immanente treurigheid, mijn genetisch vastgelegde neerslachtigheid verborgen.”

‘Onder professoren,’ klinkt het met opzettelijk aangezet sonore stem, ‘komt malheur aan het *gemach*, zoals het mannelijk apparaat voor plas en nageslacht in de lokale volkstaal heet, evenzogoed voor als bij het gewone boerse volk.’

Jaap Vrolijk reikt naar de boekenkast achter hem. Een kleine legger is voorzien van een aanduiding REGIO-LECTUUR/LITERATUUR. Het plakband van het etiket is vergeeld en verliest langzaam het houvast aan de plank. In een oogwenk zie ik dat alle regio-rugtitels te lezen zijn met het rechteroor op de rechterschouder.

‘Kijk,’ zegt de professor. ‘Dit is een verzameling columns van een plaatselijke beroemdheid. Harm Soegies heeft de volkscultuur van de laatste vijftig jaar geboekstaafd in *Met de klink in de haand*. U weet ongetwijfeld dat de belangrijkste zaken naar voren komen bij het definitieve afscheid; vandaar die klink. *Quintessence when quitting forever*. Misschien is dat ook het geval met de essentie van ons gesprek.’ De professor bladert in het vuistdikke boek en citeert.

“Bij een klopjacht met veul Peeister driers, verdween der een koppellie kerels naor de bosraand. Ze stunden in ’t gelid te pissen. Weer terug bij de groep zee een tegen Willem, een al wat older mannegie: “Hej de klompen dreug holden?”

As kind begreep ik neeit, wat daor achter zat: broes pissen en de klompen dreug holden. Pas laoter wus ik het. Een Drent prat der wel over, maor beneuimt neeit, waor ’t om geeit. Broes pissen hef met volwassen worden te maoken en de klompen dreug holden met prostaatproblemen van wat oldere mannegies.”

De emeritus zwijgt en kijkt me guitig aan. Ik weet niet of ik hem in zijn betoog serieus kan nemen – *eernsachtig*, zoals hij later zal zeggen.

‘En?’

‘Prostaatproblemen zijn van alle tijden. De helft van het volk krijgt met plasserij-perikelen te maken. PSA – prostaat specifiek antigen – is een exclusief voorrecht voor mannen, voor; onder ons.’ Zijn stem stijgt naar falsethoogte als hij zegt: ‘Hebben we ook nog iets voor onszelf.’

De frivole toonzetting blijft linksom en rechtop tussen de gelezen en de ongelezen boeken hangen. Jaap Vrolijk schenkt traag avondthee uit de bruinkeramieken theepot. De theepot is versierd met gele draakjes; een verwijzing naar de Japanse of Chinese oorsprong van de theepot. De emeritus schenkt traag, de laatste druppels vallen telbaar in mijn wijd porseleinen kopje met bloemmotieven en gouden randjes. Datsja-servies van voor het magnetron- en vaatwassertijdperk; nog steeds heel functioneel. Vintage is allerminst antiek.

‘Volgens de uroloog; inmiddels *mijn* uroloog, heb ik naar het schijnt lang met mijn opstandig lid en woekerende prostaat rondgelopen. Ik had niets in de gaten. Haperend plassen is er langzaam ingeslopen en ook de frequentie van dropgewijs urineren is stadigaan toegenomen. Ophouden was altijd mijn sterke kant. Ik liet zelden spontaan mijn zielenroerselen aan de buitenwereld zien. Zo was het ook met mijn plas. Ik was lange tijden meester in ophouden; binnenhouden, oppotten, binnenvetten; internaliseren bedoel ik.’ Jaap Vrolijk neemt bedachtzaam kop en schotelteje in zijn handen en drinkt slurpend van de thee. – Later zal hij zeggen dat slurpen in de serre niet mag, maar dat lebben wel is toegestaan in zijn eigen datsja. –

‘Vanaf mijn emeritaat, vanaf mijn vijfenzestigste, plas ik zittend. Op de universiteit plaste ik nooit zittend; vanwege

de hygiëne. Tijdens de universitaire plas keek ik altijd naar de zoldering. Of ik wilde of niet: op de alma mater dacht ik tijdens het wateren steevast aan kunst: Marcel Duchamp, u raadt het al. Mijn testis strak tegen het koele porselein. Nooit had ik pispvlekken op mijn broekspijpen of toga. Thuis, op verzoek van de werkster en van Cécile, plaste ik zittend. Ik had door mijn plaswijze geen zicht op bruis, op broes, op *schoem*, zoals het volk hier zegt. Klompen heb ik niet meer gedragen sinds ik als adolescent uit Zuid-Barge naar Groningen ben verhuisd. Ik heb enkel droge klompen gekend. Ik kon – onbesneden – heel strak pissen; ook over schrikdraad.’

‘En?’

‘Vrijuit spreken over pisserij en poepen hoort tot het volkseigene, lees er Keur & Keur maar op na. Ik vermoed dat die karaktertrek – sociologisch gezien – zijn oorsprong vindt op de boerderij en daarnaast ook een nalatenschap is van de jagers- en verzamelaarscultuur. Wildplassen kent een boreale traditie. Echte mannen schouder aan schouder naast elkaar met dampende divergerende gele stralen was hoogst gebruikelijk. Niemand nam aanstoot aan de plasserij. Er was niets erotisch aan gezamenlijk broesend moeder aarde bevochtigen. In harmonie wateren gaf ongetwijfeld een zeker religieus genotsgevoel. Mannen naast elkaar in gebed. Samen pissen als koorzang, als *Lied ohne Worte*. Vaker dan eens was er een vaste plek om samen te pissen. In het landschap zijn deze heilige oerwaterplaatsen te herkennen aan overvloedige groei van brandnetels. Nee, papeloze Drenten waren geen bourgondische kruikenzeikers. Nooit is aannemelijk gemaakt dat trechterbekers in hunebedden als ondersteek zijn gebruikt.’

Jaap Vrolijk doelt met kruikenzeikers op katholieke inwoners van Tilburg en op oude Romeinen die urine in potten verzamelden voor gebruik bij leerlooierij en zeepziederij.

‘Tilburg,’ zeg ik. ‘Pecunia non olet.’

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor. ‘U lijkt mij een bovengemiddeld erudiete ondervrager.’

‘En?’

‘Af en toe kon ik mijn plas niet ophouden. Af en toe had ik grote aandrang om te wateren, en als ik dan buiten stond, de rug naar ons huis, mijn kruis strak tegen de heg, mijn penis diep in het beukengebladerte, kwam er niets; geen drop op het lover. Ook niet als ik mijn hoofd in mijn nek legde. Ook niet als ik – zonder schietgebedje – mijn ogen sloot.’ Jaap Vrolijk pakt de ivoren fotolijst met het zwarte kindje tussen duim en wijsvinger van beide handen en vervolgt, ‘die ontkenningfase aangaande de werken van mijn penis heeft niet lang geduurd. Ik ben een gevoelige man met het hart op de tong. Mij hart op mijn tong.’ De emeritus strekt zijn handen met zorgvuldige gemanicuurde dunne vingers, als van een pianist. Hij kijkt naar het zwarte jongetje en zegt: ‘Cécile schrok niet toen ik haar mijn waarheid vertelde. “Ik wist het al,” zei ze. “Mannen pissen in hun oncontroleerbare

viriliteit onnadenkend en vol romantiek met graagte buiten de pot.” In die jaren had “pot” nog niet de betekenis die het nu heeft. LBTH bedoel ik.’

Jaap Vrolijk zet de foto met het ivooromlijste zwarte kindje terug op de cassette met de driedelige Van Dale.

‘Cécile is even oud als ik. Zij was de vruchtbare leeftijd al jaren voorbij toen mijn voorstandsklier uit de sluimerstand ontwaakte. Mijn vruchtbare leeftijd eindigde veel eerder, door een medische ingreep, na de geboorte van onze jongste, van Sjakó.’ Jaap Vrolijk kijkt me guitig aan. Hij verlegt zijn blik naar de gouden sluiting van zijn kalfsleren riem. ‘Ik ruik nog de schroeilucht, als werd een *zwien op ledder* met een gasbrander van het borstelhaar ontdaan.’

‘Sterilisatie,’ zeg ik. ‘*Pig hair removal*.’

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor.

‘En?’

‘Sociologisch gezien is de geslachtsdaad de meest overschatte menselijke activiteit. Uiteraard is de daad van onschatbare waarde voor het voortbestaan van de soort. Maar,’ laat de professor met een *eernsachtige* blik volgen, ‘wij mensen, wij zijn dieren. Al voor Darwin dat opschreef waren wij mensen gelijk aan dieren. En dat is zo gebleven.’

‘Dieren,’ zeg ik, ‘dieren paren zolang het nodig is. Genoeg is genoeg.’

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor. ‘Genoegdoening na bevrediging is genoeg.’ De emeritus schenkt opnieuw thee in de porseleinen kopjes; langzaam. ‘Als de pis niet meer broest...’ Hij maakt zijn zin niet af.

Ik knik.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor.

‘En?’

‘Uiteraard heb ik op internet alles gezocht wat ik wilde weten over PSA, prostaat en potentie. Uiteraard in de openbare bibliotheek, om te voorkomen dat ik thuis op de computer ongevraagd cookies van piskijkers zou krijgen over vochtafdrijvende pillen en erogene stimulantia.’ Jaap Vrolijk trommelt met de verzorgde ranke vingers van zijn linkerhand naast het kopje op het bureau. Op de thee verschijnen concentrische cirkels die van binnen naar buiten bewegen. Steeds groter, tot de rand ze uitdooft.

‘Cécile vroeg me: “Wil je dat ik meega, of ga je liever alleen?” Ze bedoelde uiteraard een bezoek aan de huisarts. Ik heb enkel geknikt. Cécile en ik kennen elkaar een leven lang. Ze voelt heel goed aan, hoe het met me is. Of moet ik zeggen: Cécile voelt heel goed aan me, hoe het is. Ze ging mee op mijn verzoek. Met kameraden in de slootwal pissen, of pietje-meten – wie heeft de langste erectie? Ik. – is toch iets anders dan met druppelwater voor de dokter. Of niet? Bien sûr.’

‘En?’

‘Ik moet zeggen dat het bepaald onaangenaam is als een plastic slang met camera en schraper glycerinegeleid in

de pisbuis naarbinnen glijdt. Gelukkig vergoedt het beeld op het scherm veel wat het ongemak aangaat. Ik kreeg plots helder zicht op mijn binnenwereld. Mijn pisbuis was vernauwd, net voor de kringspier bij de blaas. De prostaat drukte de urineleiding dicht, dezelfde buis waardoor ook zaadcellen in talloos veel miljoenen, miljarden zeg maar, in mijn viriele jaren hun vrijheid vonden. Miljarden, waar slechts vier, in mijn geval vier, effectief zijn geweest. *Much ado about nothing*, om met Shakespeare te spreken. In fonetisch opzicht ontleen ik nog steeds veel genoeg aan de naam van die Engelse schrijver; al schudt mijn spier... Genoeg over *shaking sperms*. Wat mij betreft waren vier nakomelingen precies goed. Vier is een mooi kindertal voor een man. Voor mij.’

Jaap Vrolijk pakt de foto met de ivoren krullijst. Hij glijdt zijn wijsvinger over het glas. ‘Anyá, Kristel, Sjakó,’ zegt hij. ‘En – in ivoor– Sjapó natuurlijk. Petje af voor mijn zwart kind. Vier. Quatre. Eén voor elk jaargetijde.’ Zachtjes fluit Jaap Vrolijk een liedje. Ik herken *Ebony and Ivory*. De zwarte en witte toetsen van Paul McCartney leven op de piano in perfecte harmonie. Tevergeefs wachtte ik op Vivaldi.

‘En?’

‘Snijden, bestralen, oprekken, homeopatisch verdunnen, katheter, kruidenmelange, sporten, enzovoort. Ook een optie: manuele therapie als uit mijn puberjaren. Volgens ervaringsdeskundigen op het web voorkomt driemaal daags masturberen prostaatanker; helaas met rugklachten en kaalheid als bijwerkingen. Alles is mogelijk om het kwaad in de bron te bezweren. Ik moet zeggen dat ik onder de indruk ben van de mogelijkheden. Niets doen kan ook. Voor de levensverwachting maken ingrepen nauwelijks verschil. Na een geslaagde operatie is er een gereede kans dat ik druppel naar het einde ga. De urologe wist het mooi te vertellen. Ik mag het eigenlijk niet zeggen, omdat het niet relevant is voor dit interview, maar de urologe, Yolán, was een zwarte vrouw. *Mijn* urologe deed me denken aan de moeder van Sjakó. Wilt u dat ik haar beschrijf? Haar lichtovaal hoofd, haar bolle wangen, haar grote donkere ogen, haar mond, haar lippen, haar tanden, haar neusvleugeltjes, haar kleine oortjes netjes omgezoomd en haar geplait kroeshaar? Wilt u dat ik iets zeg over haar stevig en prachtig lichaam, over haar warme donkere benenburcht onder haar losgeknoopte witte doktersjas, over haar stethoscoop hangend over haar volle boezem, over haar eierstokken? Wilt u weten wat er me me gebeurde toen Yolán mijn plassertje vastpakte?’ Jaap Vrolijk pauzeert en grijnst. ‘AH, AAAAH,’ zei ik nadat ze me had gevraagd om diep te zuchten.’

‘Sentimental journey,’ zeg ik. ‘No beginning and no end.’

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor. ‘Me too.’

‘En?’

‘Ik kan u gaan vervelen met de wekelijks ritjes naar het ziekenhuis. PET-scan, MRI, echo, anaal toucheren – had ik nog nooit meegemaakt; voor alles is een eerste keer –,

anderhalve liter water drinken en met een stopwatch de uitstroomsnelheid meten onder toezicht van een stagiaire, bloedonderzoek – de hele analyselijst aangevinkt: Na, K, Rb, Cs, Fr, Ca, Ba, Sr, F, Cl, Br, I – maandelijks bepaling van PSA.’ Jaap Vrolijk schudt zijn hoofd. Het lijkt alsof zijn wenkbrauwen de gespeelde verontwaardiging overnemen. De haren steken als duivelhoortjes omhoog.

‘Cécile vroeg me of ze me kon aanmelden bij de patiëntenbelangenvereniging van prostaatlijders. “Je zou een goede prostaatleider van de plaatselijke afdeling zijn,” zei ze. “Doen,” zei ik. “Meld me aan.” We kennen elkaar, Cécile en ik, en dat blijft zo, ook nu we niet meer broezen en schuimen. We slapen, zonder hormonen, nog wel in hetzelfde bed.’

Ik slurp voorzichtig aan mijn thee, uit solidariteit. Ik knik naar de emeritus.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor. ‘Ik onderschat u niet.’

‘En?’

‘Sociologisch gezien loop ik volkomen in de pas. Ik heb ongeveer 150 kennissen, vrienden en familieleden. Het maximum dat een mens met enige mate van betrokkenheid kan bijhouden. Van de mannen uit die kring kan ik gemakkelijk een prostaat-elftal samenstellen; als ik de reeds overledenen meetel. Getallen trekken zich niets aan van leven en dood. Ook zonder de mensheid, zelfs zonder de kosmos bestaat de stelling van Pythagoras.’ Jaap Vrolijk draait zijn hoofd en laat zijn wisselende blik langs de boekenkast glijden. ‘Ik houd niet van voetbal. Ook niet van prostaatvrij damesvoetbal. Ik houd van lezen,’ zegt hij, ‘ook als ik mezelf daarmee aristocratisch buiten de gevestigde wanorde plaats. Sociologisch gezien ben ik een *Einzelgänger*. Ik hoor bij niemand. Ik hoor bij Cécile, bij mijn kinderen en kleinkinderen. Voor het overige hoor ik bij niemand. Ik ben een nadruppelende man met incontinentieluiers en met geurvreters in mijn schoenen.’

Ik meen bij de emeritus enig zelfmedelijden te bespeuren.

‘Maar denk niet dat ik lijd onder de nieuwe situatie,’ zegt de emeritus sociologie. ‘Ik beschouw elke dag als een verrassing en dat blijft zo tot de dag van de verassing. Vrolijk is de naam. Jaap Vrolijk.’ De emeritus voelt met zijn rechterhand aan de golvende verdikking onderaan zijn linkerbeen.

Ik knik.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor met een diepe zucht. ‘De zak.’

‘En?’

‘Het mag helder zijn dat ik als romanfiguur geen enkele remming ken om feiten en fictie als factionele werkelijkheid naar voren te brengen.’

Jaap Vrolijk verwijst naar de roman die aan zijn leven is gewijd. *ANYA – de Vrolijk saga*. In die roman speelt hij de hoofdrol.

‘In *ANYA* is mijn doodsoorzaak onhelder,’ zegt de emeritus sociologie. ‘Op een gegeven moment verdwijnt ik uit het

verhaal, na een kort laatste onderhoud – onderweg naar het crematorium in Hoogkerk – al wandelend door waterberging de Onlanden met Anya, mijn oudste dochter. Mijn schepper laat de oorzaak van mijn dood in het midden, al suggereert de schrijver dat ik aan het eind van mijn leven bezoek krijg van Dr. Alzheimer. Ik weet niet of ik aan het dementeren was voor ik werd doodgeschreven. Misschien was dat zo. Misschien was ik vergeten tijdig euthanasie te regelen. De roman kent veel open eindes. Wie zal het zeggen? De lezer. De meanderende roman is een rivier in een oceaan. In het eerste deel was ik nog niet geboren. In het laatste hoofdstuk ben ik dood.’ Jaap Vrolijk zwaait beide armen omhoog. Hij schuift zijn stoel naar achter en pakt *ANYA* van de bovenste plank. ‘In dit boek – net als in de werkelijkheid – ben ik nog niet geboren, leef ik en ben ik dood tot in de eeuwen der eeuwen. Alles tegelijk en telkens opnieuw, afhankelijk van het hoofdstuk dat je openslaat. Het echte leven. Enkel waar je naar kijkt bestaat.’ De emeritus laat de pagina’s langs zijn vingers ritselen. Het is een dik boek.

‘Kijk,’ zegt hij. ‘In de roman ga ik na een intens leven dood in het laatste hoofdstuk, maar nu zit ik hier in mijn datsja – de roman is nog niet uit – nog met u te praten over prostaatkanker, PSA, potentie en het periodiek systeem van de elementen op het bloedprikformulier, over nadruppelen, bestraling, operatierobots; die zorgvuldige, nauwkeurige en betrokken robot heette, toeval bestaat, ook Yolán. – Op het scherm zag ik hoe Yolán me in alle intimiteit toucheerde. God bestaat, dacht ik. – En nu praat ik in mijn karig hutje met u over de oneindigheid van het bestaan waar we geen weet van hebben. Althans ik niet. – Voorbij, voorbij en oh voorgoed voorbij –.’

Uit de la van het bureau haalt Jaap Vrolijk een ongebruikte Expressions Hallmark kaart tevoorschijn. In cellofaan steekt een crème vouwkaart met in gele en bruine aquareltinten een herfstlandschap in een rechthoekig kadertje. Boven het kader staat *Met Oprechte Deelneming*. Een spierwitte envelop is bijgevoegd.

Ik knik. Mijn vraag over potentie na de ingreep door Yolán slik ik in. ‘J.C. Bloem voorbij, voorbij. Voorgoed,’ zeg ik.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor.

‘En?’

‘*Alsof het voorbij is*,’ zegt de hoogleraar in ruste. Jaap Vrolijk houdt het boek van Julian Barnes omhoog. ‘De nadruk ligt op *alsof*. Schijn bedriegt. Niets is begonnen, niets is geëindigd. Niet is voorbij. Verleden, heden en toekomst vallen samen, met en zonder verhoogd PSA. Alles bestaat in voortdurend andere verschijningen. Toeval, of God, maar dat is hetzelfde, bepaalt onze levensloop; heel opmerkelijk.’ Jaap Vrolijk slaat *ANYA – de Vrolijk saga* op.

‘Ik besta in tienduizenden verschijningen,’ zegt de professor. Ik ben daarin niet uniek. Iedereen heeft de hele wereld in zich; alle dieren en ook alle mensen. Mensen zijn dieren uit heimwee naar kuddegezelligheid en uit verlangen naar ongeremd, onnadenkend en zonder aanzien des persoons te paren. Helaas zal ik ongaarne toegeven, dat, sociologisch gezien, niet elk verlangen vorm krijgt.

Terugblikkend heb ik enkel te doen met mijn herinnering aan wat me is overkomen. Gelukkig kan ik een van mijn levensvarianten nalezen in ANYA. Gelukkig kan ik mijn verloren herinnering, mijn ongebeurde levensgeschiedenis, mijn vermeend heden en mijn gedroomde toekomst kneden naar mijn wensen.’

Jammer, brandt op mijn tong, jammer dat het leven pas in de herinnering maakbaar is. Ik zwijg. Ik spreek een ander niet graag tegen. Ieder heeft immers het eigen gelijk, ook als dat verschilt van mijn gelijk.

‘Niets is jammer,’ zegt professor Vrolijk. ‘Alles wat ons omringt, is – net als de prostaat rond de pisbuis – zonder waardeoordeel aanwezig, ook als we dat andere *alles* niet zien. De wereld kent geen moraal. Opkomst en verval gaan zonder moraal. Net als geboren worden is leven en sterven niet onderhevig aan waardeoordelen als goed en slecht.’

Ik knik.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor. ‘Prettig. Fijn. Troostend.’

‘En?’

‘En de moraal van dit verhaal? Dat wilt u weten. En. Dat wilt u niet weten; liefst tegelijkertijd. Dat kan. Sterker nog. U snapt de moraal en tegelijkertijd weet u niets. Geloven en zekerweten zijn met elkaar verbonden in een innige onzekerheidsrelatie.’

De emeritus geeft me *ANYA – de Vrolijk saga*. Op de hoogste plank staan nog tientallen ongelezen exemplaren met alles wat waar en onwaar is; tegelijkertijd. Ik klem het boek met mijn bovenarm tegen mijn lijf. Ik knik. De deur van de datsa kent geen klink.

‘Ik wist wel dat u dat had begrepen,’ zegt de professor met opgewekte stem. Hij bukt, voelt aan het uiteinde van zijn broekspijp, recht zijn stramme rug en zegt: ‘Alle waardering voor uw betrokkenheid, voor uw intelligentie, voor uw warme vragen.’ En na een aarzeling laat de hoogleraar tutoyerend volgen. ‘Zoals ik jou bekijk zijn jouw trekken me helemaal niet vreemd, jij bent als ik. Jij bent helemaal niet anders, jij bent net als ik. Alsof ik mezelf hoorde spreken. We hadden elkaar kunnen zijn. We zijn elkaar.’

Ik knik naar mezelf. Ik neem de stofgrijze vilthoed van de ebbenhouten haak.

‘En?’

‘Pis mee in de beukenheeg. Katheter geen bezwaar.’

Julian Barnes, *Alsof het voorbij is*, Atlas Contact, 2011.

Andrei Bitov, *The Symmetry Teacher*, FSGBooks, 2008, 2014 (translation Polly Gannon).

Andrei Bitov, *Life in Windy Weather*, Edited by Priscilla Meyer, Ardis Publishers, 1986.

Ellen Chances, *Andrei Bitov The ecology of inspiration*. Cambridge studies in Russian Literature. Cambridge University Press, 1993.

John & Dorothy Keur, *Diep geworteld*. Ter Verpoozing, 2017.

Jaap Scholten, *Kameraad Baron*, Uitgeverij Contact, 2010.

Harm Soegies, *Met de klink in de haand*. Ter Verpoozing, 2016.

Sven Spieker, *Slavische literaturen Band 11. Figures of Memory and Forgetting in Andrej Bitov's Prose*. Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1996.

Laurence Stern, *A Sentimental Journey through France and Italy*, 1768. Penguin, 1967.

Gerard Stout, *ANYA – de Vrolijk saga*, Ter Verpoozing, 2019.

Gerard Stout, *Babs – literaire verkenning van cultureel & moreel erfgoed*. Ter Verpoozing, 2016.

Herman Vanstiphout (vertaler) *Het Epos van Gilgamesj*. SUN, 2011. (NRC 7 juli 2019.)

Werner Heisenberg, *Het deel en het geheel*. Vertaling Maarten van Buuren. Lemniscaat. 2019.

Stanley

't Schoellokaal zucht onder de hitte
net as Stanley
zwart kroeshaor parelt
zwietdruppels, hij likt lippen
vuult een spiere trillen
loert lustig naor heur körte zomerjurkie
lange blaanke bienen, ronde billen
zij hef het in de gaten
slöt heur ogen neer
veur hum 't tieken
-zij wil nog wel meer-

nao de belle blef hij achter
zien graoperige ogen rolt
as hij zien grote lief
veurzichtig um heur volt
hij schoert
zien zwarte blote borst
tegen heur witte vel

ze löt hum geern begaon
't bliksemt in heur lief!
hij beurt heur op
de voeten van de grond
drukt heur tegen de deure
en genöt
as peper zolt viendt
in lieflijk verbond

Ria Westerhuis

Stapelaar viltkunstwerk van Meta Geerts (www.metageerts.nl)